

KOROŠKI

svižinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto III.

Ravne na Koroškem, 28. maja 1953

Štev. 5-7

*Danes tudi nekoliko o
sadni pijači. Koroški mo-
šti so slovit pridelek alp-
skih krajev in močna go-
spodarska osnova našega
podeželja*

Dežela prvovrstnih moštov

Pogled izpod Uršlje gore na Ravne. To je stvarno moštovna panorama. V ospredju na levi Pusovnikova domačija, kjer so pridelali najboljši jabolčnik zadnjih dveh let. V ozadju Selemperg in Tolsti vrh, kraja odličnih moštovnih sort. Na desni Prežihovo, kjer dajo izredne letine tudi do 30 polovnjakov. Letos je pridelek hudo prizadela slana.

Pozdrav in čestitke predsednika republike

Ob priliki zбора v hali mehanične obdelovalnice, ki se ga je udeležilo nad 2000 fužinarjev in svojcev, smo poslali pismo Maršalu Titu, v katerem smo ga povabili, da bi obiskal naš kolektiv in naš kraj ob priliki partizanskega praznika v Mežici.

Predsednik republike je odgovoril takole:

RADNOM KOLEKTIVU ZELEZARNE RAVNE

Ravne na Koroškem

Narodna republika Slovenija

DRAGI DRUGOVI!

JA SE OVOGA PUTA NA ZALOST NE MOGU ODZVATI VAŠEM POZIVU DA PRISUSTVUJEM PROSLAVI U MEZICI ALI ZELIM DA VAŠEM RADNOM KOLEKTIVU I CITAVOM NARODU VAŠEG KRAJA NA OVAJ NACIN NAJSRDAČNIJE ČESTITAM GODIŠNJICI FORMIRANJA PARTIZANSKIH ODREDA. JA CU SVAKAKO IZVRŠITI SVOJE OBEĆANJE ČIM MI BUDE OMOGUĆENO. MOJ SRDAČNI POZDRAV SVIMA.

JOSIP BROZ TITO

Pozdrave državnega poglavarja koroškemu ljudstvu in kraju sporočamo tudi v našem listu

Ukrepi sindikalne podružnice Za večjo varnost dela

Sindikatski odbor Železarne Ravne je že na običnem zboru odločno načel vprašanje tehniške zdravstvene zaščite sodelavcev pred obratnimi nevarnostmi in obolenji. Iznešene so bile spodbude in predlogi, katerih izvedba bo v mnogočem preobrazila naše podjetje tudi v pogledu varnosti in higijene dela. Kakor smo se izpopolnili in se izpopolnjujemo v moderno podjetje plemenitih jekel na proizvodno-tehničnem področju, tako moramo napredovati tudi in predvsem v skrbstvu za človeka na delovnih mestih. Kolikor to ni storjeno istočasno, moramo zaostalost direktno in čimprej odpraviti.

V našem podjetju je obratnih nevarnosti mnogo preveč. Kje so vzroki? Kjer koli — ali v sami tehniki, ali v nepopolni organizaciji dela in v neustreznih delovnih postopkih, pri pomanjkljivih zaščitnih sredstvih, v premajhni lastni previdnosti, odnosno v premajhnem sodelovanju delavstva samega — vzroke moramo odpraviti. Odpravili pa jih ne bomo s tarnanjem, ampak samo z ukrepanjem.

V tem smislu in cilju je sindikalni aktivni odbor sklical že več razprav in skupno z delavskim svetom in upravnim odborom podvzel več ukrepov, kakor:

1. Obratvodstva morajo uvesti redne mesečne preglede vseh prenosnih elementov. Predvsem pridejo tu v poštev verige in žične vrvi. O pregledih je treba sestaviti zapisnike. Za vse te elemente morajo biti pripravljene rezerve za takojšnjo zamenjavo. V istem smislu morajo obratna tehnična vodstva pregledovati vse orodje in popraviti odn. izločiti vse, kar ogroža varnost dela.
2. V cilju izpopolnitve zaščitnih sredstev je izvesti anketo, na kateri bodo sodelovali vsi sodelavci na vseh delovnih

mestih. Anketa ima namen, ugotoviti katera zaščitna sredstva manj oz. bolj odgovarjajo in kje bi bilo treba še uvesti uporabo posameznih zaščitnih sredstev, kjer se sedaj še ne uporabljajo.

3. Vsako delo mora biti organizirano predvsem tudi v pogledu varnosti. Vsak novinec mora biti uveden pri njegovem delu tudi v varnostnem smislu. Za to so direktno odgovorna obratna tehnična vodstva oz. mojstri in predelavci.
4. Vprašanje delovne varnosti in higijene delovnih mest je treba redno in dosledno obravnavati na obratnih konferencah, da se tako sproti rešujejo nastali problemi in podvzamejo ukrepi za odpravo vzrokov nevarnosti.
5. Referat varnostnega tehnika je dopolniti za možnost polne funkcije in mu dati vse pravice medobratnih varnostnih posegov in tudi pravico takojšnjega izreka kazni za varnostno nedisciplino itd.

Aktivnost sindikalne spodbude se je že pokazala na direktnem zmanjšanju nevarnih primerov. V takem sodelovanju in z doslednostjo bomo lahko postali vzorno podjetje varnega dela.

Anketa za dopolnitev zaščitnih sredstev je že razpisana in vabimo sodelavce tudi na tem mestu, da vsestransko sodelujejo.

NOV USPEH RAVEN

Z uvajanjem novih vrst pnevmatskega orodja smo začeli lamsko leto delati tudi na odkopnih kladivih RK 18 za rudnike.

Toda — čeprav ravenskim fužinarjem ne manjka naprednega duha, se je delo od začetka počasi odvijalo. Izdelati je bilo

treba popolne nove načrte z vsemi tolerancami za posamezne dele. Izdelati smo morali utope za utopno kovanje fazonskih delov, razne specialne priprave, orodje, kalibre in čeljusti za merjenje itd. Šele po teh temeljnih pripravah smo lahko začeli z izdelavo prve poizkusne serije odkopnih kladiv našega tipa in naše kvalitete.

Kladivarna in orodna kovačnica sta nam odkovali potrebne odkovke in začeli smo z mehansko in termično obdelavo posameznih delov. Ko so bili izgotovljeni prvi komadi, smo jih dali Mežici, da jih preizkusijo in povedo svojo besedo. Preizkušnja so naša kladiva dobro prestala. Po vseh merjenjih, primerjavah in izjavah mehiških rudarjev naš izdelek v ničemer ne zaostaja za svetovno znanimi kladivi, kot so »Flottmann«, »Böhler« in druga. Časi pri vrtnanju so pokazali še boljši uspeh kot pa ga imajo omenjeni tipi. Za en meter globine traja vrtnanje 4 in pol do 5 minut, poraba komprimiranega zraka pa je ista.

Po poizkusnem vrtnanju je neki mehiški rudar rekel, da tega kladiva ne da nazaj, da hoče delati samo z njim. Priznanje z delovnega mesta je vedno najboljša priznanje za vrednost orodja.

TOVARNIŠKI ZAŠČITNI ZNAK

V št. 10-12/52 »FUŽINARJA« smo pisali o pomenu in namenu tovarniškega zaščitnega znaka ter objavili sliko. Takrat je bilo določeno, da bo naša zaščitna znamka SIDRO. Ker pa postaja naša tovarna res izrazita industrija plemenitih jekel Jugoslavije, je bil sprejet predlog novega zaščitnega znaka ELEKTRO-PEČ. Značka je lična in bo po obliki in pomenu lepo predstavljala našo delavnost in naše izdelke.

Ing. Franjo Mahorčič:

IZPOLNITEV TEHNOLOGIJE LIVARSTVA

O zakritih nalitkih z dejstvom atmosferskega tlaka

I. UVOD

Kakor smo dnevno priča, je pojav lunkerja pri odlitkih še vedno eden zelo čestih vzrokov izmetka. Temu je pogosto vzrok površnost pri delu, še hujše kot to pa je preslabo poznanje teoretskih osnov za izdelavo dobrih odlitkov s strani večine livarskega kadra.

Čeprav smo osvojili načine vlivanja v seriji za celo vrsto kompliciranih odlitkov (avtomobilsko industrijo, mornarico, JLA itd.), vendar smo še za razvojem livarstva (v tehnično najnaprednejših državah (USA, Anglija, Nemčija i. dr.). Seveda do sedaj nismo bili niti tehnično opremljeni, da bi mogli izdelovati vse vrste litja (ognjeodporni, kislinoodporni s posebnimi fizikalnimi lastnostmi itd.), niti ni mehanizacija bila takšna, da bi mogli dosegati povprečen zahodnoevropski normativ produktivnosti. Sedaj pa, ko bo naša livarna opremljena z vsemi sodobnimi topilnimi agregati (SM, obločne in visokofrekvenčne električne peči) ter izvršena mehanizacija kalupljenja, livanja (strojnega), priprave peska in čiščenja (hidrokomora), moramo pri nas hitreje osvajati moderne načine livanja, ki na eni strani povečajo izplen, na drugi pa produktivnost, kar oboje vodi k znižanju proizvodnih stroškov oziroma povečanju vrednosti dinarja. To je naša edina pravilna in najhitrejša pot za dvig življenjskega standarda.

Če hočemo v tem čim hitreje uspeti (na čemer smo vsi zainteresirani), moramo dvigniti ne samo delovno zavest vsakega posameznika, temveč tudi tehnično znanje. Tu je v prvi vrsti poklican ves naš tehnični kader, da teoretsko dognane stvari prenaša na delovnega človeka in s tem dviga njegovo tehnično raven. Ta članek naj bo majhen doprinos v tej smeri in poziv vsemu ostalemu tehničnemu kadru — ali s predavanji ali s članki — pomagati čimprej doseči ta cilj.

II. O LUNKERJU

Kakor sem uvodoma omenil, je luncker eden najbolj nevarnih sovražnikov v jeklolivarstvu ter se moramo boriti z vsemi znanimi sredstvi, da se mu izognemo. Vendar moramo v prvi vrsti poznati njegovo bistvo, šele potem ga z uspehom preprečimo. Zadaimo si torej nekaj vprašanj.

1. Zaradi česa nastaja luncker?

Zaradi lažjega razumevanja pogledimo odlitek naslednje oblike (sl. 1a, 1b). Če opazujemo, kako se strjuje ravnokar odlito telo (sl. 1a), opazimo, da se najprej napravi kožica na vsej površini stene, ki je v dotiku s peskom (ker je tu ohlajevanje največje); od tu poteka strjevanje proti notranjosti nekako po krivuljah, ki so vrtane. Na kraju bo srednji pokončni del telesa posesal še tekoče jeklo iz spodnjega

in gornjega dela, kjer je največja masa in je ohlajevanje najmanjše. Ker na ta mesta ni od nikoder dotoka tekočega jekla, na-

Slika 1a

Slika 1b

stane praznina, ki ji pravimo luncker. Če bi telo prerežali, bi našli luncker na mestih, kjer so črne lise (sl. 1b).

Torej: vsled neenakomernega ohlajevanja jekla v odlitku nastaja luncker.

2. Kako velik pa je luncker?

Tudi to lahko izračunamo. Vsakdo ve, da se telesa pri segrevanju raztezajo, pravimo, da so nekako bolj redka. To se dogaja tudi pri jeklu. Če segrevamo železo tako daleč, da se raztopi, potem se njegova specifična teža zmanjša in znaša komaj 6,8, medtem ko je v trdnem stanju 7,85. V odstotkih:

$$\frac{(7,85 - 6,8) \cdot 100}{6,8} = \frac{1,05 \cdot 100}{6,8} \approx 15,5\%$$

Moramo pa upoštevati, da se jeklo po strditvi še krči.

Vzemimo kocko s stranico 1 dm. Ta se skrči po ohladitvi na 0,98 dm ali za 2%. Volumen kocke pa se skrči za $0,98 \times 0,98 \times 0,98 \approx 0,94 \text{ dm}^3$, torej je za $\approx 6\%$ manjši. To moramo odšteti od 15,5 ($15,5 - 6$) = 9,5% ali okroglo 10%.

Luncker znaša torej približno 10% volumna odlitka.

(Če bi imeli enakomerno ohlajevanje pri odlitku po vsem preseku, bi tale zmanjšal volumen za cca 10% in bi bil sicer kompakten. Ker pa to po navadi ni slučaj, nastane kakor iz sl. 1b razvidno — luncker.)

Seveda tako enostavno to ni, kakor smo zgoraj opisali in izračunali. Za nastopanje in velikost lunckerja je merodajnih mnogo činiteljev (kemični sestav jekla, temperatura livanja, brzina livanja, brzina strjevanja, pritisk plinov v jeklu itd.), ki lahko povečajo ali zmanjšajo luncker, vendar pa za razumevanje to ni bitno.

3. Kako se borimo proti pojavom lunckerja?

Najobičajnejši načini borbe proti lunckerju so:

- stavljanje nalitkov (gornji, bočni, spodnji);
- stavljanje hladilnih teles (notranja, zunanja);

c) pravilna konstrukcija odlitkov (enakomerne stene, blagi prehodi);

d) pravilna namestitve vlivkov (od tenkega proti debelim mestom odlitka);

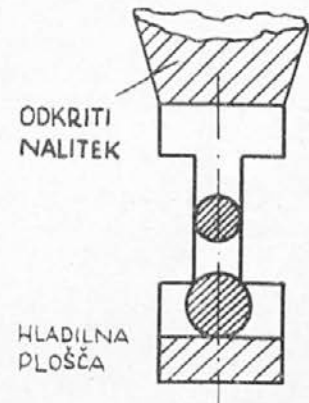
e) odgovarjajoča brzina in temperatura livanja;

f) metalurško pravilno izdelano jeklo itd.

Vzemimo zopet znano telo iz slike 1 — glej sl. 2!

Če postavimo nalitek na vrh, spodaj pa hladilno ploščo, je možno dobiti odlitek brez lunckerja, ker smo dosegli v spodnjem delu hitrejše ohlajevanje, zgoraj pa imamo dovolj močan rezervoar jekla za napolnitev praznin, ki nastanejo pri strjevanju.

Odkriti nalitki znašajo do cca 40% teže odlitka (če ne podvzamemo kakšnih spec. ukrepov, kakor razne izolacijske mase, ki površ še razvijajo toploto). Čeprav zadošča v glavnem v povprečju 10% jekla,

Slika 2

moramo zaradi strjevanja nalitka na stenah in v dotiku z zrakom računati, da izkoristimo le kakšnih 40% nalitka ($0,4 \times 0,4 \times 100 = 16\%$), kar v splošnem zadošča za izpolnitev lunckerja.

Kot pravilo za doseg dobrih odlitkov pri nameščanju nalitkov velja:

vsak višjeležeci del odlitka služi kot nalitek nižjeležecemu; nalitek mora strditi najzadnji.

Velikost nalitka najlaže izberemo z metodo vpisanih krogov — (glej članek v Fužinarju št. 10—12/52, poglavje VI.)

Toliko na splošno za uvod ter se na teh ne bi obširneje zadrževal.

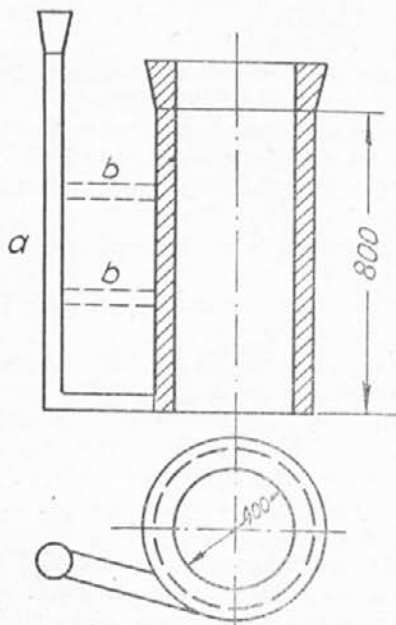
III. ZAKRITI NALITEK Z ATM. TLAKOM

V livarni naletimo čisto na primere, ko si z odkritimi nalitki ne moremo prav pomagati, prav tako ne s hladilnimi telesi, in sicer v glavnem zaradi silno neracionalne izdelave.

Vzemimo dva znana primera (sl. 3 in 4):

1. Puša cca 800 mm visoka, 400 mm premera in 40 mm debelina stene. Tangencialno litje od spodaj (a) nam da lokalno pregretje na eni strani spodaj in pa ohladitev jekla proti vrhu. Jeklo v

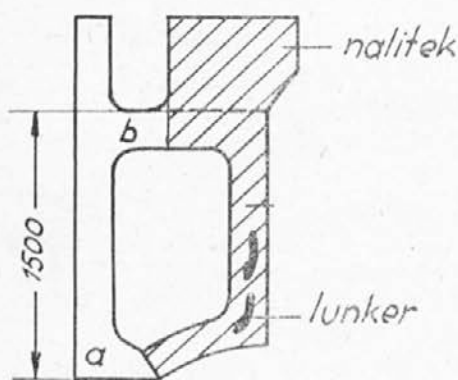
nalitkih se shladi prej kot v sredini puše, ne more dotekati in posledica je lunker, za kar imamo mnogo primerov doma. Tudi etažni napajalniki, tangencialno rezani (b) povzročajo lokalno pregretje in

Slika 3

gobavost odlitka. Isto velja za tangencialno litje z notranje strani od spodaj ali etažno. Etažno litje z več napajalniki in pa konična odebelitev stene od spodaj do vrha nam prinese uspeh, je pa to draga izvedba.

2. Tudi v primeru slike 4 litje od spodaj ne prinese uspeha. Zaradi lokalnega pregretja sektorja bomo samo z nalitkom

Slika 4

na vrhu imeli lunker v spodnjem delu. Tudi dodatni napajalec b ne prinese uspeha.

V obeh primerih si za racionalno delo pomagamo z zakritimi nalitki.

Poudariti moram, da so se zakriti nalitki uporabljali že prej, to pot bo pa govora o takih z dejstvom atmosferskega tlaka. Iznašel jih je Američan dr. Williams leta 1940 in patentiral. Zaradi vojne so se ti pričeli uporabljati v Evropi šele po letu 1946. Zaradi ekonomičnosti (kar bomo videli kasneje) se je njihova uporaba danes že zelo razširila pri malih in srednjetežkih odlitkih.

V čem je bistvo teh nalitkov?

Zaradi lažjega razumevanja bom posegel nekoliko nazaj k brzini strjevanja jekla v kalupih.

Vzemimo dva skrajna primera:

- jekleno kroglo s premerom 150 mm,
- jekleno ploščo debeline 35,5 mm, dolžine 258 mm in širine 200 mm.

Če izračunamo volumen obeh, dobimo v obeh primerih enakega, in sicer 1850 cm³ ali teže 14,5 kg. Ako pa izračunamo še površino, vidimo, da znaša pri krogli 645 cm², pri plošči pa 1420 cm².

Ko so merili čas strjevanja v obeh, so dobili, da se plošča popolnoma strdi že po 1,5', krogla pa šele po 7,2', torej rabi skoraj petkrat dalje za strjevanje (točno 4,8).

Strnjevanje metalne mase je torej odvisno od razmerja $\frac{\text{volumen}}{\text{površina}}$, kar imenujemo modul shlahevanja

$$R = \frac{V}{S} \quad (1)$$

Dalje so ugotovili, da je čas strjevanja v kvadratnem odnosu med volumnom in površino, pomnožen z neko konstanto. Naj bo čas strjevanja T, volumen V, površina S in konstanta K, potem velja:

$$T = K \left(\frac{V}{S} \right)^2 \quad (2)$$

K je odvisen od karakteristike kovine in mase kalupa (sp. toplote, gostote, toplotne prevodnosti, od latentne toplote vezane v metalu, od pregretja itd.) Ta K se lahko ugotovi indirektno. Če lijemo dve telesi iste oblike, ki so različne le po dimenziji, n. pr. dve kocki, v kalup pod istimi pogoji, to je istočasno, z enako temperaturo, skozi en vlivek, potem je K enak za obe telesi. S poskusom so ugotovili, da to drži. V tem primeru je K = 1,0 in se formula sprosti na $T = \left(\frac{V}{S} \right)^2$

Izračunajmo razmerje strjevanja za gornji naš primer:

T₁ za kroglo s premerom 150 mm =

$$= \left(\frac{1850}{645} \right)^2 = 8,2'$$

T₂ za ploščo (258 × 200 × 35,5 =

$$= \left(\frac{1850}{1420} \right)^2 = 1,7' \text{ ali } \frac{T_1}{T_2} = \frac{8,2}{1,7} = 4,8\text{-krat.}$$

Torej dobro ujemanje računa s poskusom! Važno je seveda razmerje med T₁ in T₂, ker je ujemanje posameznih časov bolj slučajno. Čas strjevanja je odvisen, kakor smo zgoraj navedli, od vrste metala, pregretja itd.

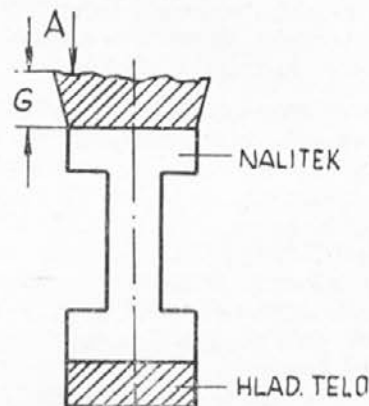
Poskus s kockami stranic 12 in 8 cm je pokazal enkrat 2,2, drugič 2,08 (ko je bilo železo pregreto preko 300° nad tališčem, da se tudi v tem primeru dokaže pristojnost formule). Z izračunom dobimo, da je razmerje 2,25. S poskusi so dokazali, da velja gornja formula (2) za najrazličnejše oblike. Če je temu tako, potem dobimo važno pravilo: *Dve masi kakršne koli oblike, ki imata enak modul shlahevanja, se morata strditi v istem času.*

Od vseh oblik, ki imajo isti modul shlahevanja, je v pogledu najbolj ekonomična krogla, vendar se ta težko oblikuje. Druga oblika, ki nas interesira, ker ima mali volumen in se lahko oblikuje, je cilindar. S kombinacijo teh dveh lahko dobimo najbolj ekonomične nalitke — to velja za odkrite in zakrite nalitke.

Zapomni: Uporabljalj nalitke, ki se čim bolj približujejo krogli in ki imajo čim manjšo površino!

(Ne jemati tankih ploščnatih nalitkov, ki takoj zamrznejo! Prav tako je brezsmiselno delati pri nalitkih ostre robove [kvadratni, pravokotni preseki], ki takoj zamrznejo in ne samo, da nimajo večjega učinka kakor okrogli presek istega premera, temveč so neekonomični, ker trošijo preveč jekla.)

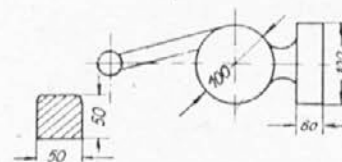
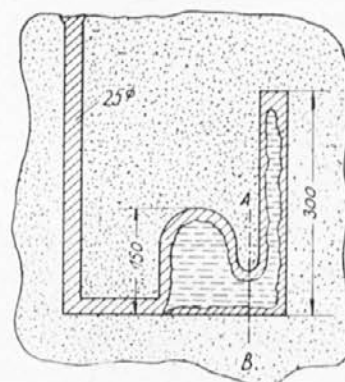
Še na neko posebnost moram opozoriti. Vzemimo zopet naš znani odlitek (slika 5),

Slika 5

ki naj bo izdelan leže, vlit pa pokonci v zaprtem kalupu, kar se često izvaja. V trenutku, ko smo odlili ta odlitek, deluje v nalitku teža tekočega železa, ki jo označimo z G in atmosferski tlak, ki ga označimo z A. Torej A + G. Takoj po odlitju pa se nalitek zaradi shlahevanja prevleče s kožico (dejstvo hladnega okvira), ki onemogoči učinek atm. tlaka. Ostane le še učinek teže G jekla in govorimo v tem primeru o gravitacijskih nalitkih (težnostni nalitki).

Vzemimo drugi primer, in sicer bočni nalitek. Telo 40 × 100 × 300 mm lijemo pokonci in ga napajamo z bočnim nalitkom (glej sliko 6a).

Slika 6a

Takoj po vlitju nastane kožica po vseh stenah odlitka in nalitka. Po strjevanju pa nastane sledeča slika (6b).

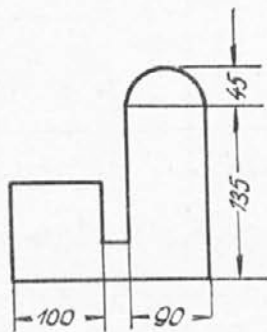
V tem primeru bočni nalitek učinkuje prav tako le s svojo težnostjo in višina železnega stebra nalitka 150 mm ne more

$$\text{Cela višina} = 13,5 + \frac{d}{2} = 13,5 + 4,5$$

$$= 18 \text{ cm}$$

Vzemimo drug primer:

Lijmo pokonci palico $800 \times 80 \times 80$ mm. Če jo vlijemo z navadnim odprtim nalit-

Slika 10

kom 300 mm višine, dobimo lunker skoro $\frac{2}{3}$ v globino palice. Če jo lijemo z zakritim nalitkom od zgoraj, izpade dobro. (Jeklo 10% Cr, 2% Mo.)

Izračunajmo tale nalitek:

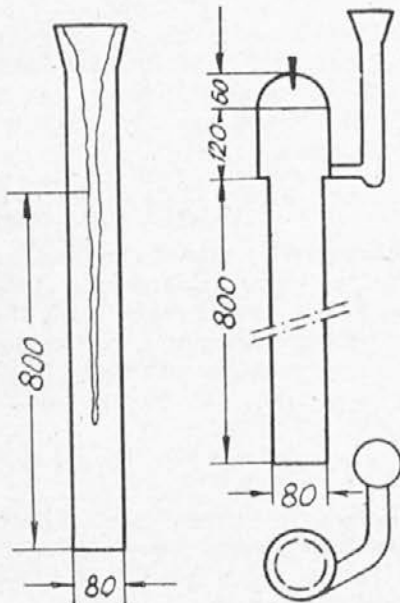
$$R = \frac{V}{S} = \frac{8 \cdot 8 \cdot 80}{8 \cdot 8 \cdot 4 \times 8 \times 80} = 2$$

$$\frac{d}{5} = 2 \times 1,15$$

$$d = 2,3 \times 5 = 11,5 \text{ cm}$$

zaokrožimo na 12 cm

$$h = d + \frac{d}{2} = 180 \text{ cm}$$

Slika 11a

Slika 11b

Na koncu III. poglavja smo rekli, da zamore nalitek $100 \text{ } \varnothing \times 150$ mm polniti odlitek $40 \times 100 \times 300$ mm tudi do 50 in 60 mm debeline ter 350 mm višine. Na osnovi modula shlahevanja dobimo, da je

$$\frac{V}{S} = \frac{1200}{920} = 1,32.$$

Ker gre za razmeroma nizek modul shlahevanja (velika površina), množimo s faktorjem 1,2 ta modul in dobimo

$$d = 5 \cdot 1,2 \cdot 1,32 = 5 \cdot 1,58 = 7,92 \approx 8 \text{ cm}$$

Ker je bočni nalitek, vzamemo podolgovato obliko, torej:

$$\frac{8(3h + 8)}{3(24 + 4h)} = 1,58, \text{ od tod } h = 10 \text{ cm,}$$

$$\text{odnosno cela višina } v = h + \frac{d}{2} = 10 + 4 = 14 \text{ cm.}$$

Torej nalitek z $80 \text{ } \varnothing \times 140$ mm zadošča. Iz tega vidimo, da je nalitek $100 \text{ } \varnothing$ nekoliko premočno dimenzioniran in zadošča tudi za debelejšje plošče (za 50 in 60).

Do sedaj smo govorili o enostavnih oblikah odlitkov, v resnici pa imamo opravka z najraznovrstnejšimi oblikami in različnimi debelinami. Toda v mnogih slučajih se dajo različne komplicirane oblike razstaviti v več enostavnih, in te opazujemo, kakor da bi se strjevale vsaka zase in tem damo potem svoj napajalnik (nalitek). Na kraju ugotovimo, da smo pri problemu napajanja, kakor smo ga obravnavali zgoraj.

To seveda ne drži za ekstremne slučaje — kakor izredno tanke plošče, okvirje, bobne itd., ki imajo zelo veliko površino v primerjavi z volumnom. V tem primeru se je treba poslužiti izkustva. Tedaj se s pridom poslužimo metode vpisanega kroga. Kot ročno pravilo velja: *Premer zakritega nalitka napram premeru kroga, vrisanega v termičnem vozlu, ki ga želimo napajati, naj bo 2,0 — 2,5 večji.*

Ker se bodo zakriti zalitki mnogo rabili pri strojnem kaluparjenju, se mora zaradi lažjega dela cilindrični del napraviti blago koničen.

Še nekaj o obsegu delovanja prikritih nalitkov

Kakor smo videli na koncu III. poglavja, je teoretična višina delovanja atmosferskega tlaka 1500 mm žel. stebra. Kakor smo omenili, je dejstvo kljub temu dosti manjše. Jeklo mora v odlitku premagati celo kopico uporov, kakor: sile krčenja, kapilaritete, silo proti rasti in prepletu kristalov itd. Eden najvažnejših vplivov za zmanjšanje dejstva, pa je tvorba takozvanih zračnih plasti (blazin), ki se v času krčenja napravijo med kletom in kalupom. Če je kalup za zrak slabo propusten, je možno, da se ta v plasti nad tekočim jeklom ogreje in povzroči zakasnitev tvorbe kožice na komadu. To velja seveda bolj za sivo litino in pisane kovine, vendar igra veliko vlogo, če lijemo močno pregreto jeklo.

Da se temu izognemo, uporabljamo zunanje hladilnike, kjer se ti dajo namestiti, ali pa zračnike — toda te sedaj ne kot odvajalce plinov, temveč kot hladilnike. S tem dosežemo, da se površina odlitka hitro ohladi in učinek atm. tlaka iz nalitka je potem popoln.

Kar se tiče oblike in velikosti zakritih nalitkov smo si torej na jasnem. Kaj pa jedro? Za jedro je potrebno vzeti čist kremenčev pesek s propustnostjo preko 300 cm/min. Kot vezivo je najprimernejše sredstvo takšno org. vezivo, ki ne vleče vlage po sušenju (n. pr. laneno olje). (Ker zakrite nalitke najčešče uporabljamo pri kaluparjenju v mokro, je ta pogoj važen, sicer se jedra navlečejo vlage in posledica je lahko poroznost.) Če vlagamo jedra, vezana z dextrinom, vlagajmo ta še toplja, da ne bo poroznosti! Pri uporabi grafita, tera itd., nastopa možnost ogličjenja, zato teh ne uporabljajmo, predvsem ne pri delikatnih odlitkih!

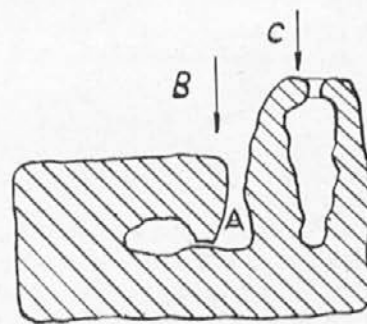
Važno je, da ima kalup nad jedrom tudi zvezo z zrakom — (zračnice!), sicer bo dejstvo atm. tlaka slabo, odn. ga ne bo! (Za večjo propustnost jedra lahko napravimo v tem kanal cca $2 \text{ } \varnothing$ mm.) Kar se tiče polaganja jedra — pokonci ali postrani v nalitek, ni razlike v dejstvu.

Tudi glede velikosti jeder (strjena) obstaja često nejasnost. Naslednja razporednica naj pomaga rešiti tudi to! (Glej stran 7 zgoraj!)

V. ZVEZA ZAKRITEGA NALITKA Z ODLITKOM (VRAT) TER Z VLVKOM

Zveza med nalitkom in odlitkom, kratko — vrat — se ne sme prej ohladiti, preden komad ni bil popolnoma nahranjen. Vrat se torej ne sme strditi pred odlitkom. Če bi hoteli za vrat vzeti isto merilo kakor za dimenzije zakr. nalitka, bi bili zavedeni, da bi dali vratu prevelike dimenzije. Za vrat bomo takoj ugotovili, da je najboljša oblika cilindrična, ali ona, ki se temu močno približa. Pri strjevanju vratu moramo upoštevati celo kopico faktorjev:

1. Vlivek je speljan skozi nalitek tako, da prehaja vse tekoče jeklo, ki polni komad skozi vrat in segreva z dotikom notranje stene, z izžarevanjem pa še zgornje, kar ima za posledico, da se bo ta zveza (vrat) kasneje strdila kot računamo.
2. Ker se zakriti nalitki pretežno rabijo pri kaluparjenju v mokro, je dobro, če za vrat uporabimo jedro iz kremenčevega peska — sušeno, ki bolj izolira, kakor moker pesek.
3. Vrat naj bo kratek, da omogoča nalitku, da ga trajno ogreva. Vendar moramo biti pri škrajšanju zelo previdni — ker se nam lahko zgodi, da se jezicek peska A (gl. sl. 12) med nalitkom

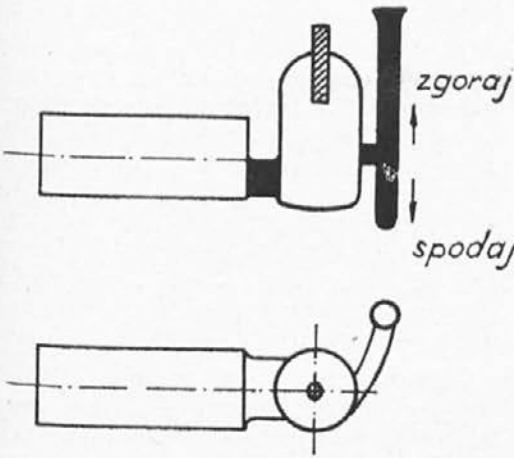
Slika 12

in komadom preveč ogreje tako, da je jeklo v vratu predolgo tekoče ter more atm. tlak steno nad vratom pretrgati.

Nastane protiutež B atm. tlaka v odlitku napram nalitku C, ki povzroči, da nalitek nima dovolj moči, da bi zapolnil komad. — Posledica je lunker! Dolžina vratu zavisi seveda od forme komada, in kar se tiče škrajševanja, ni možno ravnati se po neki formuli, nego je tu najboljša stvar — izkustvo!

Kar se tiče dovoda med vlivkom in nalitkom še tole: Vedno je speljati vlivek direktno na nalitek, da se na ta način dobi čim večja akumulacija toplote v njem. Dalje je važno, da se dovod od vlivka spelje v nalitek tangencialno, in sicer v zgornjem delu kalupa, vrat od nalitka k odlitku pa v spodnjem delu. Na ta način dosežemo, da se žindra zbira v nalitku

Premer ϕ zakritega nalitka	Število jeder	Premer ϕ		Cela dolžina jedra	Dolžina znamke
		za eno jedro	za več jeder		
mm		mm	mm	mm	
do 60	1	~ 15	—	~ 90	45
60—90	1	~ 20	—	~ 100	50
90—120	1	~ 25	—	~ 120	60
120—150	1—2	~ 30	~ 20	~ 130	65
150—200	1—2	~ 35	~ 25	~ 140	70

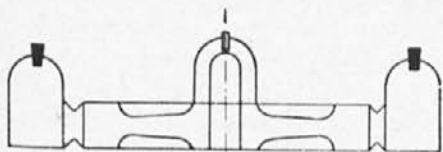

Slika 13

in služi nalitek potemtakem še kot lovilec žilindre (sl. 13) in odlitki bodo čisti!

VI. NEKAJ PRIMEROV NAPAJANJA IN EKONOMIJE ODLITKOV Z ZAKRITIMI NALITKI

Omenili smo, da bomo najčešče morali komplicirane oblike spremeniti v najbližje enostavne. Taka razstavitev je sama po sebi umevna, če imamo opravka s komadi, sestavljenimi iz debelih partij, ki so ločene s tanjšimi stenami. V primerih pa, ko imamo opravka s precej enakomernimi debelinami sten, si moramo ustvariti tkzv. *pole ohlajevanja* — n. pr. s pomočjo hladilnih teles. Tu govorimo potem o uporabi principa *dirigiranega strjevanja*. Če hočemo pravilno izvajati ta princip, moramo stremeti za tem, da se čimprej strde oni deli odlitka, ki so najoddaljenejši od nalitka in da gre strjevanje proti rastoči debelini. Napajanje

Slika 14

se tako bolj in bolj približuje najdebelejšim delom odlitka, ki se končno morajo hraniti z nalitki.

1. Poglejmo primer zobatega kolesa, ki je lit s polnim vencem (glej sl. 14). S tem, da smo na vencu med ročicami postavili hladilna telesa, smo umetno stvorili pole ohlajevanja $R_1 - R_4$ na razmerna debelem vencu. Strjevanje koraka k vozliščem ročic in venca ter pestu. (Ker so ročice tanjše, tu ni potrebno umetno hlajenje), vozlišča sama pa se napajajo z nalitki.

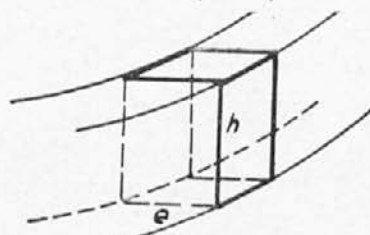
Za zobata kolesa je ta princip dirigiranega strjevanja posebno priporočljiv, ker imamo često opravka z lunckerjem. Ta princip seveda velja v enaki meri za odkrite nalitke.

Izračunajmo še velikost zobatih nalitkov za ta primer, da bo bolj jasno razstavljanje kompliciranejših oblik v enostavne.

Naj bo »e« debelina venca, »h« višina, potem je modul ohlajevanja R_k , na katerem koli mestu venca:

$$R_k = \frac{V}{S} = \frac{e^2 \cdot h}{2e^2 + 2eh} = \frac{eh}{2(e+h)}$$

(ne 4 eh, ker sta le dve steni prosti)

Slika 15

Vzemimo nalitek, kjer je $d = h$, potem velja $d = 5 R_k \cdot 1,2$, sledi

$$d = 5 \cdot 1,2 \frac{eh}{2(e+h)} = \frac{3eh}{e+h} \quad (9)$$

naj bo $e = 60$ mm,
 $h = 100$ mm,

$$d = \frac{3 \cdot 60 \cdot 100}{160} = \frac{180}{16} = \sim 11,3$$

zaokroženo navzgor in dobimo
 $d = 12,0$ mm

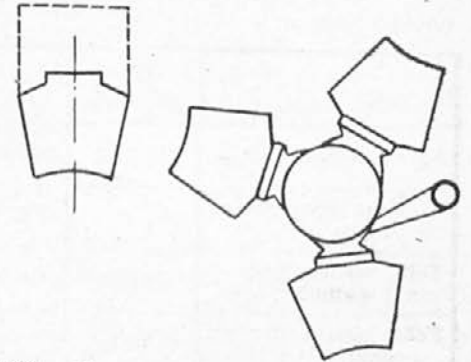
$$v = d + \frac{d}{2} = 18,0$$

Za kolesa smo se do sedaj bolj držali metode vpisanih krogov po Henversu (glej čl. Fuzinar št. 10-12/52). Po tem ročnem pravilu naj bi bil premer nalitka dvakrat večji od vpisanega kroga vozlišča, višina nalitka pa naj bo 2 in $\frac{1}{2}$ -kratna, da bi vpliv nalitka mogel doseči razdaljo, ki je enaka 10-kratnemu premeru vpisanega kroga. Vendar nas študija, napravljena s pomočjo gornjega izvajanja, do-

vede do cenejših in bolj naprednih rešitev!

2. Prednost zakritih nalitkov z atm. tlakom napram odkritim je, da porabijo manj jekla, da imajo torej boljši isplen. Medtem ko dodajamo pri odkritih nalitkih 60% isplen in manj, dosežemo pri zakritih do 75% isplena. To se doseže pri manj-

Odkriti odlitek

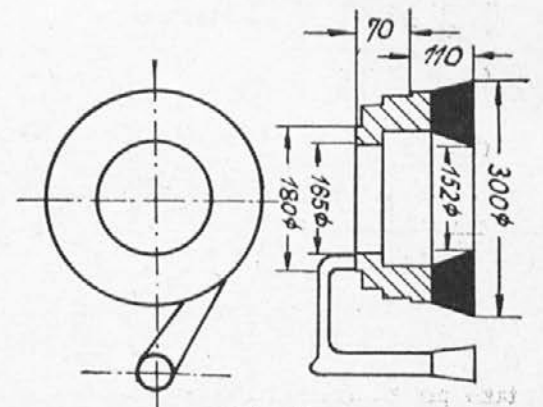

Slika 16

Slika 17

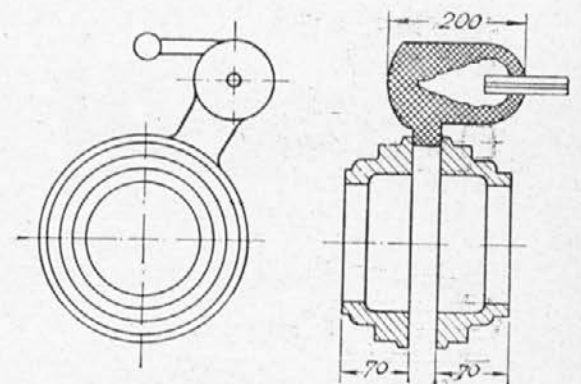
ših in srednje velikih nalitkih (kjer se ti najčešče uporabljajo) s tem, da se napaja več odlitkov z enim samim zakritim nalitkom. Ker se tu vsak odlitek strjuje sam zase, nezavisno od drugih, je treba povečati volumn nalitka, ki je možen napajati 1 komad samo za volumn, ki odgovarja skrčenju volumna pri drugih komadih! Na ta način dosežemo visok isplen.

Pri koničnem zobatem kolesu ne dosežemo z odkritim nalitkom niti 50% isplena (sl. 16). Če pa napajamo 3 kolesa z enim samim zakr. nalitkom, je treba povečati zakr. nalitek, ki je zmožen napajati

Slika 18

Shema izdelave odlitka obroča kolektorja po starem načinu z odkritimi nalitki (glej z leve)

Slika 19

Shema izdelave odlitka obroča kolektorja po novem načinu z zakritim nalitkom z dejstvom atm. tlaka (glej z leve)

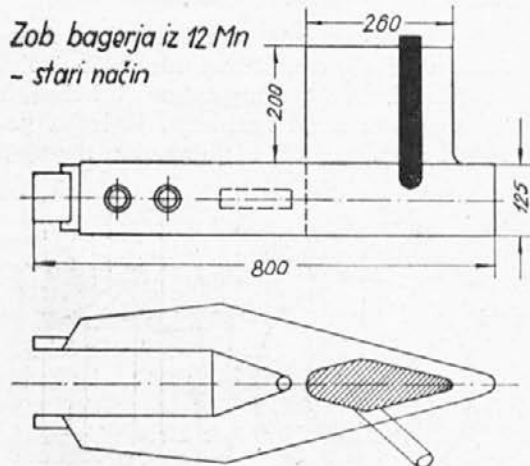
1 komad, le za 12% njegovega volumna in isplen se dvigne na 72,5%!

3. Poleg ekonomije vsled povečanja isplena, dosežemo povečano ekonomičnost napram stari metodi še zaradi zmanjšanja stroškov pri rezanju nalitkov. Včasih se površina rezanja zmanjša tudi za 10-krat. Na primer pri kaluparjenju obroča kolektorja:

Evo podatkov, ki kažejo ekonomičnost pri vlivanju gornjega kolesnega obroča po novem načinu:

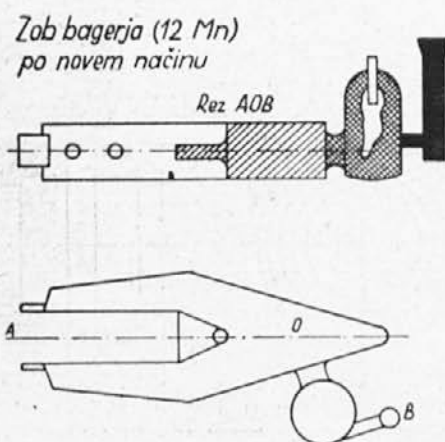
	Po starem	Po novem
Surova teža odlitka	14,2 kg	12,6 kg
Količina komadov v okviru	1	2
Teža nalitka, rač. na 1 komad	14,0 kg	4,5 kg
Teža jekla v livnem sistemu	2,4 kg	1,6 kg
Poraba tekočega jekla za 1 komad	40,4 kg	16,3 kg
Ploščina, ki se mora avtogeno odrezati za 1 komad	310,0 cm ²	30,0 cm ²

4. Dejstvo, da se zmanjša velikost nalitka in pa površina za avtog. rezanje, je posebno važna pri 12% Mn odlitkih, ker s tem občutno zmanjšamo riziko škarta

Slika 20

tako pri kaluparjenju, kakor pri rezanju (krčenje 2,7% — možnost toplotnih razpok pri velikih nalitkih; pri mali površini rezanja obstaja možnost hladnega od-

Slika 21

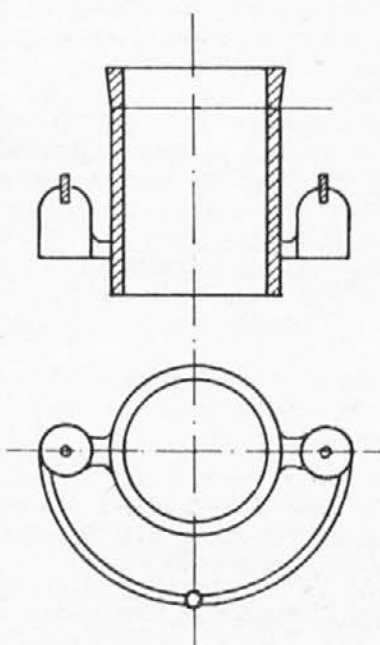
stranjevanja nalitkov! Ker ima 12% Mn majhno toploprovodnost, to pri veliki površini ni možno).

Oglejmo si primer zoba bagerja iz 12% Mn.

Pri gornjem komadu je zmanjšana ploščina reza več kakor trikrat, tako, da nalitka ni treba več rezati, temveč se odbije!

5. Pri nas imamo polno drobnih odlitkov, pri katerih se more s pridom uporabiti nova tehnologija zakritih nalitkov z atm. tlakom. Posebno pa je priporočljiva uporaba pri odlitkih, ki so pri delu podvrženi velikemu pritisku (300 atm. in več). Z dodatim dejstvom atm. tlaka in diriganjem ohlajevanja (hladilniki!), je možno doseči nujno potrebno gostoto materiala, ki se zahteva pri teh odlitkih! (ventili, cilindri itd.).

6. Kombinacija zakritih in odkritih nalitkov je vedno možna. Glej pušo (sl. 22).

Slika 22

VII. ZAKLJUČEK

Uporaba zakritih nalitkov z atm. tlakom prinaša tehnično izpopolnitev tehnologije

TAKO PISMO SMO PREJELI

»Koroški fantje, ki se nahajamo na odsluženju kadrovskega roka v Palanki, smo sklenili, da Vam pošljemo pozdrave.

Že dolgo nismo doživeli lepšega trenutka, odkar smo daleč od naše gore in naših gozdov, kot takrat, ko smo prvič dobili v roke »Koroškega fužinarja«. Kar toplo nam je bilo pri srcu že ob pogledu na naslovno stran. Z veseljem smo se spravili na branje in kmalu smo bili vsi, kar nas je iz koroškega kota, zbrani okoli »Fužinarja«. Nastal je vik in krik. Vsak je hotel vedeti prvo to, kar ga je najbolj zanimalo. Končno je nekdo začel čitati na glas, kar od kraja vse po vrsti. In verjetno ne bi kmalu končal, če nas ne bi prekinil zvok trombe. Pazljivo smo čitali vesti iz obrata; najbolj pa nam je ugajal sestavek o stelaraji. »Fužinar« je začel svojo pot romanja po vojaških torbica, katere še do danes ni končal.

livarstva in omogoča ekonomičnejše delo kot z odkritimi nalitki.

Posebno se priporoča uporaba teh pri onih vrstah jekla, ki imajo visoko krčenje (12 Mn) in to predvsem pri manjših odlitkih, ki se kaluparijo v mokro (na stroju v prvi vrsti).

Poleg povečanja isplena, ki more doseči tudi 75%, je posebno važna okolnost, da se zmanjšajo še stroški čiščenja in izmeček, ker služi nalitek istočasno tudi kot lovilec žilindre.

Četudi se pri nas že nekaj časa uporabljajo, vendar je bila izdelava zakr. nalitkov zelo pomanjkljiva. Enkrat so se izdelali previsoki in predebili, drugič prenizki in pretanki, kakor je pač kdo mislil, da je prav. Upam, da bo gornja obrazložitev pomagala razčistiti marsikatero pojme in omogočila širšo uporabo pravilnih zakr. nalitkov z atm. tlakom — saj si na podlagi tega vsakdo lahko izračuna za pretežno večino primerov in na enostaven način — odgovarjajoči nalitek.

Čeprav ti nalitki ne predstavljajo več »zadnje besede tehnike« — drugod se je v livarstvu začela na široko uporabljati tehnika z izolirajočimi telesi, ki razvijajo toploto in omogočajo isplen celo do 85% — vendar predstavlja ta tehnika v tem trenutku za nas napredek, ker materiali, ki se rabijo pri najnovejši tehniki, za nas še niso dosegljivi.

Viri:

1. Tehnologija proizvodstva stali i splavov, zbornik XXV. 1946. Moskva. L. I. Fantalov in L. J. Levi: »Primenenie zakritih pribelil pri proizvodstve litja«.
2. Fonderie, Paris, No 82, novembre 1952. Jean Gélain: »Quelques remarques sur les masselottes borgnes et, en particulier, sur les masselottes borgnes atmosphériques«.
3. Liteinoe proizvodstvo (Mašgiz 1948) B. B. Guljajev, I. E. Sub, D. R. Kononov: »Is-polzovanie atmosfernogo davlenija v pribilah.«
4. I. A. Nehendzi »Stalnoe litje« (Metalurgizdat 1948).
5. Th. Holouš: »Pržiručka pro slevače.« Praha 1944.

Sicer pa tudi drugače nismo pozabili na domači kraj in vsak večer se razlega slovenska pesem po prostoru vojašnice. Imamo namreč svoj pevski zbor. Tako seznanjamo svoje južne tovariše s pesmijo in šegami naših krajev.

Nekateri od nas se bodo kmalu vrnili pod okrilje Uršlje gore, ostali pa željno pričakujemo naslednje številke »Fužinarja«.

S tovariškimi pozdravi
GODEC Jure, ČERNIVEC Ludvik, BROJNIK Rihard, WATTL Jože, PARADIŽ Jakob, BALANT Jurij.

Razveselilo nas je to vojaško pismo ob spominu na domači kraj in delo. Vračamo Vam tople pozdrave. Dobro dovršite vašo življenjsko in narodovo šolo reda in discipline ter modernih obrambnih ved. Ko se boste vrnili, boste s pridobljenimi vrlinami pomagali k vsestranskemu dvigu dela in življenja v naših koroških fužinah.

Kako napravimo dober mošt

O sadju prešanju in kletni kulturi koroškega „vina“

Razpravo za naš list je napisal prof. ing. Franc Kotlovšek. Vendar pa je avtor v spremnem pismu izrecno dovolil, da upoštevajoč posebnosti moštovne teorije in prakse v našem okraju vnesemo v razpravo tudi domače izkušnje ter tako zajamemo vse tisto, kar se je izkazalo v moštovnem svetu za dobro. To smo po razgovoru s poznavalci mošta nekoliko tudi storili, zato je v spisu tudi nekaj takih domačih pogledov in trditvev.

Naš kraj je v pridelavi sadjevca — mošta gotovo edinstven v Evropi. Nikjer ga toliko ne pridelajo in tako dobrega. Po količini in po približnem prijetnem okusu mošta se menda s kraji jugovzhodne Koroške lahko kosata le še okolica Weitzza pri Grazu in dežela okrog Donawitza na Gornjem Štajerskem in v Spodnji Avstriji.

To prednost nam daje ugodna višinska lega in klimatske razmere v višini 500 do 700 metrov nad morjem. Vrh tega gojimo pri nas od vsega početka bolj moštne sorte in predvsem mnogo lesnik, kar je pogoj za dobro pijačo. Nekateri kmetje in bajtarji izdelujejo zelo dober mošt, in boljši kakor je marsikatero vino, ki se toči po gostilnah našega okraja.

Ni pa mošt ves in povsod dober. To je tisto. Napake delamo pri izbiri, pri prešanju in pri kletarjenju, pa se nam tudi zlati material večkrat pokvari. Z ozirom na izredni gospodarski pomen tega pridelka za naše kraje, je vsaka škoda tembolj občutna. Okrajna statistika pravi, da je v našem okraju nad 54.000 rodnih jablan in 23.000 rodnih hrušk. To drevje da letno nad 450.000 kg jabolk in 320.000 kilogramov hrušk. Od te količine porabimo nekaj sadja svežega (največ otroci), nekaj ga posušimo, dve tretjini pa ga gre za napravo mošta. Letno napravimo v našem okraju — če količkaj cedi — nad 320.000 litrov mošta. Izredne letine so seveda izjema.

Pri taki gospodarski osnovi in količini, pa če nazadnje tudi vsega doma popijemo pri delu, dobri volji in pesmi, je kvaliteta izredne važnosti.

Veliko krivde za slabo kakovost mošta je v nepoučenosti. Vkljub temu pa menda zlepa ne pomni kdo, da bi kateri izmed listov, ki bi radi veljali celo za podeželske, po domače povedal o napravi mošta in dal navodila za izboljšanje. Spet bomo fužinarji prvi. V taki deželi živimo in radi ga popijemo kak piskerc, zato bo prav,

da v smislu sodelovanja z deželo posvetimo temu napredku nekaj vrst tudi v našem listu.

Da napravimo dober sadjevec, moramo skrbeti za pravilno izbiro sadja, za pravi postopek pri prešanju in za pravo kletarjenje. Osnovni pogoji za napravo dobrega mošta so:

1. popolnoma zrelo sadje,
2. popolnoma zdravo in ne gnilo ali nagnito sadje,
3. popolna čistoča sadnih mlinov, stikalnic in posod za natakanje ter shranjevanje mošta,
4. pravočasno pretakanje.

Prve tri točke so absolutna stvar, medtem ko imamo Korošci v pogledu pretakanja svoje izkušnje in možnosti, o čemer bo beseda pozneje.

Dober sadjevec — mošt — napravimo edino iz dobrih, dovolj dozorelih jabolk, oziroma hrušk. Za mošt so posebno uporabne vse kisle, pozne zimske jabolčne sorte. Predvsem pridejo v poštev lesnike in druge gospodarske sorte, kakor bobovec, moštnik in železnikar. Tudi namizna jabolka dajejo dober izdelek, vendar tega lahko drugače uporabimo. Pri nas je za enkrat ta »drugače« pretežno še vedno

Izlet na sončni kraj

Strojna in Selemperg sta slovita moštovna predela naše dežele. Sadna pijača je tam čista kot zlato in pomeni naziv že kar kvalitetno marko. Pa krasna imena domačij: Stovnik, Oplaz, Zabernik, Grm, Rebernik, Močnik, Utek, Zeleznik, Novak, Požeg, Sopek, Mavrel, Kobovec itd. na Strojni, Selemperg ne zaostaja; tam so: Mak, Račel, Ulcij, Lizij, Vogelnic, Jaznikar, Jank, Trot, Perše, Hiras, Jastrovnik, Brežnik, Predan itd. Vzpetina na levi je Suhi vrh. Bela pika sredi slike je Račlovo na obronku Selemperga, kamor so šli ravenski fužinarji letos na prvomajski izlet

Košnja pri Volenu. Mati so pravkar prinesli malo južino. Pitje iz vrča nudi dokajšnjo prednost: mošt obdrži dolgo temperaturo kleti, predvsem pa se ne vidi padanja nivoja v posodi in stvar ne razburja okolice. Stari kosci so nas učili, da je treba v takem primeru kratko nagniti in hitro požirati, da ne izpadeš kot oblagovtnež. Na sliki tudi Kuharjev Anza, ki so ga umorili gestapovci na domu leta 1944

mošt. Sladka jabolka, katerih je v našem kraju mnogo, niso sama prikladna za napravo mošta, ker imajo premalo kisline. Uporabljamo jih kot primes k zelo kislim sortam. Mošt se nazadnje napravi tudi iz poletnih jabolok, ni pa nikdar tako okusen, kakor iz zimskih jabolok, predvsem se nerad čisti in ni stanovitven.

Kar se tiče hrušk, pridejo v poštev predvsem tepka, drobnica in koroška moštnica. Žlahtne hruške, ki so navadno sladke, niso za mošt, ker imajo premalo čreslovine in kisline. Mošt bi se težko očistil in bi bil nestanovitven. V poštev bi prišle le k zelo kislim zagatnim jabolkom.

Katero sadje da boljši mošt je odvisno od izkušenj, okusa in navade. V nekaterih krajih imajo rajši jabolčnik odnosno lesnikovec, drugod pa hrušovec. Na Koroškem je hruškovec manj v čišlih, vendar če ni drugega — samo, da je. Za napravo mošta priporočajo navadno mešanico jabolok in hrušk, in sicer tako, da mešajo prav kislja s sladkimi jabolki, sladka jabolka pa s trpkimi hruškami, kislja jabolka tudi s sladkimi hruškami in sladke hruške s trpkimi hruškami. Vse to mešanje je odvisno od izkušenj.

Kot primes je priporočila tudi oskourž. To je vrsta jerebika (pri nas redka, a še ta divje rastoča), čigar plodovi vsebujejo mnogo čreslovine, ki daje moštu fin okus, se lažje čisti in ostane trpežen. Pri nas menda vse to nadomešča neprecenljiva kvaliteta moštovih čistilcev — lesnika in lesnača.

Sadje za napravo sadjevca mora biti zrelo. Premalo zrelo ali celo nezrelo sadje da slab kisel in nestanovitven izdelek. Prezrelo pa tudi ne sme biti to sadje. Zimsko sadje, ki je namenjeno za sadjevec, naj ostane na drevju kolikor mogoče dolgo časa. Spravljamo ga šele, ko začne odpadati. Moštno sadje navadno tresemo. Zimska jabolka, preden jih uporabimo za mošt, damo nekaj časa gediti (mediti). Za-

radi tega jih nakopičimo v kakem prostoru 30—40 cm debelo. Med pozorevanjem pridobe še precej sladkobe, kislina odneha in razvije se tudi buket. Za dozorevanje je najbolj prikladen prostor na podu, pod kozolcem, v kaki lopi ali drugem značnem prostoru. Pri nas po navadi mislijo, da je za sadjevec dobro vse, kar ni za nobeno drugo rabo. Najslabši drobiž, nagnito in popolnoma gnilo sadje zmečejo skupaj. S takim ravnanjem povzročimo, da se zanese gniloba v sadjevec in ni potem nič čudnega, ako ima ta sadjevec napake, ki se ne dajo nikdar odpraviti. Preden začnemo sadje predelavati, ga moramo prebrati in odstraniti vse zanične, krastave plodove, posebno pa še tiste, ki so nagniti.

Preden damo sadje drobiti, ga moramo oprati. Pranja sadja ne smemo nikdar opustiti. Navadno se oprano sadje takoj melje, ne da bi ga prej osušili. Preden sadje stiskamo, ga moramo seveda zdrobiti. Za drobljenje nam služijo ali leseni tolkači, ali korito z mlinskim kamnom, ali pa mlin. Pri drobljenju sadja moramo paziti na to, da ne pride sadni sok nikjer v dotik z železom. Pri navadnem sadnem mlinu moramo prevleči železne dele z belim, v ta namen prirejenim lakom. Kjer uporabljamo korito z mlinskim kamnom, sadje sicer ne pride v dotik z železom, je pa napaka v tem, da je drobilna ploskev preobširna in da očetne glivice lahko pridejo tu do svojega delovanja. Vsi poznamo primere, ko tudi sončno čist mošt v steklenici kmalu potemni. Največ je temu krivo železo, ki je kakor koli prišlo v dotik s sokom med prešanjem in prelivanjem.

Pri drobljenju sadja moramo upoštevati sledeče: sadje se mora zmleti neposredno pred stiskanjem. Tudi tu delamo Korošci po svoje — morda se motimo. Sadje meljemo po možnosti dvakrat, in sicer prvič bolj na debelo, drugič bolj na drobno. Čim trše je sadje, tem drobneje

ga moramo mleti. Drozgo prenašamo v stiskalnice samo v lesenih posodah. Mlin in vsa posoda, ki jo rabimo pri mletju, naj bo popolnoma snažna.

Preden začnemo sadje mleti, moramo vso posodo dobro oprati, prav tako tudi, ko smo končali z delom. Nesnažnost se zelo maščuje. Sadno drozgo, ki pada iz mlina, moramo močno stiskati. Za stiskanje imamo več vrst stiskalnic: na vzvod, na vijak in hidravlične stiskalnice. Najboljše so seveda hidravlične stiskalnice. Po večini imajo posamezniki stiskalnice na vijak. Na deželi pa je že zelo mnogo stiskalnic na vzvod in kamen. Gledati je treba na to, da dobimo iz stiskalnice čim več mošta. Čim večji je pritisk, tem lažje odteka mošt in čim počasneje se stiska, tem več mošta dobimo iz določene množine sadja. V tem oziru so še najboljše hidravlične stiskalnice. Poleg dobrega mlina in stiskalnice rabimo pri mletvi tudi posodo za sadje, drozgo in mošt. Sadje donášamo v košu in v zabojih. Za zbiranje drozge pod mlinom je napravljeno iz močnih desk zbito ali pa izdolbeno korito, ki mora biti zelo dobro izdelano. Najboljše je, ako ima kolesa, da ga ni treba prenašati. Za odnašanje sadnih tropin rabimo posebno posodo. Za izlivanje soka v sode, je leseni lijak mnogo boljši, nego lijak iz kovine. Še enkrat povdarjamo, da mora biti vsa posoda, ki jo rabimo pri mletju, lesena in popolnoma snažna. Posoda iz kovine ni primerna.

Takoj, ko prenehamo z delom, moramo vso posodo oprati in posušiti na zraku. Pod posodo polagamo v kleti značne suhe deske, da se robovi ne umažejo. Ljudje navadno ne izperejo posode, češ, saj je itak samo za sadjevec. Tega se pa ne zavedajo, da nastane ravno zaradi tega večkrat cik. Na noben način ne smemo že iztisnjeni sok zalivati z vodo, da bi dobili več pijače. Tak, z vodo krščen mošt ni trajen.

Sladki sok, ki smo ga dobili iz sadja, začne v kleti vreti. To se pravi, iz sladkorja se tvori alkohol. V sadnem moštu je že od narave dovolj gliv kvasnic, vendar si večkrat pomagamo s čistimi vinskimi drožmi. Prostor, v katerem kipi mošt, mora imeti 15° C. Velike spremembe v toploti so zelo škodljive. Večkrat mošt noče kipeti, ako je preveč čreslovine ali pa očetne kisline. Čim hitreje in čim bolj neovirano poteka kipenje, tem boljše je. Traja po navadi tri tedne. To imenujemo burno kipenje. Ker je v moštu ostalo še nekaj sladkorja, pokipi ali pozneje v jeseni ali pa na spomlad. To drugo kipenje je bolj počasno in mirno. Najboljša toplota za to kipenje je 10 stopinj Celzija. Pri kipenju porabljamo kipelne vehe. To pa zaradi tega, da lahko uhaja ogljikova kislina brez ovire iz soda, zrak pa ne more do mošta. Kipelno veho moramo nastaviti na sod takoj, ko sod nalijemo, čeprav mošt še ne kipi. Ako rabimo kipelne vehe, ne smemo sodov naliti do vrha, ampak mora manjkati še ena desetina (^{1/10}).

KLETARSTVO

Da dobijo čim boljšo pijačo, uporabljajo nekateri tudi čiste vinske droži. Ravnanje s sadjevcem vso dobo, ko je pokipel, pa do takrat, ko ga spravimo iz kleti, in pa ravnanje z vsemi predmeti, ki pridejo tu

v poštev, imenujemo kletarstvo. Umno kletarstvo je potrebno, da imamo vedno dober sadjevec. Slabo kletarstvo je krivo, da ima mnogo sadjevca slab okus in da se večkrat pokvari. Marsikje je razširjeno mnenje, da je za sadjevec dober vsak sod. Kakor se grozdno vino pokvari v slabem sodu, še mnogo bolj velja to za sadjevec. Prazne sode je treba čim prej po izpraznitvi izprati in očistiti s ščetjo ter poplakniti s čisto vodo. Potem ga pustimo, da se odcedi in posuši v dveh ali treh dneh. Nato ga zažveplamo. Enkratno žveplanje ne zadostuje. Žveplati moramo na vsakih sedem tednov. Pred uporabo moramo zažveplani sod tudi splakniti s čisto vodo. Najslabše ravna tisti, kdor praznih sodov ne umije, ampak pusti v njih droži ter jih samo zabije. Ostanke droži v takih sodih na dnu gnijejo, sod plesni, les pa strohni. Tako posodo se navadno ne da več popraviti, da bi bila za sadjevec. V kletah naletimo večkrat na plesnive sode, ravno tako pa tudi na sode, v katerih se je sadjevec skisal. S to posodo je treba ravnati še bolj natančno kakor pa z dobro posodo.

Sadjevec je treba tudi pretakati. Ljudje tu nimajo navade, da bi mošt pretakali. Marsikdo ga pusti kar na drožeh in ga toči vso zimo. Zaradi tega je ta sadjevec na spomlad vedno slabši in postane po-

polnoma pokvarjen. Vsak sadjevec bi moral biti pravočasno pretočen. Kakor hitro se po kipenju usedejo droži na dno, je treba sadjevec pretočiti. To se vrši po navadi ob koncu novembra do začetka februarja. Tu imamo Korošci svoje mnenje in tudi pičle možnosti. Pomislite si kmeta s 30 polovnjaki mošta. Ali bo kar v kleti stal? Vendar strokovnjakom ne moremo ugovarjati.

Kdor pretaka prepozno, si s tem škoduje, ker se začno kvasnice razkrajati. Najboljše se vrši pretakanje s pumpo ali vinsko črpalko. Najbolje pretakamo na ta način, da je sod, v katerega pretakamo, nižje kot oni, iz katerega pretakamo. Pretakati moramo ob lepem mrzlem vremenu, ker takrat izgubimo mnogo manj ogljikove kisline kot ob toplem vremenu. Za navadne potrebe zadostuje enkratno pretakanje. Sadjevec ostane dober in stanovitven samo v polnih sodih.

Večkrat se nam sadjevec noče očistiti. V ta namen uporabljamo želatino ali razne filtre. Sadjevec ima večkrat tudi razne napake in bolezni. Bolezn sadnega vina je lahko preprečiti, zelo težko pa zdraviti. Bolezni so: cik, kan, vlečljivost in sadjevec, ki ima mlečno-kisel okus; napake pa: rjavenje, okus po sodu, zaduhljivost, katere zakrivi sama zanikrnost. Ako damo sadjevec v nesnažen sod, dobi

duh in okus. Zadušel okus ima oni, ki je v premalo osnaženih sodih. Ako vina predolgo ne pretočimo, se začno droži razkrajati, vino pa dobi neprijeten okus. Da odpravimo sadjevca okus po gnilobi, po sodu, uporabljamo eponit. Sadjevec iz lesnik je bolj trpkega okusa zaradi prevelike množine čreslovine. Primerno mešanje sadja, t. j. kislega in sladkega, je najboljša obramba proti tej napaki. Poglavitna pa je čistoča.

LISTNICA UREDNIŠTVA!

Eno prihodnjih številčk našega lista smo namenili podvigu kmetijske proizvodnje, našim zadrugam in kmetom. Predsednik prevaljske zadruge, tov. Karel Doberšek, nam je poslal zanimivo gradivo, ki bo priobčeno ob tej priliki.

★

SLIKE:

Tudi vse prekrasne pokrajinske slike v današnji številki nam je odstopil tov. Jože Kovačič iz Maribora.

Slovenj Gradec. Pogled s Kremžarjevega vrha proti Uršlji gori. Nekdaj so rekli, da je tu že štajerska pridelava sadjevca in da je z dobrimi mošti »amen«, vendar slovijo Meškove Sele pod Starotrško planino kot kraj izrednih moštovnih kvalitét

Še enkrat o kletarstvu

Da bi postopke okrog pridelave mošta čim bolj obrazložili, priobčujemo še sestavek ekonoma Ivana Kladnika o kletarstvu.

Moram poudariti, da pri pridelovanju mošta ni važno samo pravilno spravlanje in mešanje posameznih sort, kakor tudi predelovanje sadja samega, važna je tudi nadaljnja nega mošta, t. j. kletarstvo.

Za dober pridelek je torej potrebno umno kletarstvo, ki se razlikuje od kletarstva z vinskim moštom in vinom samim. Če si ogledamo mošt iz nižjih leg (Maribor, Ptuj) opazimo, da je ta mnogo mehkejši in po večini motne barve, kljub temu, da je pridelan iz žlahtnejših sort in mu je posvečena vsa pažnja umnega kletarstva. Ravno zaradi tega hočem poudariti, kako je ravnati s sadnim moštom v našem okolišu, da dobimo zaželen uspeh.

Pogoj za napravo dobre pijače je čista posoda. Če hočemo doseči to, moramo iz soda takoj, brez odlaganja, čim smo ga izpraznili, odstraniti še drože (godlo). Nato zdrav sod temeljito operemo z mrzlo vodo, kateri dodamo stolčenega kremenjaka (ne uporabljati železne verige). Ko smo sod dobro pomili, ga pustimo nekaj časa na zraku z odprto veho, obrnjeno navzdol, da se odcedi, istočasno odmašimo čep, da zrak neovirano kroži in osuši notranjost soda. Po 2—3 dneh je sod temeljito suh, toda ne razsušen. Zabijemo čep in ga spravimo po možnosti nazaj v klet ter ga zažvepljamo. V ta namen vzamemo en debel trak žvepla za en polovnjak. Zažveplan sod pustimo v shrambi do uporabe. Neposredno pred uporabo pa moramo posodo še enkrat temeljito izplakniti in odstraniti ostanek žvepla. Če smo s posodo ravnali pravilno, se ni bati boleznin in napak mošta, kar pa žal pre pogosto srečujemo na mnogih zaostalih kmetijah.

Okusno pijačo pridelamo, če dobro ohranjene in negovane sode napolnimo s slad-

kim moštom čim hitreje, da se v moštu ne razvijejo očetne, mlečne in druge glivice, ki povzročajo neprijetna vrenja. Važno je tudi, da smo moštu iz ranih poletnih, jesenskih in žlahtnih sort primestali nekaj lesnik in s tem naravno dodali primerno količino tanina, da se mošt po kipenju očisti in dobi prijetno vinskorumeno barvo, da pozneje ne bo podvržen počrnenju. Sodov ne dolijemo do vrha, marveč samo do devet desetink, nastavimo nanj kipelno veho, ki varuje mošt pred vplivom zraka in škodljivih glivic. Plini, ki se tvorijo pri kipenju, pa lahko neovirano izhajajo skozi veho na prosto. Da se kipenje pravilno in nemoteno vrši, moramo paziti na čistočo. Kleti naj bodo zračne in ne prevlažne. Najboljša je klet, kjer se najde suha, črna kletna plesen, katere ne odstranjujemo. Klet za mošt naj bo ločena od prostora, kjer shranjujemo kis in kiselino (repo, zelje). Moštno klet je treba sicer večkrat na leto dobro očistiti. Neposredno pred kipenjem pa moramo klet zažveplati, da jo na ta način razkužimo in pripravimo pot kipelnim glivicam, ki povzročajo kipenje ali ježanje. Kipelnim glivicam ali pravilno glivicam alkoholnega kipenja, pravimo tudi drože ali kvasnice.

Te glivice so enostanične rastline, ki se pomnožujejo s kaljenjem ali brstenjem. Navadno imajo okroglo ali jajčasto obliko in so za prosto oko nevidne. Opazimo jih le pod mikroskopom. Te glivice kvasnice razkrajajo sladkor in ga spreminjajo v alkohol, ogljikovo kislino in druge produkte. Ako sladkor v moštu popolnoma pokipi, se razvije iz 100 g sladkorja:

48,46 g alkohola
46,67 g ogljikove kisline
3,23 g glicerina
1,03 g hemistanične (celuloze)
0,61 g jatarove kisline ter
nekaj tolaš in dišav.

Potom pravilnega kipenja (ježanja) dobimo iz mošta stanovitno pijačo harmoničnega okusa; nepravilno kipenje pa da manj vreden in nestanoviten produkt. Zato je kipenje zelo važen proces in ga pravilno povzročujejo le dobre vrste kvasnic. Intenzivni razvoj teh pa je mogoč le pod danimi pogoji:

1. zadostna količina hranilnih snovi,
2. primerna kletna toplota.

Hranilne snovi za kvasnice so poleg sladkorja še beljakovine in pa rudninske snovi. Najbolj pa vpliva na razvoj kvasnic toplota. Glivice začno rasti v moštu že pri 4° C, prenehajo pa pri 40° C. Toplota nad 60° C pa jih uniči. Najboljše se razvijajo kipelne glavice pri 20—25° C. Ker se pri kipenju razvija toplota, ne sme biti začetna toplota previsoka; kipenje bi vsled tega kmalu ponehalo in bi se pričele razvijati očetne ali druge škodljive glivice, ki bi mošt pokvarile. Najprimernejša kletna temperatura je od 10—15° C.

V pričetku kipenja je zelo koristno zračenje. Dočim zračimo med kipenjem le tedaj, ako bi se kipenje prezgodaj ustavilo. Za burnim kipenjem, ki traja 6—8 dni, padajo drože polagoma na dno soda in sledi mirno kipenje. Sod dolijemo z enakovrednim moštom do vrha in zopet zapremo s kipelno veho do popolne umiritve.

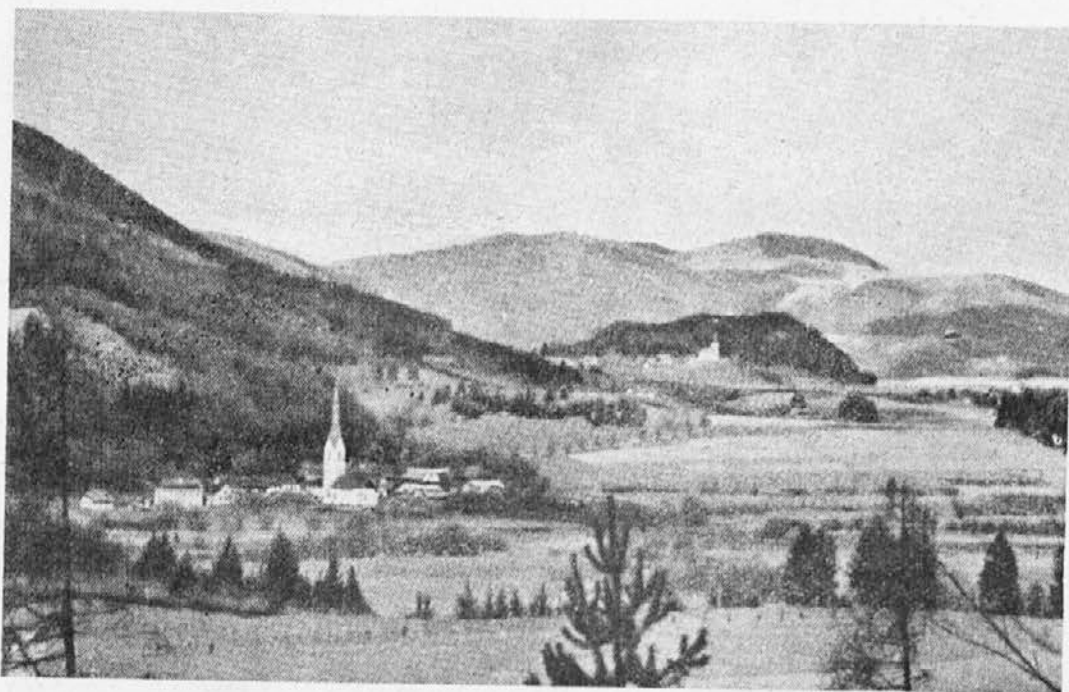
Ko je mošt po 5—6 tednih popolnoma umirjen, ga ponovno zalijemo do vrha in narahlo zabijemo s pilko. Tako pripravljen mošt je vinsko rumene barve, s prijetno vinsko kiselkastim okusom in prijetno aromo. (Mošaneger, lesnikovec, tepkovec) in primeren za uporabo ali prodajo. Mošta v naših krajih ne pretakamo in iz izkušenj vemo, da se pretakanje ne obnese kljub priporočilom strokovnjakov. Ni pa s tem rečeno, da zaostajamo v tem pogledu, saj se lahko naš mošt od dobrih gospodarjev kosa z vsem ostalim in nima zastoj naziva »koroško vino«.

RESUME

V modernih revijah oskrbijo uredništva na koncu vsake daljše strokovne razprave še izvleček (resume), kjer je vsebina sestavka čisto na kratko iznešena. V resumeju je torej na kratko povedano, za kaj v članku sploh gre. Nekateri pravijo, da pišejo uredništva te resumeje zato, ker so sestavki včasih res taki, da je treba vsaj na koncu povedati, kaj pisec sploh hoče. Seveda revije tega ne delajo v tem smislu, temveč kot kratek prikaz obravnavane snovi, da potem kdaj to bereš ali pa ne.

V našem primeru je to čisto drugače. Sestavek o moštu je jasen in razumljiv in smo se tega podaljška poslužili bolj zato, da dobimo moderno obliko ter da opozorimo še na neko interesantno stvar.

Ce bi namreč kdo po tej krasni razlagi teorije in prakse o moštu le še ne mogel zapopasti vsega in bi bil v pogledu kvalitete moštov (potem ko so že sprešani in rezni) še v dvomih, je tu komisija, ki vse take dvome gladko odpravlja. Komisija dela po določenih pravilih in preizkuša mošte po prinesenih vzorcih, ali pa se odzove na poizkušnjo tudi domov. Seveda pa stvar ni kar tako. V primeru, da kličejo interesenti komisijo na dom, je treba za vzbuditev pravega okusa najprej nekoliko prekajenih stvari, kar je seveda razumljivo. Motijo pa se tisti, ki mislijo, da bi mogli člani komisije oceniti vse mošte pri enem obisku. Kdor to reč količkej pozna, ve, da more komisija pri enem obisku prav oceniti le eno sorto odnosno en sod. Za častne člane so v pravilih seveda izjeme. V primeru

Sv. Marjeta in Sv. Jurij v »vinogradih«. Tako se imenujejo ti kraji pri Velikovcu in gotovo ne zastoj. O vinu ni več sledu, sadje pa daje svoje, če ob cvetju le slana prizaneso

Dom Železarjev na Čečovju

objekt za razvoj celotnega družbenega udeleževanja in pridobitev vse dežele

Po uspeli gradnji in izgradnji naše industrije, osnove našega gospodarskega obdobja in napredka kraja, po upostavitvi kulturnih ustanov gimnazije in študijske knjižnice (v snovanju je tudi že delavski muzej) ter po razširitvi nekdanjega trga Guštanj v mesto Ravne na Koroškem, smo nedavno odprli tudi prvi objekt družbenega namena — del zgradbe Doma železarjev na Čečovju.

Za to priliko smo povabili in je prišla nam celokupna umetniška družina Radio Ljubljana in priredila pester koncert, ki se ga je udeležilo nad 2000 fužinarjev in krajanov. Predvidevali smo tako udeležbo, zato je bil koncert prirejen v veliki hali mehanske obdelovalnice. Koncert je popolnoma uspel in so bili zadovoljni tako poslušalci, kakor tudi nastopajoči.

Na koncertni in otvoritveni dan nas je obiskal tudi predsednik »Svoboda« tov. Ivan Regent, katerega so Ravne toplo pozdravile.

NAGOVOR DIREKTORJA KLANČNIKA

Pred koncertom in otvoritvijo je imel direktor tov. Gr. Klančnik naslednji nagovor:

»Zopet smo se zbrali v naši mehanski obdelovalnici, tokrat ne zato, da bi analizirali naše delo in sprejemali nove naloge, niti zato, da bi proslavili dosežene delovne uspehe, temveč zato, da bomo prisostvovali koncertu, ki je prirejen v počastitev otvoritve doma železarjev, ki ga bo izvajal ansambel Radia Ljubljana. Iskreno pozdravljam vse nastopajoče in goste, ki so danes prišli med nas.

Naš dom na Čečovju je postal zadnje čase predmet splošne pozornosti. Ne samo v Meziški dolini, slovenjegraškem okraju in v Ljubljani, kar po vsej slovenski republiki so začeli govoriti o njem. Pred kratkim je bil deležen celo izdatne časopisne reklame. Zakaj se toliko govori o tem domu? Pri nekaterih zaradi nevoščljivosti, pri domačih pa zaradi tega, ker nismo imeli do sedaj res nič lepega.

Hiter razvoj naše tovarne v povojnih letih in porast socializma, je pritegnilo v naš kraj

pa, da interesent pošlje vzorec na Ravne, je važna seveda količina. Komisija ima tu zahtevano količino, ki ni najmanjša. Neresnična pa je spet govornica, da bi komisija zahtevala za izvršitev ocene kar po deset litrov. Je lahko tudi nekaj manj. Govornice o nekkih sodih so pretirane.

Vsekakor so pravila te komisije dosti komplicirana in se lahko v določenih primerih poostrijo. Vse je odvisno od obravnavanega primera. Tisti, ki so se na komisijo že obrnili in so jo povabili na preizkušnjo, so lahko ugotovili, da komisija v redu dela in da do sporov še ni prišlo.

Težave pa ima komisija s šušmarjenjem. Morda ni v nobenem poklicu toliko šušmarjev, ki po svoje delajo, kakor pri preizkušnji mošta v našem kraju. Pridelovalci naj na to pazijo, kajti pravo oceno mošta da lahko le organiziran član preizkuševalne komisije, ki ima že zadostno prakso.

Da ne bo pomot: za druge opravke moštov (pobiranje sadja, prešanje itd.) se komisija ne odziva. Po pravilih se odzove samo tja, kjer so mošti že vležani in dobri.

Naslov komisije posreduje tudi naše uredništvo, ki se sicer z moštom ne peča.

nove prebivalce. Kolektiv se je dvignil od 500 predvojnih na 1800 sodelavcev. Že pred leti se je pokazala nujna potreba po gradnji primernih objektov za razvoj celotnega družbenega udeleževanja. Prav v ta namen je bil leta 1950 osnovan poseben akcijski odbor, sestavljen iz predstavnikov sindikata in upravnega vodstva. Ta je pripravil osnutke projekta, preskrbel izdelavo tega in končno začel tudi s samo gradnjo. Preko milijon dinarjev je bilo tokrat akumuliranega s prostovoljnimi delom tako na delovnih mestih v tovarni kakor direktno na gradbišču za izgradnjo tega objekta. Tudi naša oblast je uvidela potrebe na Ravnah in nam je končno vnesla izgradnjo prvega dela tega doma tudi v naš investicijski plan in se je delo nadaljevalo po tej liniji. Dom razpolaga z restavracijo, menzo, kavarno, tujskimi sobami, sobami za društva, igralnicami in čitalnico ter z eno večjo dvorano za kulturne, gledališke in kino predstave. Do sedaj sta zgrajeni restavracija in kavarna. V časopisu ste lahko čitali o velikem razkošju, potratih itd., o številkah 500 milijonov, 350 milijonov, 100 milijonov, za katere ne vemo, kdo jih je produciral. Na upravi pravijo tako, na cesti pravijo tako, pa naj bo srednje 300 milijonov. Dalje govori o globokih foteljih, dragem in najdražjem pohištvu, o uvoženi opremi itd. Kaj je resnica? Zgrajeni sta restavracija in kavarna s skupno kuhinjo, s skupnimi higienskimi ureditvami in skupno centralno kurjavo. Oprema kavarne je iz serijske proizvodnje v Duplici, oprema restavracije pa iz Maribora. Ni foteljev niti drage, pretirane lesene obloge. Kuhinja je opremljena z elektroagregati, ki smo jih dobili v skladiščih Tovarne avtomobilov in v Trsteniku. Tudi posodo in jedilni pribor smo nabavili — in to doma, da bi končno odpravili blamaže, ki jih doživljamo, ko pridejo tako domači kot inozemski gostje v naš kraj. Kuhinja kakor tudi higienske naprave so obdelane kulturno, obložene so z glinastimi ploščicami. Novinarju se je to zdelo sicer nekoliko razkošno, mi pa vemo, da to delajo povsod na svetu, tudi v Ljubljani, zakaj ne bi smeli tudi na Ravnah? Tudi hladilne na-

prave za jestvine in pijače ter napravo za izdelavo sladoleda smo si nabavili, in to tudi doma. Z neutrudljivim iskanjem smo tako z relativno majhnimi stroški opremili naš dom tako, da bo lahko kulturno postregel slehernemu članu kolektiva, kakor tudi vsem gostom, ki bodo prihajali v naš kraj. Skupni stroški, ki so bili do sedaj potrošeni za gradnjo tega doma, znašajo ne 500, niti 300, temveč za gradnjo 75 in opremo 15 milijonov dinarjev. Zavedamo se, da dom v tem obsegu ne bo popolnoma odgovarjal potrebam. Pogoji, v katerih je bil planiran, so bili drugačni, kakor so današnji. Takrat je bilo v naši revni restavraciji, v baraki, 500 abonentov. V perspektivi je bilo pričakovati povečanje množične prehrane ter s tem potreba po večjih kapacitetah. Izgledalo je, da se bodo tudi naše žene vključile v delovni proces in da bo s tem večje število prebivalstva navezano na restavracije oz. menze.

Nov finančni in gospodarski sistem pa je pri nas pokazal nekaj drugega; zato smo spremenili prvotni načrt in eno dvorano iz restavracije spremenili v kavarno. Tudi o raznih arhitektonskih pomanjkljivostih bi lahko govorili, n. pr. o prevelikem številu lestenec, kar pa se da kritizirati in govoriti pri vseh novogradnjah. Kritika, da se je gradil dom in se je pri tem premalo mislilo na stanovanje, ni objektivna. Res je, da je pri nas še precej družin — okrog 30, ki stanujejo v zastarelih barakah, res pa je tudi, da smo do sedaj izkoristili vsa odobrena sredstva za gradnjo stanovanj in da smo po osvoboditvi zgradili 244 družinskih stanovanj, da je pred vselitvijo nadaljnjih 24 družin, v začetni gradnji pa še 24 družinskih stanovanj. S pomočjo našega podjetja je bilo poleg tega zgrajenih še 30 eno in dvodružinskih hišic, v gradnji pa je nadaljnjih 15. Samce smo z gradnjo dveh samskih domov skoro do kraja rešili taborišča. Dom železarjev s tem popolnoma nič ni zavrgel gradnje stanovanj, ker je bil delno zgrajen na prostovoljni osnovi, v glavnem pa s posebnimi, v ta namen dodeljenimi sredstvi.

Nekateri naši sodelavci, navajeni na ravenške »katakombe«, morda res rečejo, da ta dom ni primeren za nas. Naša tovarna se razvija v tovarno plemenitih jekel, prihajamo na čim večje število finih, mehansko in termično obdelanih finalnih proizvodov. Za tako

Dom železarjev (na desni) in stanovanjske hiše na Čečovju. Takih zgradb je sedaj tam že 13; letos so v načrtu še 3

Domača imena kmetskih hiš in bajt v Kotljah

Imena v našem kraju so dokaj značilna in zanimiva. Posebnost je že to, da skoro ni hiše, kjer se ne bi reklo tudi še kako »po domače«. V Kotljah sta sedaj menda samo še dve hiši, kjer se pravi po domače tako, kot se pišejo, pri vseh drugih 120 kmetijah in bajtah prevladuje domače ime, in pisanje v domači govorici sploh ne pride upoštevanje.

Marsikje pa je poleg domačega imena še kak tretji originalni naziv, ki pa je že bolj veselo špottljivega značaja. Slej ko prej je za te pridevke izraz »špottljivi« prehud, kajti v njih gotovo ni toliko namena zasmehovanja, kot pa poudarka določene značilnosti, pa je ta potem smešna — žaljiva ali pa tudi ne. Sicer trdijo za Kotlje, da niti krava ne more tako hitro zbežljati skozi vas, ne da bi dobila pridevek. To pa ne velja samo za domačije in ljudi, temveč prav tako tudi za posamezna zemljišča, za dele polj in travnikov (n. pr. ženi past na »stisko«, oves je posejan na »bliskovcu«, steljo napravite v »peklu« itd.).

Vorančeve knjige so bogat zbir takih imen. Vedel je za vse nazive, ki se sedaj že izgublajo — besednjak zanje je bila njegova mati. Imel je talent za domačo stvar in vedel celo za imena volov pri kmetih.

Ob teh imenih bi se dal zbrati zanimiv kos domače zgodovine. Jaz tega ne morem in bo pričujoči spisek pač samo spisek domačih imen v Kotljah. Morda bo ta seznam dal spodbudo komu izmed naših profesorjev ali koroških študentov, da bo šel dalje. Pregledati je treba stare matične knjige, zemljiško knjigo in druge take zapiske. Nekaj teh reči za naš kraj je ostalo menda na pliberski sodnji.

Gotovo tiči za imeni v našem kraju svoje bogastvo in bi imela prva etimološka obdelava smisel in koristi. Kot rečeno, navajam jaz samo spisek s posameznimi tolmačenji in to le za področje naše vasi. Vsekakor pa so imena posebej originalna v sosesčini in prav Voranc jih je pobral veliko iz Kota, z Leš, iz mežiških in črnških hribov in globač, s Sel in Vrhov, kajti vse to je še naša dežela.

O obsegu hotuljske župnije in pozneje hotuljske občine je nekaj povedala že kronika, ki je bila objavljena v »Fužinarju«. To stvar bi bilo treba še bolj obde-

proizvodnjo je potreben kvaliteten kvalificiran kader. Vse bolj se bo večalo število kvalificiranih sodelavcev in padalo število ne-kvalificiranih delavcev ter s tem tudi število tistih, ki mislijo, da jim taka kultura in tak dom nista primerna. S prirejanjem družabnih večerov, skioptičnih predavanj, kino predstav, koncertov in podobno, bo ta objekt gotovo postal dom nas vseh in prepričan sem, da bo kmalu tudi tisti, ki danes še kritično gleda na vse to, spoznal koristi, ki jih je s tem pridobil naš kolektiv in naš kraj. Nobena gradnja ne gre brez hrupa, zato bo tudi na Ravnah še precej tega, preden bomo naš zastareli trg spremenili v urejeno mesto. Marsikateri plot bo treba podreti, marsikateri ogel odbiti in marsikatero

lati. Od nekod se sliši za Kotlje tudi ime Sv. Marjeta v Macesnovju. Sv. Marjeta pač po farni patroni, Macesnovje pa baje zato, ker je vse hotuljsko polje pokrival nekoč gost macesnov gozd. Kotlje pomenijo v ožjem smislu vas in dno kotla ter Podgoro (Podgorje), Brdinje, Prežihov vrh in Uršlja goro kot stene kotla. Kotlje, Brdinje, Podgora, Prežihov vrh in Uršlja gora so katastrske občine, ki tvorijo tako zvano »hotuljsko republiko«. Za čiste Kotuljce veljajo le prebivalci teh občin, medtem, ko gornjim Selencem in tudi Podkrajčanom ta pripadnost ni več v celoti priznana. To pač zato, ker jo radi zavijejo tudi v sosedne kraje.

Domača imena po katastrskih občinah so naslednja:

KOTLJE:

1. **Hrvat** — ker težko izgovoriš kar tri soglasnike skupaj, pa če r še nekam ropota, pravijo nekateri tudi Hrovat
2. **Tonej** — koroški Anton je Tonej, Tonij
3. **Matevž**
4. **Stalekar** — domača »etimologija« pravi, da zato, ker je tam »štala«
5. **Križan** — ime stare hotuljske gostilne se drži kar naprej
6. **Konečnik** — baje zato, ker je na koncu vasi
7. **Mežnar** — zvezano s poklicem
8. **Ardev** — prej baje Oddov, leži nekoliko nad dolino
9. **Zdove** — prej baje Zdolec — z dola
10. **Potočnik** — seveda od potoka, ker leži ob njem
11. **Zerjav** — tu je bila nekdanja šola. Menda nima nič skupnega s svinčarskim Zerjavom, ki je prišel iz Labota
12. **Grmovšek** — Pavševa bajta se tako imenuje še danes in z ozirom na grmovje, kar gre
13. **Kisla voda** — tako kakor je. To nazivajo sicer Rimski vrelec, toda domačini nikoli. Je pa seveda iz teh časov; toda če bi ta kraj še danes tako nazivali, bi ga morda še Lahi nazaj zahtevali
14. **Brénik** — hiša stoji na brdu in bo najbrž držalo
15. **Slatinjak** — v starih katastrskih mapah tako piše, čeprav pravijo danes tam pri »Kovaču« — po poklicu. Kmetija pa je čisto ob kisli vodi — slatini
16. **Brezje** — eno izmed treh graščinskih posestev v Kotljah. Pirkof-Birkenhof, so rekali, danes pa se spet uveljavlja Brezje

PODGORJE:

17. **Lužnik** — Vužnik pravijo. Res po lužastem zemljišču. Na 24 ha zemlje je kar deset stalno tekočih studencev. Tu baje Uršlja gora toči. Tudi studen-

stare bajto odstraniti, da bo tudi stari del našega kraja dobil pravo lice. Vse to pa ne gre brez zamere, jeze in oštevanja; le živcev pri vsem tem ne smemo izgubiti. Zastavljeno pot moramo in jo tudi bomo nadaljevali, in to ne samo z gradnjo tovarne in kraja, temveč tudi z nadaljevanjem gradnje našega doma na Čecovju.

Zahvaljujem se vsem, ki ste prispevali svoj delež h gradnji Doma železarjev, zlasti pa podjetju »Gradisa«, ki nam je s svojim šefom tov. Lipovcem na čelu najskrbneje izgradilo dom. Zelim, da bi današnji popoldan čimbolj uspel in da bi že prvi dan poslovanja našega novega doma pokazal svoje prednosti za naš kraj.«

ci imajo imena, n. pr. »Volk«, ker je mrzel, da človeka v grlu zaboli, »Crvo-bovnik«, ker te zavije po trebuhu že pri prvem požirku. Dalje v gozdu so »Luže«, »Ravna njiva«, »Košutne mla-ke« — po košuti, ki so jo videli tam zadnjič pred kakimi 80 leti itd.

18. Gačnik

19. Pavšet

20. Svetina

21. **Ivartnik** — po nekem lesenem krožniku kažejo na francoski izvor imena, vendar to ne drži, ker imajo hotuljske matične knjige Ivartnike napisane že v 17. stoletju. Sicer je Ivartnik tako naš, da če ga čuješ kjer koli na svetu, veš, da mora biti iz Kotelj

22. Rožank

23. Jurček

24. Janet

25. Pokrov

URSLJA GORA:

26. **Ošven** — nekdanj so rekali Macesnovce
27. **Godec** — pač po godcih; prej kdaj so rekali »Na vrhu«, kar je odgovarjalo
28. **Kovs** — nekdanj so se otroci zmerjali: kovs-ovs
29. **Lubenc** — od te hiše je storija o medvedu, ki je kradel hruške »medvejke«. Lubenc mu je nastavljal gare pod drevo, da se je zapeljal po bregu in se zaletel v mlinsko kolo. Medved se je pri tej vožnji tako pobil, da je na Narovskih ledinah poginil. Hruške »medvejke« pa so znan sad
30. **Lubenceva bajta** — že dolgo samostojna posest
31. **Selišnik** — gotovo »selišče«. Danes ni nobenega poslopja več
32. **Smučarska kočja** — pač smučarska kočja. Pravijo ji tudi že »smuk-kočja«.

PODGORA:

33. **Janeča bajta**
34. **Hribernik** — drži, ker je kmetija na hribu. Tu so baje imeli zibelko na vodni pogon
35. **Dovornik** — Dvornik. Sosed nekdanje graščine dvora in se tako tudi pišejo. So pa tam sedaj sama dekleta in bo ime šlo, če ne bodo pohitele
36. **Sratnekar** — nekdanja graščina »Schlangenburg« (sedaj tudi sosednega Gačnika-Kačnika bolj razumemo). Ohranjen je tudi naziv Čretje — po travi, ki je tam prav košata
- 36.a **Šmohor** — cerkev sv. Mohor in Fortunat na Sratnici
37. **Koštrun** — nekdanja domačija na šratneškem polju med Pavšerjem in Metarnikom. Danes o njej ni sledu
38. **Pusovnikova** ali Pavšerjeva bajta. Pravijo tudi že »pri camarju«
39. **Dalnjak** — menda bolj prav »Doljak«, ker leži na dolnjem koncu velikega podgorskega polja. Pa tudi daleč je nazadnje od današnjega središča posestva. Danes o hišah ni več sledu, zato velja naziv le za velik travnik, ki leži daleč
40. **Kogelnik** — pravijo kratko tudi Kogel, na Koglu
41. **Kotnik** — leži res v kotu
42. **Kumer**
43. **Pušnik** — najbrž pušča
44. **Renar** — ali Kelti, ali Nemci
45. **Zvodnik** — lahko bi bilo od zapeljivca, zvodnika
46. **Vogovsko** — danes pušča. Izvor imena ni daleč
47. **Tonej** — kakor zgoraj
48. **Kozarin** — danes domačija razpadla. Imel si pa tam res lahko samo kozje
49. **Cuc Neža** — tu je izvir Kotulje — Hotuljščice
50. **Čekonova bajta**
51. **Innova bajta**
52. **Podpečnik** — posestvo leži tik pod daleč vidnim skalovjem imenovanim »Zabrčke peči«

53. **Gradišnik** — ne bo daleč od »gradišča« in tudi ni daleč od prej omenjene graščine Brezje
 54. **Hribnik** — še enkrat, in tudi na hribu
 55. **Dular** — domačija leži v dolini — dolu
 56. **Lakovnik** — morda po »lakomniku«
 57. **Kričej** — druga domačija, kjer se pravi pri Kričuju, in se tudi pišejo Kričej. Kričej pa se noče poročiti in bo šlo tudi ime, če ne bo pohitel
 58. **Zuženvirt** — nekdanja Hriberska bajta, danes je ni več
 59. **Tiljeva** — ali danes **Štajnerjeva** bajta — dom znanega partizana
 60. **Grofova žaga**
 61. **Jozel** — ime nekdanje bajte nad grofovo žago
 62. **Kiselak** — drugo ime za Kislo vodo — Rimski vrelec. V Bosni pravijo slatinam kiseljaki

BRDINJE:

63. **Spodnji Pratinekar**
 64. **Zgornji Pratinekar**
 65. **Volan**
 66. **Mlinarič** — po mlinih
 67. **Ladnik** — drugo ime tudi Puškarič
 68. **Kiselakovi mlini** — ime novo, pa že plava v pozabo
 69. **Kožna bajta** — tudi Zefna bajta
 70. **Oplaznikova bajta** — ime za Volenovo bajto ob cesti — res plazovni teren
 71. **Pavel**
 72. **Marolt** — (morda iz »Na rovtu«)
 73. **Mlatej** — pravijo od mlatiti
 74. **Jank** — menda vendar ne od janke
 75. **Zagernik** — verjetno »Zagornik«
 76. **Meh**
 77. **Okrogli mlin** — za nekdanje Kefrove mlina pod Okrogelnikom
 78. **Dulski mlin** — pred izlivom Dule (kakor se imenuje tudi Kotuljščica pred izlivom v Mežo)
 79. **Černjak**
 80. **Černjakova bajta**
 81. **Kotnik** — še enkrat in po legi odgovarja
 82. **Protič**
 83. **Smonkar** — Smolnikar
 84. **Struc** — baje od značilne oblike posestva oz. hriba, na katerem leži
 85. **Muš**
 86. **Garmprat** — Garmprat se imenuje tudi domača priprava za zvijanje štreb v klopčiče
 87. **Zlosar** — gotovo Schlosser
 88. **Krošelj**
 89. **Arum**
 90. **Podmenik** — verjetno Podmejnjak, ker je tik pod nekdanjo koroško-štajersko deželno mejo pri Brunerjevi lipi vrh Brdinj
 91. **Vrhnjak** — popolnoma odgovarja legi
 92. **Ravnjak** — vse v strmini, le nad domom mala ravninica, pa je srce kar zgrabilo
 93. **Krivograče** — je Krivogradovo
 94. **Nacesnik** — leži nad cesto Kotlje-Slovenj Gradec
 95. **Kolo**
 96. **Pritržnik** — morda zaradi smeri Starega trga
 97. **Cufel** — Cofel
 98. **Brdnik** — izvor imena ni daleč
 99. **Safar**
 100. **Pernat**
 101. **Likeb**
 102. **Zakatnik** — Zakotnik
 103. **Falarič**

PREZIHOV VRH:

104. **Smrečnik** — po smrekah
 105. **Borova bajta** — sedaj Zepnova — verjetno po borih
 106. **Okrogelnik** — posestvo res na okroglem
 107. **Poilen** — Pohilen
 108. **Srob** — Srub
 109. **Nadolžnik** — verjetno naddolnik, nad dolom
 110. **Prežih** — baje po prežati. Tam je res stara grmada, »šanca«, kjer so lahko na straži prežali

111. **Prežihova bajta** — na splošno v zadnjem času rekali pri Kuharju
 112. **Haber** — baje po gabru, ki raste tam v izobilju
 113. **Mihev**
 114. **Metarnik**
 115. **Kraupogar** — Krautberger. Tam so se stoletja tudi pisali tako
 115. **Pušnik**
 116. **Rihar** — morda od kakega rihtarja — graščina ni bila daleč

PODKRAJ:

117. **Lobas** — Lubas, tretja graščina v kraju; sedaj znana združna spodbuda
 118. **Nadvar** — nad Dvorom

119. **Trobej**
 120. **Avguštin**

SELE:

121. **Zagršnik** — menda od Zagornik
 122. **Zabrčnik** — menda od Zabrčnik

Skromno je vse to — pač seznam in nič več. Morda pa bo opozoril na zanimivo gradivo. Kdor bo študiral in obhodil te kraje v tem smislu, bo pravzaprav storil tisto, kar je nameraval Voranc. Povsod bo srečal dobre ljudi in nazadnje še — pil dobre mošte.

Rok Gorenšek

KAKO STE KAJ ZAPELI

Prof. Kramolc pevcem in krajanom

Nastop združenih pevskih zborov naših krajev na mežiški prireditvi je bil lepa in hvaležna točka programa. Zapeli so zbori iz Černeč in Dravograda, Raven, Prevalj in Mežice ter koroških študentov pod vodstvom prof. Luke Kramolca, ki je prišel v domači kraj za kratek čas posameznih in skupnih vaj. Ko je po prireditvi odhajal, sem ga še ujel, da je povedal, kako in kaj.

Kramolc, kako ste kaj zapeli...? Jaz te že smem tako vprašati, ker na daljavo ne čujem ničesar več. S kakšnim razpoloženjem si prejel povabilo, da greš v domači kraj zapet, kakor tu še nismo zapeli?

»Ko so mi na Ljudski prosveti Slovenije rekli, da bi bilo treba iti v Mežiško dolino večkrat in voditi nastop združenih pevskih zborov, sem bil prav vesel. S strani pripravljalnega odbora je bilo zelo umestno, da je dal na program tudi to točko. Lepa je bila, kakor je vedno lepa naša pesem in uvrstili smo pevske zборе.«

Ali so naši ljudje zapeli, kakor se Korošcem spodobi? Kaj nas odlikuje, kaj nam manjka...?

»Pevci smo bili zadovoljni in — kot sem slišal — tudi poslušalci. Star mož iz Tople se nam je kar tam zahvalil: »Pa hvala za tako lepo pesem...«

Na Koroškem je vse bolj nagnjeno k petju — naši ljudje radi pojo. To je naša prednost. Kar pa manjka in kar še ni čisto

prav, bomo izpolnili in popravili. Pri naših pesmih je še posebej važna izgovorjava. No, o tem pri drugi priliki.«

Ze zastopim. Kako si pa kaj lahko delal, kaj te je jezilo, kaj zadovoljilo?

»Tu se moram najprej zahvaliti upravam železarne in rudnika za vso pozornost. Peli smo po vsej dolini, a prevozi in take stvari niso delali nikakih težav.«

Pevcem pa vse priznanje v pogledu sodelovanja in discipline. Malo je pevskih zborov kot je bil ta naš: bančni uradniki, železničarji, delavci, inženirji, kmetje, obrtniki, študentje — kako lepa skupnost! — Lahko smo delali. Vsi pevovodje so se trudili in so pravzaprav vse pripravili tako, da je bilo treba v glavnem le še izpiliti.«

Meni se pa le zdi, da nočeš reči, da s petjem pri nas ni tako kot bi moralo biti in bi lahko bilo. Ali ima jugoslovanska Koroška pevski zbor, ki bi mogel nastopiti kot nositelj naše barve in naše pesmi kjer koli po domovini, ali ga nima? Pri umetnih in drugih pesmih Korošče vsak poseka; domače, mišlim, domače...

»Na to mislite, n. pr. zbor koroških fužinarjev. Študentje na gimnaziji so menda to misel in ta cilj že prijeli. To je sedaj edini moški zbor na naših gimnazijah sploh. Dobri so in veliko obetajo.«

Kramolc se je poslovil in naročil tople pozdrave vsem pevcem in vsem bralcem »Koroškega fužinarja«.

Pogled od Eda izpod Raduhe. Čisto zadaj je Peca, vmes je dolina Toplo. Tam so mošti redkost. Pri kmetih dobiš kruh in med, zalo je v teh krajih tudi manj obiskov.

Prof. Jakob Šegula:

Prodoren uspeh godbe na pihala ravenskih železarjev na koncertu v Ljubljani

V okviru promenadnih koncertov Ljubljancani že od nekdanj radi poslušajo koncerte godb na pihala. Poleg množice izprehajalcev, ki poslušajo koncert le mimogrede, takorekoč le z enim ušesom, se običajno zgrne okrog izvajalcev širok krog zvestih poslušalcev, ki zbrano in običajno s priznanjem sledijo sporedu. Pester je ta krog poslušalcev, saj družijo ljudi najrazličnejših starostnih stopenj, od otrok do starčkov in najrazličnejših slojev, od preprostega delavca in častitljivega starčka ter glasbeno visoko naobražene, prav tako kakor take, ki o tej izobrazbi nimajo pojma, pač pa glasbo ljubijo od srca, se vanjo zatopijo in jo uživajo. V takem okolju torej so se koncerti godb na pihala Ljubljancanom že zdavnaj priljubili.

Nekaj povsem drugega pa je koncert v zaprtem prostoru, v koncertni dvorani. Tu se skozi vse leto, teden za tednom izvajajo v velikem slogu koncerti stalnega simfoničnega orkestra, se vrstijo dan za dnem sijajno izvajani koncerti komorne glasbe in dobro izvežbanih pevskih zborov. Take koncerte obiskuje, poslušajo in presoja izbrana ljubljanska koncertna publika, ki zna skoraj nezmotljivo ločiti zrno od plevla in je tekom let postala izredno izbirčna ter razvajena.

Pod takimi okoliščinami in pri taki publiki si je v koncertni dvorani vsekakor težko predstavljati intimno razpoloženje in slastno uživanje glasbenih zvokov, ki naj bi jih proizvajala bučča godba na pihala, pa če bi bila izvajana celo v tako izvrstni sestavi in tolikšni zmogljivosti, kakršno zmoreta obe ljubljanski poklicni godbi na pihala, vojaška in miličniška. Utrpeti si pot v koncertno dvorano slovenske prestolnice bi ne bilo le nekaj nenavadnega, temveč nezaslišana predrznost že vpeljane godbe na pihala, kaj šele neke več ali manj povsem neznane diletantске godbe s podeželja, nekkih železarjev iz daljnih Raven, četudi se ta godba ponaša s slavnim in med vsemi plastmi ljudstva priljubljenim imenom Prežihovega Voranca. Kajti le redki Ljubljancani so že čuli o njeni odlični kakovosti, še redkejši pa so njihova izvajanja že poslušali.

Vendar je ravno ta godba imela dovolj poguma in samozavesti, da je tak korak tvegala. Ljubljanski publiki se je predstavila celo v najbolj akustični in za čistočo zvoka skrajno občutljivi filharmonični dvorani, in to ne s kakršnim koli za godbo na pihala običajnim sporedom, temveč s skladbami visoke umetniške vrednosti, ki so navadno na sporedih prvovrstnih simfoničnih koncertov.

To pa je bila že kar skrajna predrznost, ki je razvajene Ljubljancane lahko upravičeno navdajala s predsodki in nezaupanjem. Kljub vsemu temu pa je koncert pritegnil kar lepo število poslušalcev iz vrst delavcev in intelektualcev in bi bil obisk še obilnejši, ko bi godba ne imela smole, da je zaradi raznih nepremostljivih okoliščin moral biti koncert dvakrat preložen in se je slednjič moral vršiti na lepo spomladansko nedeljo, ki je v Ljubljani za tako stvar najmanj primeren dan v tednu. Toda ti poslušalci so bili za svoje zaupanje bogato poplačani, kajti izvajalci so svojo drznost v polni meri upravičili. Navzlic najrazličnejšim težavam in kljub neprimerni dvorani, ki je za zvočno tako mogočno telo premajhna in preakustična, je bil koncert izveden na visoki umetniški stopnji in je predstavljal popoln triumf delavske glasbene kulture.

Devetindvajset godbenikov, med katerimi je, kar je še posebej razveseljivo, tudi dokaj mladine, je izvajalo pod sigurnim in suverinim vodstvom svojega temperamentnega dirigenta Jožka Hermana za ta glasbeni sestav izredno težak spored samozavestno, skrajno disciplinirano in umetniško naravnost neverjetno občuteno. Godba si je že takoj spočetka osvojila simpatije poslušalcev, ki so se dvigale od točke do točke ter se na koncu razvile v val navdušenega odobravanja, ki ni ponehalo, dokler niso izvajalci dela zadnje točke sporeda ponovili.

Zvočnost godbe je v celoti zelo dobra, vendar bi lahko bila še znatno boljša, ko bi godbeniki imeli na razpolago dobre, še neizrabljene instrumente, kar pa je danes na žalost hiba skoraj vseh godb na pihala. Intonacija je bila, razen na nekaterih mestih, do presenetljivosti čista. Posamezne skupine trobil so med seboj v pravilnem ravnovesju, ni pa idealnega razmerja med trobili in pihali. Slednja so zasedena občutno prešibko. Zaradi tega so prisiljena jakost tona pretirati, kar gre vsekakor na račun lepote tona in najnežnejših dinamičnih odtenkov, čeprav obvladajo igro tehnično odlično, nekateri, zlasti klarinetist-solist pa naravnost virtuozno. Velika škoda je slednjič tudi to, da se je moral koncert vršiti v filharmonični, namesto v prvotno določeni unionski dvorani, kjer bi te pomanjkljivosti ne prišle v tolikšni meri do izraza.

Na splošno je bil program izvajen zelo odlično, vendar se mi zdijo potrebne nekatere malenkostne pripombe. To pa zlasti zaradi tega, ker so bile na programu skladbe izrazito simfoničnega značaja, ob katerih se vsiljuje ne le primerjava z izvedbami simfoničnega orkestra, marveč zaradi velike umetniške višine izvedbe godbe na pihala same tudi ostrejša kritično merilo. Po kvaliteti izvajanja je bil brez dvoma najboljši Gotovčev »Finale« iz opere »Ero z onega sveta«, v katerem so gostje pokazali vso svojo intonacijsko in dinamično, predvsem pa ritmično zmogljivost. Na drugem mestu sta bili umetniško najbolj

dognani Mozartova uvertura k operi »Titus« in Vidoševičeva »Dalmatinska rapsodija«, dasi pri »Titusu« še manjka značilna mozartovska lahkotnost. To velja tudi za allegro-stavek iz Mozartove »Male nočne glasbe«, katerega so dali namesto v sporedu najavljenega andante-stavka iste skladbe, kar pa so pozabili poslušalcem objaviti. Webrova uvertura k operi »Oberon« je bila podana nekoliko medlo in je na nekaterih mestih intonacija šepala. Podoben je bil ponekod tudi potek izvajanja 2. suite Bizetove »Arležanke«. Pri Beethovnovi uverturi k »Egmontu« pa je bil začetek — sostenuto — nekoliko prehitel, medtem ko je bil zaključek — allegro con brio — znatno prepočasen.

Te malenkostne pomanjkljivosti ob izvedbi, katerih se tako dirigent, kakor tudi godbeniki prav gotovo sami dobro zavedajo in jih bodo z lahkoto popravili že ob prvi priliki, pa nikakor ne zmanjšujejo visoke umetniške ravni celotnega koncerta, ki se je močno približala oni, kakršne smo navajeni pri simfoničnih koncertih, čeprav je bila instrumentalna zasedba seveda povsem drugačna. Dirigent, ki je mojstrsko in z lahkoto obvladal program ter godbeniki, ki so se mu znali za najfinejšim čutom podrejati, so lahko na svoj uspeh v slovenski metropoli ponosni. Priznanje, s katerim občinstvo ni štedilo in je bilo spontano, je bilo v polni meri zaslužno.

Godbi, ki kot zrela umetniška enota vrši izredno pomembno kulturno poslanstvo — saj vzgaja na glasbenem področju najširše plasti delovnega ljudstva s tem, da jim posreduje najvišje glasbeno-umetniške vrednote —, k uspehu iskreno čestitam in ji želim nadaljnji umetniški razvoj. Obenem pa izražam tudi željo, ki ni samo moja, naj bi njena prizadevanja upoštevali in razumeli njeno pomembnost tudi merodajni faktorji ter ji omogočili nabavo boljših instrumentov. Potem se bo godba še z večjo lahkoto povzpela do novih in še večjih triumfov, kakor je bil ta, ki ga je tokrat slavila v Ljubljani, kjer jo želimo čimprej ponovno slišati.

Tamburaški zbor nekdanje »Svobode« na Ravnah

Janez Lednik, Mežica:

Mežiški rudarji v novem gospodarskem sistemu

Z družbenim planom ter novim gospodarskim in plačilnim sistemom je dobilo delavsko samoupravljanje v svoje roke možnost, da s podjetjem res samo upravlja. Do tedaj so delavski sveti imeli zelo malo možnosti, da vplivajo na finančno stanje podjetja, na izgradnjo novih investicijskih objektov ali na razdelitev plačilnih fondov.

Prehod na novi gospodarski sistem ni našel mežiške rudarje nepripravljene. V času administrativnega upravljanja je stal mežiški rudnik bolj v ozadju, kar se tiče perspektiv za razvoj podjetja. Smatralo se je, da so rudne rezerve že v glavnem izčrpane in da ni več mnogo pričakovati. Zaradi tega so plani insistirali le na proizvodnji, ki je bila omogočena, ne da bi se v nove raziskave vložilo več sredstev in pažnje. Investicijski krediti so bili odmerjeni zmeraj le zelo skopo, zato je bil kolektiv navezan le na sebe in na lastno iznajdljivost, v kolikor je bilo to mogoče.

Z novim gospodarskim sistemom pa so se kolektivu odprle tudi nove možnosti, ki temeljijo predvsem na samoiniciativi kolektiva, ki še bolj in bolj prihaja do izraza. Kolektiv, ki že prej ni bil vajen na izdatno pomoč od drugod, je kmalu našel rešitev, ki se je izkristalizirala na zasedanjih delavskega sveta že v začetku preteklega leta, posebno pa pri obravnavanju družbenega plana za 1952. leto.

Delavci so vedeli, da je bodočnost rudnika le v neumornem raziskovanju obširnih rudonosnih terenov, ki so bogati na svinčeno-cinkovi rudi. Trditve o slabih perspektivah podjetja so se kaj kmalu pokazale kot neosnovane, ko so se po prognozah domačih strokovnjakov našla nova rudna ležišča v čisto »deviških«, t. j. neraziskanih terenih.

Glavne naloge za leto 1952 so bile: dvigniti produktivnost dela, povečati s forsiranim sledenjem rudne rezerve v jami ter s tem omogočiti bolj sistematično odkopavanje, dalje pričeti z modernizacijo zastarelih in odsluženih naprav v flotaciji in topilnici. Da bi se to lahko izvršilo, pa je bilo treba povečati finančna sredstva, kar pa je možno le z zvišanjem proizvodnje in njeno pocenitvijo. S temi perspektivami so bile sprejete obveznosti nasproti družbenemu planu za 1952. leto.

V našem osnovnem obratu — v jami — so bile uvedene mnoge mere, ki so vplivale pozitivno na povečanje učinka. V letu 1951 je znašal skupni rudniški učinek 1,02 tone izkopane rude na eno dnino, v letu 1952 pa se je povečal na 1,09 t d, kljub povečanemu sledenju za 25%, ki gre v breme učinka. Najbolj pa so porasli učinki kopačev na sledenju, in sicer od 1,32 v začetku leta 1952, na 1,69 v decembru 1952, v januarju 1953 pa znašajo že 1,74, v februarju 17,9 metrov napredka na dnino kopača. Po vsem je videti, da so učinki še stalno v porastu in lahko rečemo, da so doseženi rezultati v zadnjih mesecih mednarodne vrednosti.

Povečanje učinkov je seveda znatno vplivalo na pocenitev proizvodnje, kar znaša v denarju približno 45 milijonov dinarjev. Vzroki povečanja učinkov so uporaba brizantnejšega eksploziva, boljših svedrov, večjega števila težkih vrtnih kladiv, boljša organizacija dela v jami, večja vestnost strelcev pri delu in povečana marljivost in disciplina kopačev in vozačev. Dvoje zadnjih navedb je posledica spremembe tarifne politike.

Povečana pozornost tehničnega osebja je po izgraditvi gotovih investicijskih objektov in racionalnejših mer omogočila velike prihranke posebno pri vodnem gospodarstvu v jami. Prihranki na materialu, delovni sili in električni energiji znašajo pri črpanju vode nad 20 milijonov din.

Upoštevati je treba, da je dala jama pri manjšem številu ljudi za 7906 ton svinčeno-cinkove rude nad planom v vrednosti cca 30 milijonov dinarjev, ter 2417 ton molibdenove rude v vrednosti cca 15 milijonov dinarjev.

Skupna vrednost povečanja produktivnosti dela v jami, materialnih prihrankov in razlike na večji vsebnosti kovine v rudi (ki pa ima svoj vzrok v povečanju rudnih rezerv in sistematičnem odkopavanju) znaša v letu 1952 preko 150 milijonov dinarjev.

Velik uspeh je dosežen tudi v topilnici, ki je s polnim izkoriščanjem kapacitet visoke peči uspelo prekoračiti plan lastnega svinca in poleg tega producirati 2148 ton surovega svinca iz topilniških ostankov za Rudnik Trepčo. Na ta način so se pocenili proizvodni stroški, predvsem pa režijski v topilnici.

V teku leta so topilničarji pričeli dodajati k šaržam mehanskih peči tudi premog, tako da se je poraba koksa zmanjšala na polovico in je na razliki med ceno koksa in premoga nastal prihranek v znesku nad 2.500.000 din. Učinki v 1952. letu so se prav tako povečali v topilnici nasproti doseženim učinkom v 1951. letu, posebno pa pri visoki peči in prazilnih napravah.

Kolektiv flotacije je s svojimi obrabljenimi napravami predelal 240.000 ton rude, kar

Ciril Vončina:

IZ KRONIKE RUDARSTVA

Stopetindvajset let je minilo odkar je pliberški graščak grof Thurn prodal vso svojo rudarsko posest v gornji Mežiški dolini rudarski družbi Leopold Prettner, Franc Brunner in Gregor Komposch v Mežici. Že v članku »Rudarska delavnost pod Peco«, ki je bil priobčen v »Koroškem fužinarju« štev. 1—3 z dne 23. februarja 1952, omenjam, da spada ta nakup med najvažnejše dogodke v kroniki rudarstva Mežiške doline. Ko zasledujemo razvoj rudarstva pod Peco v XIX. in XX. stoletju, lahko nesporno ugotovimo, da je bila ta združitev rudarske posesti pravi temelj vsega poznejšega rudarjenja v dolini. Vsa rudarska dejavnost je imela pred tem nakupom le značaj provizornega dela. Obratni objekti, kakor ročne izbiralnice rude, kovačnice pa tudi čakalnice za delavstvo in pisarne — vse je bilo grajeno za silo, večinoma iz lesa, krito ponajveč s krajniki, skratka: vse te zgradbe so bile že ob nastanku obsojene na kratko življenjsko dobo. Družba L. Prettner i. dr. pa se je kmalu po nakupu finančno tako opomogla, da je pričela z gradnjo solidno grajenih obratnih in stanovanjskih objektov in z odpiranjem že opuščanih rogov. Produkcija svinca se je dvignila, istotako število za-

je brez dvoma velik uspeh, ker so zaradi polnega izkoriščanja kapacitet znatno znižani proizvodni stroški. Pri ostalih obratih je omeniti predvsem tovarno kalcijevega molibdata, ki smo ga pričeli v večji meri tudi izvažati ter smo tako pridobili skupnosti in podjetju dragocene devize.

Uspehi so doseženi tudi pri investicijah, ki smo jih gradili večinoma v lastni režiji. Vrednost teh del znaša preko 260 milijonov din.

V teku leta so znašali prihranki vsega podjetja cca 234 milijonov din, ta znesek se je odrazil na povečanju dohodka podjetja. V tem znesku pa ni všteti izkupiček prodaje deviz na borzi, ker se ta ni uporabil za povečanje dohodka in plačilnih fondov podjetja.

Na podlagi doseženih finančnih rezultatov se je po sklepu delavskega sveta delil ob zaključku prvega polletja prvič presežek plačilnega fonda v skupnem znesku 4.850.000 din. Omenjena delitev je imela velik pomen in vpliv na člane kolektiva v pogledu štednje materiala, povečanju produktivnosti dela, kar je bilo vidno takoj v naslednjih mesecih. Do konca leta je bilo na račun presežka izplačano povprečno 15.000 din na člana kolektiva.

Iz plačilnega sklada in ostalih fondov je podjetje dalo večje zneske za dvig komunalnih naprav v okraju, med drugim za popravilo ceste 2,5 milijona, občini Prevalje 2 milijona, bolnišnici Slovenj Gradec 1 milijon, za šole v Črni, Mežici in Lokovici preko 1,5 milijona, za kulturni dom v Žerjavu 6 milijonov dinarjev itd.

V letu 1953 bodo mežiški rudarji povečali proizvodnjo za 20 odstotkov, kljub temu, da bodo istočasno v teku obširna dela na modernizaciji flotacije in topilnice, ki se bodo večinoma izvajala v lastni režiji. Zato bo treba še večjih naporov pri delu in čim tesnejšega sodelovanja v upravljanju podjetja.

poslenih. Napredek se je kazal v vseh fazah dela.

Prav zaradi velikega pomena tega nakupa za napredek rudarstva Mežiške doline ter zanimivih podrobnosti starosvetne stilizacije navajam v prevodu pogodbo, ki urejuje ta trgovski posel. Umetna se mi zdi pa objava tudi iz razloga, da se tako pomemben dokument, ki še ni bil objavljen, reši pozabe. (V prevodu sem obdržal vse titulacije, ker bi sicer izgubili originalnost.)

KUPNA POGODBA

sklenjena med njegovim blagorodjem gospodom grofom Jurjem pl. Thurnom in Vallesassina, c. kr. komornikom, majorjem v generalnem štabu, vitezom reda Marije Terezije, sv. Leopolda in sv. Ferdinanda, lastnikom graščine Pliberk in fužin v Črni in na Ravnah, kot prodajalcem na eni strani in gospodi Leopold Prettner, Franc Brunner in Gregor Komposch kot lastniki svinčenih rudnikov ob Meži na Spodnjem Koroškem, kot kupci na drugi strani.

I.

Visokorodni gospod grof Jurij pl. Thurn in Vallesassina proda in preda celoten rudnik, ki ga ima v Črni, okraju Pliberk na Sp. Koroškem z vsemi rudarskimi

zgradbami, zalogo rude in delavskim orodjem gospodom L. Prettner, Fr. Brunner in G. Komposch v njihovo popolno in nepreklicno last, z izjemo orodja, ki se uporablja v premogovnikih in železornudnih jamah.

II.

Gospodje L. Prettner, Fr. Brunner in G. Komposch plačajo kot kupnino za rudnik tri tisoč goldinarjev konvenc. vrednosti, računajoč tri dvajsetice za en goldinar in sicer v dveh obrokih, — en tisoč pet sto goldinarjev koncem septembra 1827 in en tisoč pet sto goldinarjev koncem decembra 1827 pri visokogrofovski direkciji v Celovcu.

III.

Zaradi podrobnega pregleda prodanega rudnika se navajajo v naslednjem posamezni sestavni deli:

a) **Jame:** Antoni in Boštijan z rud. dovolj. od 17. VI. 1826, Frančiška, Johanes, Karoli, Žigmund, Sreča-rov, Patrijarhi, Dobra nada, Jurij z rud. dovolj. od 24. I. 1824, Ana in Danijel z rud. dovoljenjem od 3. IX. 1825.

b) **Prostosledi:** Vsi svetniki, Mihael, Barbara, Ožbald, Jožef, Leopold, Terezija, Sv. Trojica, Sveti duh, Angel varuh, Simon in Juda, Marija pomagaj in Martin.

c) **Stope za rudo ob Meži in vse pri jamah se nahajajoče rudarske potrebščine, rudarska hiša na Bosijakovem, kakor tudi mala kovačnica in lesena drča za rudo.**

d) **Vsa pri zgoraj navedenih jamah se nahajajoča izkopsnina, ruda in sploh ves, svinec vsebujoč material kakršne koli oblike.**

e) **Vse orodje rudnika, z izjemo onega, ki se izloči za visokogrofovsko železornudne in premogovne jame.**

f) **Vse rudarske listine in mape, ki se nanašajo na prodani rudnik.**

IV.

Za prevzem rudnika se določa 31. avgust 1827. Gospod prodajalec imenuje za to svojega zastopnika (Hoch dessen Verweser) Mihaela Unterbergerja v Črni, gospodje kupci pa Simona Komposcha, rudarskega upravitelja (Bergschaffer) v Mežici. Izdela naj se dvojen opis inventarja, opiše naj se točno stanje jamskih prostosledov, poslopij, orodja in ostalega. Inventarni listi se ob zaključku izmenjajo.

V.

Gospodje kupci postanejo popolni lastniki tega rudnika že z današnjim dnem po podpisu te pogodbe. Visokogrofovski prodajalec dovoljuje tudi, da se vse predmetno rudarsko premoženje prepíše na nove lastnike, na katere preidejo od današnjega dne dalje tudi vse obremenitve, zadevajoč to rudarsko posest.

VI.

Visokorodni gospod grof pl. Thurn si ne rezervira v revirjih danes prodanih jam nikakega novega sledenja ali raziskovalnih del na svinčeno rudo.

VII.

Nasprotno pa obljubijo gospodje kupci, da bodo pustili nedotaknjena vsa premogovna in železornudna ležišča v farah Črna, Mežica in Pliberk, niti ne bodo podvzeli nikakih del zaradi teh mineralij. V primeru pa, da odkrijejo po naključju kaka najdišča premoga ali železne rude v svojih rudninskih revirjih, bodo ta prepuščili visokorodnemu gospodu grofu na razpolago.

V potrdilo tega dogovora so lastnoročni podpisi gospodov pogodbenikov in naprošenih prič.

V Pliberku, 28. avgusta 1827.

DOM. MORE, **JURIJ grof pl. THURN,**
priča prodajalec

FRANC CALÓ, kupec
priča

FRANC BRUNNER,
kupec

GREGOR KOMPOSCH
kupec

C. kr. rud. urad v Celovcu je to pogodbo odobril dne 22. IX. 1827 in preknjižil vso rud. posest grofa Thurna na tri nove lastnike, na vsakega eno tretjino »a dato effectum possessionis«. (Z datumom veljavnosti prevzema posesti.)

*

Konvencijski tečaj iz leta 1748, ki je veljal še ob sklepanju te pogodbe, je notiral: 20 goldinarjev = 280,6 gr srebra ali 14,03 gr za en goldinar. Kupčija pa je bila izvršena v dvajseticah (cvancgarcah), katerih en komad je tehtal približno 6,56 gr. Skupna teža kupnine je torej znašala približno **59 kilogramov srebra.**

Statistični pregled obratnih nezgod

V številki 1—3 »Fuzinarja« 1953 smo objavili pregled obratnih nezgod za mesec januar 1953. Ker je bilo nekaj januarjskih nezgod prijavljenih šele v februarju, se je končna številka za januar spremenila takole:

težke nezgode so bile 3
lahkih nezgod je bilo 64
Skupaj torej 67 nezgod.

Dnin smo izgubili zaradi nezgod 1039.

Obratne nezgode in izpad dnin vsled nezgod v mesecu februarju 1953:

Obrat	Nezgode:			Izpad dnin vsled nezgod
	težke	lahke	skupno	
SM-peč I	—	2	2	17
SM-peč II	—	2	2	31
El-peč I	—	2	2	25
El-peč II	—	3	3	102
priprava vložka	—	2	2	100
livarna	—	5	5	109
čistilnica	—	6	6	83
modelna mizarna	—	1	1	2
težka kovačnica	—	12	12	149
kovačnica osi	—	—	—	6
valjarna	—	5	5	35
meh. delavnica	—	6	6	83
strojni remont	—	2	2	39
gradbeni oddelek	—	—	—	9
elektro-obrat	—	—	—	8
kotlarna	—	—	—	24
špedicija	—	1	1	1
komunalni	—	1	1	6
Skupno	—	50	50	846

Ostali obrati niso imeli nezgod niti škode na dninah vsled prejšnjih nezgod.

Obratne nezgode in izpad dnin vsled nezgod v mesecu marcu 1953:

Obrat	Nezgode:			Izpad dnin vsled nezgod
	težke	lahke	skupno	
SM-peč II	—	2	2	14
El-peč I	—	—	—	27
El-peč II	—	1	1	63
priprava vložka	—	1	1	37
livarna	—	6	6	192
čistilnica	—	9	9	146
modelna mizarna	—	—	—	18
težka kovačnica	—	9	9	154
kovačnica krogel	—	3	3	20
valjarna	—	1	1	57
mehan. delavnica	—	8	8	76
kolesni stavki	—	—	—	10
vzmeti	—	1	1	6
strojni remont	—	5	5	57
orodna kovačnica	—	—	—	—
in sedlarna	—	1	1	2
gradbeni oddelek	—	2	2	48
elektro-obrat	—	2	2	4
kotlarna	—	—	—	27
laboratorij	—	2	2	6
špedicija	—	1	1	17
sklad. služba	—	1	1	6
Skupno	—	55	55	1005

Ostali nenavedeni obrati niso imeli nezgod niti škode na izpadu dnin po prejšnjih nezgodah.

Obratne nezgode in izpad dnin vsled nezgod v mesecu aprilu 1953:

Obrat	Nezgode:			Izpad dnin vsled nezgod
	težke	lahke	skupno	
SM-peč I	—	2	2	29
SM-peč II	1	6	7	69
El-peč I	—	1	1	14
El-peč II	—	—	—	32
priprava vložka	1	—	—	20
livarna	—	4	4	83
čistilnica	—	2	2	73
modelna mizarna	—	1	1	1
težka kovačnica	—	10	10	102
krogle	—	1	1	16
podkve	—	—	—	9
valjarna	1	2	3	37
mehan. delavnica	—	5	5	71
vzmeti	—	2	2	14
strojni remont	—	1	1	54
montaža	—	1	1	12
gradbeni oddelek	—	1	1	22
promet	—	—	—	36
elektro-obrat	—	—	—	26
OTK-laboratorij	—	—	—	8
komunalni	—	—	—	10
sklad. služba	—	—	—	5
Skupno	3	40	43	796

Drugi nenavedeni obrati niso imeli nezgod niti izpada dnin zaradi prejšnjih nezgod.

Zadnja vest

Do dneva zaključka lista — 22. maja — je bilo v tem mesecu v tovarni 21 obratnih nezgod.

Če bo pazljivost ostala na tej višini, bomo število obratnih nesreč napram lani stvarno zmanjšali za polovico.

Da bi bilo tako!

Dr. Štefan Varga:

DELAVEC, ČUVAJ SVOJE OKO

Če bi nas postavili pred odločitev, kaj bi rajši žrtvovali, oči ali kak drug organ telesa? — Vprašanje nas pretrese in zmedeni ne najdemo prvi hip odgovora. Stopi nam pred oči svet, vrsti se prizor za prizorom, spomnimo se vsega, kar smo kdaj videli, groza pred večno temo pa nam kmalu izsili odgovor: oči ne dam, vzemite kar koli drugega. Še marsikaj bi žrtvovali za ceno oči, lahko rečemo vse, le življenje samo nam je dražje od tega čudovitega čuta, s katerim je narava obdarila človeka. Redko kdaj se spomnimo na to. Morda takrat, ko nas boli oko, morda ko srečamo slepca in brez besed hitimo naprej, da bi pozabili na mrtve, steklene oči in se rešili morečega vzdušja, ki je leglo na nas ob pogledu na slepega človeka, znanca ali celo prijatelja. Pa ne traja dolgo, ko na srečanje s slepcem zopet pozabimo, življenje s svojim tokom, polnim borb in skrbi nas nese naprej. Neštet življenjskih problemov nam pogosto ne daje časa, da bi mislili nase, kaj šele na nekaj na videz tako neznatnega, kot so naše oči.

Železarji, vaš poklic je tak, da ne smete nikoli iti mimo tega. Vaše delo je tako, da je oko v stalni nevarnosti. Nikoli ne morete reči, da boste še lahko gledali svoje, ko se vrnete z dela. Ni še daleč čas, ko smo beležili skoro vsak drugi dan eno očesno nezgodo. Dobro, da so se vse srečno končale, lahko bi bilo prišlo tudi do hujšega in bi morali beležiti vsak drugi dan po eno izgubljeno oko. Malo komu je znano, kakšno nevarnost predstavlja za vid majhen drobec železa, ki se zapiči v oko.

Vsak pozna slučaje, ko pade komu v oko cestni prah, mušica ali kaj podobnega. Take tujke je lahko odstraniti in v večini slučajev to naredimo sami. Navadno obtičijo pod spodnjo ali zgornjo veko. Z lahkoto jih odstranimo s čistim robcem ali vato. Oko samo pri tem skoraj nikdar ni poškodovano in se zato pri takih slučajih ni treba bati posledic. Po odstranitvi tujka nemoteno vršimo delo naprej, lahko vnetje, ki pri tem nastopi v očesu, pa tudi kmalu izgine. Ti primeri niso nevarni in se bistveno razlikujejo od očesnih poškodb, ki nastajajo v našem obratu.

Pri brušenju železnih in raznih trdih predmetov odletavajo številni drobni delci na vse strani in tudi proti očesu. Njih hitrost je izredno velika, imajo pa zato tudi veliko probojno silo. Če prileti tak drobec komu v oko, se zaradi velike hitrosti in ostrine zapiči bolj ali manj globoko v samo očesno zrklo, prebije njegovo prednjo steno in obtiči v njem. Ker je oko dobro zavarovano že po naravi od vseh strani in je nezaščiten le njen sprednji del, je to običajno mesto očesnih poškodb. Tudi tak železni drobec lahko odstranimo, ostane pa na tem mestu očesna rana, ki je lahko usodna za vid poškodovanca. Kakor vsaka rana na telesu zapusti po zacelitvi vedno vidne sledove, to je

brazgotino, prav tako lahko tudi vsaka rana na očesu po zacelitvi zapusti tako trajno brazgotinasto sled. Ker nastajajo vse naše poškodbe spredaj, v sredini očesa, to je na roženici, skozi katero vpadajo žarki v oko, kjer stvorijo sliko predmeta, ki ga gledajo in ga tako vidimo, mora biti ta del očesa čist, prozoren, brez vsakih najmanjših napak. Kakor ne moremo skozi motno steklo videti ničesar, ker to ne propušča žarkov, prav tako ne morejo priti žarki skozi motno roženico (sprednjo steno očesa). Odvisno je od velikosti poškodbe in od komplikacij, ki lahko pri tem nastanejo, v kakšni meri bo oko po zacelitvi še služilo svojemu namenu. Če rana ni velika in v redu zaceli, vid ni poškodovan. Če preostane po rani majhna brazgotina, ki ni v sredini očesa, predmete še vidimo, a pri tem nastajajo pri gledanju razne motnje. Če pa je taka brazgotina sredi očesa na roženici, je vid praktično izgubljen, razločimo le še svetlobo in temo.

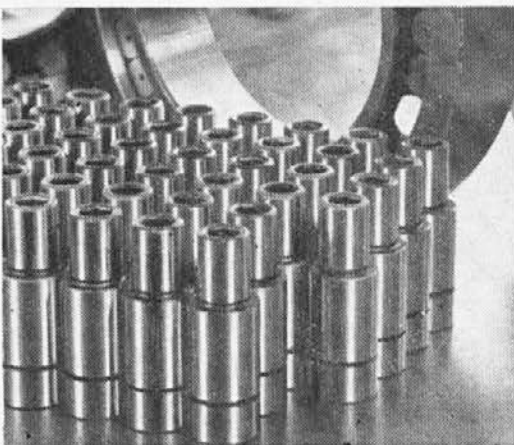
Vemo pa, da lahko pri vsaki najmanjši ranitvi na telesu nastopi okužba rane, ki ji sledi gnojenje. Tudi rane na očesu so podvržene takim okužbam, in to ne samo velike rane, ampak tudi tako majhne, da poškodovanci često niti ne vedo zanje. Če pride do take okužbe, je to za oko in vid vedno usodno. Okužena rana se vedno bolj širi v okolico in v globino. Naglica, s katero se širi, je včasih tako velika, da v nekaj dneh popolnoma uniči oko, če pa se ustavi in zaceli, zapusti veliko brazgotino, ki zopet pokvari vid. Brazgotine na očesu vidimo kot motne pege porcelanasto-bele barve.

Flegmatik in brezbriznež se bo morda sprijaznil z usodo in se zadovoljil s preostalim zdravim očesom. Tragika pa je dosti večja. Zdravniki, ki zdravijo takega bolnika, se še vedno bojijo in v strahu pričakujejo, kaj bo. Zakaj? — Približno v 2%, včasih tudi več, se zgodi, da se pri takih okuženih očesnih poškodbah obolenje samo od sebe razširi še na drugo, zdravo oko. Tudi na zdravem očesu se razvijejo vsi isti znaki, kot na poškodovanem, tudi zdravo, nepoškodovano oko je v par dneh uničeno. Marsikomu se zdi

to neverjetno, a vsak očesni zdravnik vam bo vedel iz lastne prakse naštetih take primere. Govorimo tu o soobolenju očesa. Iz kakšnih vzrokov pride do tega, še ni znano. Najčeste nastopa tako obolenje po treh do štirih tednih, včasih že po šestih dneh. Lahko pa tudi po nekaj mesecih ali celo letih.

Spoznali smo, da ima neznatna poškodba na enem očesu, lahko za posledico popolno slepoto obeh oces. Naj vas ne moti dejstvo, da kljub mnogim očesnim poškodbam v Železarni še niste doživeli podobnega primera. Kakor jih do zdaj na srečo ni bilo, prav tako se lahko zgodi, da boš jutri ravno ti žrtev take nesreče. Stori vse, kar se da, da se boš vedno vrnil z dela z zdravimi očmi. Ne pozabi nikoli, da delaš s tem le sebi dobro in da ti izgubljenega očesa nihče več ne more vrniti niti s čim poplačati. Ne misli, da je le dobiček podjetja tisto, o čemer se toliko govori o očesnih neizgodbah, zdravnik ima najprej v mislih tvoje zdravje, potem pride na vrsto šele vse drugo. Kako smešno in nepotrebno zvenijo mnogokrat izgovori, da je drobec priletel komu v oko mimo očal, ki jih je nosil. Kako nespametni so odgovori, s katerimi opravičujejo poedinci svoje poškodbe. Iz vseh se lahko povzame, da ne mislijo nase in na nesrečo, ki so ji izbegnili, temveč na to, kaj bodo v podjetju rekli.

Nič ni lažjega v obratu, kot zaščititi oči in izključiti vse možnosti očesnih nesreč. Imeti in nositi pravilna zaščitna očala vedno in brez ozira na to, ali delaš samo trenutno ali več ur na za oči nevarnem prostoru. Največ poškodb nastane ravno zaradi prepričanja nekaterih, da se za eno ali dve minuti ne izplača natakiniti naočnikov. Res je, da se počutimo udobno takrat, če opravljamo svoje delo svobodno, brez vsake utesnitve posameznih organov in težimo za tem, da so oči, roke in noge pri delu proste. Vendar je nujno, da se pri gotovih opravilih privadimo na nekatere manj ugodne okolnosti, ki jih zahteva naša lastna varnost. Za oči so to zaščitna očala. Naj bodo izdelana še tako popolno in po vseh predpisih, jih bo nositi težko, če ne bomo imeli pred očmi vedno tragedije, do katere lahko pride, če bomo delali brez njih. Vsekakor je nujno, da se nabavi čimprej zadostno število pravih zaščitnih očal. Dokler pa to ni mogoče, vzemimo z veseljem v roke to, kar imamo na razpolago. Vsak mora imeti toliko razumevanja do samega sebe in do obrata. Ko nas zebe, smo pripravljene obleči tudi raztrgan suknjič brez pomislekov, če drugega nimamo. Če smo izmučeni, sedemo na tla brez obotavljanja, ne da bi iskali mehkih naslonjačev. Še bolj pa moramo seči po tem, kar edino imamo na razpolago, da si očuvamo vid, pa čeprav tudi to ni najboljšo. Vid lahko izgubimo samo enkrat, na to naj misli vsak sam in čuva svoje oči!

Delci za pnevmatsko orodje

UMOR PRI PREŽIHU

Gotovo bo kdo rekel: zakaj pišete o teh rečeh kar naprej, ubijanja je bilo na svetu vedno preveč, vedno veliko več kot kaj dobrega in lepega. Pišite raje o vrlinah, da vsaj tako nekoliko zakrijemo grdo človeško ubijalsko naravo.

Res, ubijanja nikoli ni manjkalo. Vedno so se našle kake svete in preklete ideje, zaradi katerih so ubijali in vedno se je našel kdo, ki je rad ubijal. Tudi v naših krajih je precej te vrste zgodovine.

Menda so bili današnji slovenski kraji naseljeni že v takozvani kameni dobi, to je, vsaj pred 3000 in več leti. Koliko je bilo takrat v kakem kraju ljudi, kdo so bili in kako so bivali, seveda ne vemo prav. Najdenine dajo slutiti. V poznejši baročni dobi je bil menda tu že večji dren. Precej je že takih sledov in najdenin. No, pa že za tisto dobo pravijo, da so prišla v naše kraje neka ljudstva čez Balkan, in ki so bila baje bolj omikana kot pa takratni tukajšnji prebivalci. Ker pa je menda že vrag vtaknil v človeško naravo nagnjenje, da rineš najprej tje, kjer kdo prebiva, kakor da bi ovažal shrambe, so baje tudi že tista ljudstva rinila v nase-lja, pregnala ondotne prebivalce, jih pobila in si na ta način napravila prostor zase. Torej že takrat se je godilo tako in te grde navade še v 20. stoletju nismo opustili.

Potem je šlo to kar naprej. V zadnjem času brončene in v začetku tkzv. železne dobe (vsaj pred 2000 in več leti) so ogražali in napadali prebivalce v naših krajih Goti in Kelti. Zakaj so rinili sem, nihče ne ve, gotovo pa zaradi ideje, predvsem pa zaradi trebuha. Njim so se domači prebivalci že bolj upirali in od takrat baje izvirajo razne utrdbe, okopi, gradišča in gradovi. Čudno, za keltske Tavričane je rečeno, da starih prebivalcev niso pobijali in ne silili v njihove shrambe, samo podjarmili so jih. To so morali biti že kavalarji!

V času Rimljanov je bilo po naših deželah v tem oziru jojmene. Verjetno tudi Rimljani niso delali z rokavicami, ko so prevzemali oblast, vendar o nekem direktnem pobijanju starih prebivalcev teh krajev ni omenjeno. Te dežele pa so strašno trpele v času vojska, ki so se pomikale tu okrog. Proti rimski oblasti so se baje uprli najprej Panonci. Kjer koli so se pojavili, so klali in plenili. Ko so jih Rimljani potisnili nazaj, so zopet šli preko naših dežel. Rimljani so potem v teh krajih držali svoje legije, da na ta način zavarujejo deželo. Te legije so verjetno spet stikale za shrambami.

Pred nekako 2000 leti so šle skozi današnje slovenske kraje spet nove vojske proti Dakom. Za časa cesarja Marka Avrelija so navalili na Panonijo Markomani in Kvadi; kamor so prišli, so strašno pustošili, klali in plenili. Krdela barbarov so prišla takrat tudi v naše kraje. Kmalu za tem so pustošili deželo Sarmati, Vandali, Goti ob vsaki priliki, ko so obiskali kak naš kraj. V letih od 330—360 govori zgodovina o pogostem pobijanju in plenjenju dežel po Gotih, Sarmatih, Kvadih, Ala-

nih, Hunih, Vandalih, Markomanih in drugih.

Potem so prišli Avari in z njimi baje njim podložni — Slovenci. Okrog leta 568 trdijo, da je bilo to. Slovenci so začeli krčiti gozdove in so si tako delali prostor za življenje. To je bil menda edini narod, ki ni rinil v shrambe starih prebivalcev — kolikor je teh po stoletnem plenjenju, preganjanju in pobijanju sploh še ostalo.

Mir pa ni trajal dolgo. Vojske proti Avarom: Bavarci, Franki, potem pa spet Bolgari proti Frankom. In ker teh niso mogli vedno najti, so pobijali pač tam, kjer so se zadrževali. Sledijo trope

Jože Knez-Pelin, padel zač. 1945

Longobardov in seveda neizbežnih Madžarov. Vedno so bili pri tem deležni dobrot pobijanja in plenjenja tudi naši kraji in ljudje.

Ko je nekoliko ponehala ta mora, je stresel našo zemljo potres. Bilo je 26. januarja 1348. Takrat se je preklal vrh Dobrača pri Beljaku in baje zasul kar 17 gradov in vasi. Kjer je bilo kaj višjega, se je takrat zasulo. Še istega leta je začela razsajati tudi kuga. Ta bolezen je po nekod baje vzela kar dve tretjini prebivalstva.

Leta 1309 so priletele k nam še kobilice. Ogromni roji so sonce zakrili in pri Slovenjem Gradcu so požrle človeka. Neki hlapec Ulriha Žovneškega se je na konju zaletel v največji roj. Obglodale so ga do kosti s konjem vred.

Čisto tam blizu se potem začne turški blagoslov, ki je trajal cela stoletja. Kar naprej so se podili ti divjaki tu okrog, plenili, morili, požigali in jemali seboj sužnje. Tudi na Koroško so nekajkraj prihrumeli. Za prazne kraje, kjer ni bilo dosti ljudi in shramb, se niso mnogo menili, rinili so le v obljudene kraje. Vmes so vdiral v dežele še Tataři, kakor da bi

Turkov ne bilo dovolj. Tudi neki Kruci so prihajali iz Madžarske.

In tako naprej.

Kaj boš torej pisaril o smrti enega človeka ali tisoč deželanov, ko pa je bilo ubijanje kar bistvo zgodovine človeštva.

Pa vendar gre za posebnost novih, svetih in prekletih idej, za bistvo nacizma. Kar smo omenili zgoraj, je bilo pred petsto in tisoč leti, to pa je bilo v prosvetljenem 20. stoletju.

Aprila 1941. leta so vdrl v naše kraje nacisti. Da, bila je vojna in med vojno se dogajajo najrazličnejše stvari, tudi ubijanje. Kajti, če ne bi ubijali, potem to ne bi bila vojna. To je zelo važno.

Kdo so bili tisti, ki so sklenili, da je treba Kuharjevega Anza ubiti, se točno ne ve. Gotovo pa je, da ti ljudje daleč niso mogli biti. Tudi še ni dognano, kdo vse je vedel o tem sklepu. Vseeno pa je ta sklep pronicil med gotove ljudi, kajti končno tudi pravoverni niso mogli vselej molčati. Anza je namreč nekaj dni pred umorom slišal najrazličnejše reči, nekaj določnega mu pa nihče ni vedel povedati, le v zraku je bilo, da se bo pri Kuharjih in z njim nekaj hudega zgodilo. »Ti, nevarno je zate, nekaj se bo zgodilo...«, več ni vedel nihče povedati.

Da je »nevarno«, pa je Anza vedel že od prihoda nacistov, zato na te marnje ni dosti polagal. Toda tik pred katastrofo je obiskala Anza Cehnarjeva žena in mu povedala naravnost: »Mož ti sporoča, da beži. S teboj se bo sicer zgodilo nekaj hudega. Hitro se umakni, idi k njemu...« Tega Cehnarjevega sporočila in opozorila v rodu ne bodo pozabili, dokaz je poštenosti in prijateljstva v najtežjih časih.

Anza pa ni mislil toliko nase. Živela sta skupaj z 80-letno materjo in zato je bil sploh še doma. Oba brata sta ob katastrofi 1941. leta naročala iz tujine: skrbite za starše, pazite na mater..., zato je bila huda odločitev tudi ob tem svarilu.

Morda pa le ne bo tako hudo. Saj je oddelek esesovskih zločincev s proslulim Schmidom na čelu še včeraj vohal tod okrog in po preiskavi niso rekli nič drugega kot: kar avžjite naprej. Anza takrat ni slutil, da so si prišli ogledat, kje so shrambe, koliko je zaloge in koliko vozov bo treba. Malo pa ga je vseeno skrbelo, predvsem zaradi matere. Poslal je ženo k edino dosegljivemu bratu, da bi uredili na kak način, da ne bi bilo treba odtrgati mater od doma. In ko se je žena vrnila — je bil Kuharjev dom uničen, Anza nikjer, mati pa je bila na orožniški postaji na Prevaljah brez vsega in v cokljah.

Kako so nacistični zločinci izvedli uničenje Kuharjevega doma in umor kmeta razen zločincev samih nihče prav ne ve. Prežihova mati je nekaj povedala: Anza je že vstal. Bilo je še komaj sivo junijsko jutro. Delo je bilo pri živini in na polju. Mati je še malo poležala. Tedaj pa naenkrat polna hiša »soldatov«. (Tako so žal mnogi naši pošteni stari ljudje nazivali uniformirane ljudi, ne vedoč, da je med vojakom in esesovskim zločincem razlika.) Ker je bila gluha, so ji kazali, da mora vstati, da mora ven. Anze ni bilo v hiši.

Zadrževali so ga najbrž zunaj. Materi so težko dopovedali, zato so jo kar vlekli iz postelje. Takrat se je Anza s komolci preiril do matere in ji rekel: »Mati, nič ne bo hudega, vstati morate in z njimi boste šli na Kislo vodo, potem boste pa prišli hitro nazaj. Moramo ubogati, ne bo nič hudega...« Kaj boš rekel 80-letni materi drugega. To so bile njegove zadnje besede materi. Imel je solzne oči, kajti on je gotovo že videl in občutil več. Videl je, da so prišli z vozovi, videl ropanje in spoznal, da to ni aretacija.

V imenu nacističnih idej: kje imate suho meso?

Potem so rušili, ropali in odnašali iz hiše. K materi se je sklonil »soldat« tretjega rajha in novega evropskega reda ter vpraševal, kje je meso. Ker mati ni slišala, je kazal, kakor se kaže, če hočeš meso. Mati je morala z njimi do skrinje, kjer je bil še kak kosček kmetove beračije. Seveda: morda pa ne bodo nič hudega storili, če bodo jedli meso. Vsak ga rad je. Videla je, koliko jih je bilo — vse zeleno. Takrat so jo odgnali. Nič ni smela vzeti s seboj, niti očal, ne Vorančeve slike, ne rožnega venca. Gnali so jo v cokljah. Ozrla se je na Anza, ki je stal obkoljen od vojakov ob hlevu. Videla je, da se je hotel prebiti do nje, pa mu niso pustili.

Tako so odgnali Prežihovo mater. Niso je peljali po stezi in cesti, temveč kar po njivah in travnikih v gozd in po gozdovih na Kislo vodo — 80-letno in bolno ženo. Kužek je tekal za njo, pa spet nazaj, pa spet prišel čisto do Kisle vode. Najbrž so ga potem ustrelili in požrli.

Kaj se je dogajalo na domu, ne ve nihče. Svinje so cvlile, živina je bila zunaj in je mukala, kure so hreščale, pod čebelnjakom je bilo vse belo papirja, še panje so razmetali po njivi. Vsa soseska je prisluhnila grozi. Tretji rajh je uresničeval svoj program.

Slišali so strel...

In kolona se je začela pomikati s »fronte«. Nekaj vozov je bilo, živina, zaklane svinje, ovce in vse, kar pač dobiš pri taki bajti.

Mater so »zasliševali« na Kisli vodi. Gluha kot kamen, jim je stavila svoja vprašanja: kaj delate, kje je Anza itd. Potem so jo peljali na lojtrskem vozu skozi vse vasi na orožniško postajo na Prevalje. Pri Šrobu ji je nekdo vrgel na voz seno s kupa na travniku. Gotovo se je spomnil, da ima tudi on mater. Ves dan so ji dali kozarec črne kave, kajti tretji rajh za tako mater ni imel ničesar drugega, katere otroci so bili: eden boljševik, drugi je bil pri sovražnikih v Londonu, tretji podpiral »bandite«. Kje smejo take matere na svetu kaj več iskati.

Po zločinu so raznesli laž, kakor vedno ob takih primerih. Najprej, da je Anza v Celovcu. Dovolili so celo, da so sorodniki pošiljali pakete in obleko. Vse so »v redu« sprejemali. Prvi nam je odprl oči Dolinšek z občine. Ko smo mu povedali, da smo prosili v Anzevi zadevi za posredovanje tudi Legnerja in Husarja z občine, je rekel kratko: osli. S tem je bilo dovolj povedanega: Anza ni več živel.

Merkačeva mati je nesla nadaljnji paket. Nenadoma pa ji je rekel ječar v Ce-

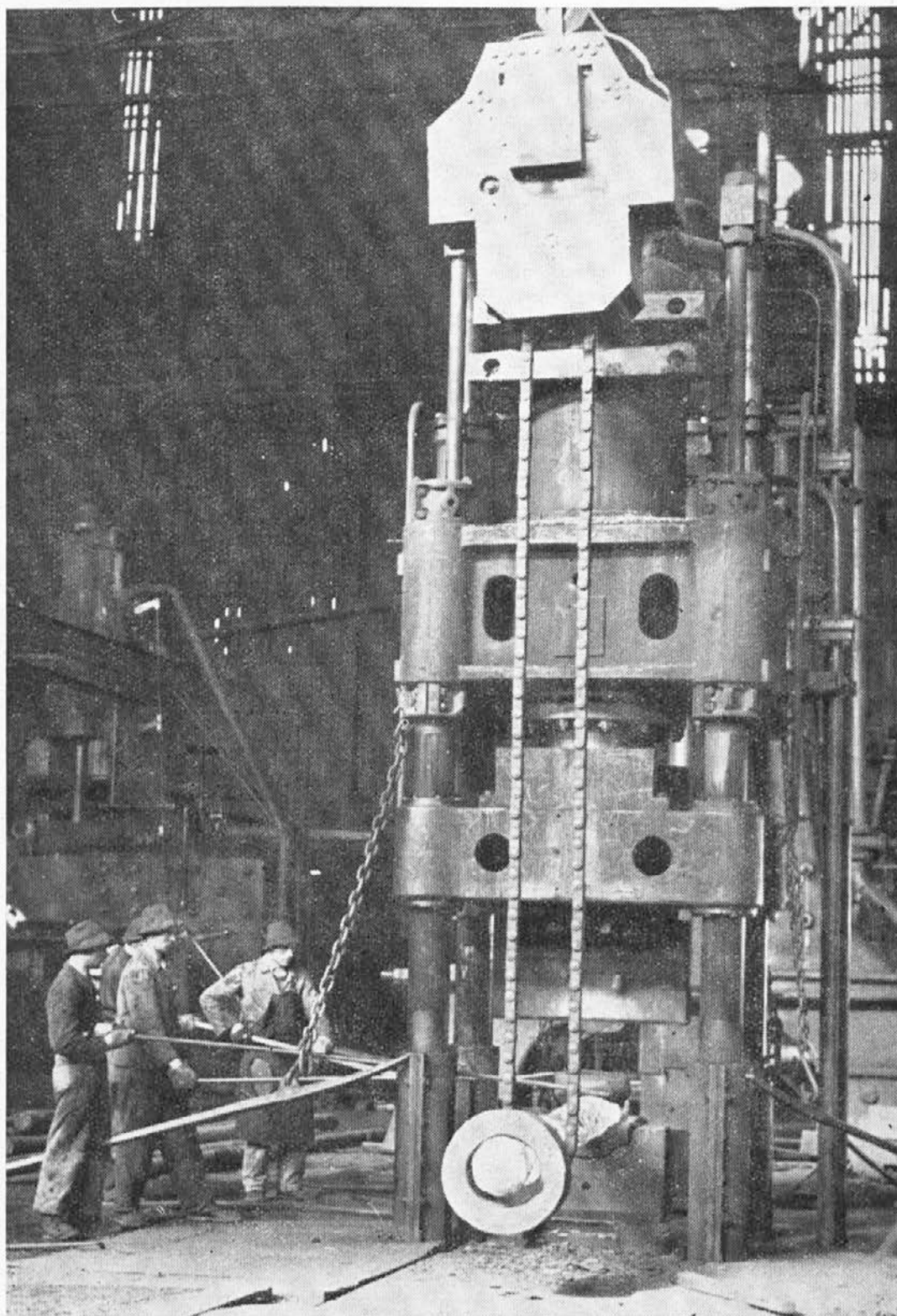
lovcu, da tisti »Johan Kuhar« v arestu želi vedeti, kdo mu pošilja pakete. To se je kar ujemalo. Anza gotovo na ta način vprašuje, če so mati doma in če so Merkačevi ostali. Kar veseli so bili. Pri nadaljnjem paketu se Merkačeva mati oju-nači in zaprosi, če bi lahko z njim govorila. »Da, zakaj pa ne,« so ji rekli, in na hodnik je prišel čisto drugi »Johan Kuhar«, ki je sprejemal pakete.

Takrat so se končno zlagali: Kuharjev Anza je bil ustreljen »na begu«...

Ubili so ga, kje ubili in kje zakopali, pa ni povedal nihče. Rečeno je bilo samo to, da Kuharjevih nihče ne sme na dom.

Ljudje so ugibali in po osvoboditvi so iskali najprej na Kisli vodi. Prihajala so tudi anonimna pisma in sporočila, da je zakopan v hlevu pod gnojem. Voranc ga je iskal kar v domačem lesu — in tam ga je Vužnik tudi našel. Gnali so ga v graben do napajalnega korita, od tam nekaj korakov v breg in tam je bil pod smreko grob. Nacist ali kdo je Anzu kopal grob? Grob je bil lepo skopan za vso dolžino, ali bi to storil nacist? Čisto plitvo je bil položen, strel pa v obraz.

Tako so nacisti umorili slovenskega kmeta v prosvetljenem stoletju — 500 let potem, ko so tako delali Turki.

V NAŠI KOVACNICI

600-tonska stiskalnica je ponosen in učinkovit instrument ravnenskih fužin. Naši kovači jo upravljajo brezhibno

OB OGNJU PLEMENTIH JEKEL

Kaj morajo vedeti sodelavci pri naših elektropečeh

Ta začetna razlaga je namenjena vsem sodelavcem, ki so zaposleni pri elektropečih, predvsem pa novincem, da bi se vsaj do neke mere spoznali z ustrojem peči in z načinom proizvodnje jekla ter da bi tako spoznali vzroke raznih posledic, ki nastanejo vsled nepravilnega in malomarnega dela odnosno nepazljivosti. Ako bo sodelavec vnaprej vedel za vzrok posledice, ga bo lahko že v kali zatrl, ali pa — kar je še boljše — bo lahko ob vsakem delu trezno premislil in ga opravil tako, da do kvarnih posledic ne bo prišlo.

Priporočamo vsakemu sodelavcu, ki se zanima za kvalitetno delo in hoče obstati in napredovati pri tem ponosnem poklicu, da ta navodila dobro preštudira ter za vse nejasnosti in pomanjkljivosti vpraša tistega, ki je v stroki bolj razgledan. Vseh podrobnosti v tej razlagi ne moremo opisati; namen je le, da dobimo osnovo za nadaljnje razmišljanje in razglabljanje v procesu dela. Za vsako delo, ki ga moraš opraviti in ga opraviš, pa morda ne veš, zakaj ga moraš opraviti na tak način kot ti je zapovedano, vprašaj mojstra. Radevolje ti bo pojasnil. Vedno postavljalj vprašanja: kako to gre, zakaj mora tako biti — vse dotlej, da boš o vsem na jasnem.

I. OPIS PEČI

Sestava peči

Elektropeč je v glavnem sestavljena iz sledečih delov:

1. temeljev in nosilcev;
2. naprave za obračanje (kipanje) peči, to so: elektromotor, prenosni mehanizem, samoizklop in stikalo;
3. mehanizma za namestitvev in pritrditev elektrod;
4. peči, ki ima: plašč, stene, dno, obok in pajek;
5. v plašču kakor tudi v obzidavi so odprtine za zalaganje, katere se zapirajo z vraticami in prebodno odprtino, katera se zaprejo po odlitju šarže s sintermagnezitom.

Vrste opeke in ostalega materiala za obzidavo in njih lastnosti

Pri nas so vse peči bazično obzidane, zato si bomo na kratko ogledali vrste in lastnosti vsega ognjestalnega materiala, ki ga pri nas za to uporabljamo.

Ves ognjestalni material mora imeti sledeče dobre lastnosti:

1. ognjeodpornost,
2. odpornost na pritisk (mora biti trden),
3. odpornost proti kemičnim vplivom (nagrizanju),
4. odpornost proti udarcem in obrabi,
5. da se pri povišanju temperature ne širi mnogo,
6. odpornost pri naglih temperaturnih spremembah,
7. da slabo prevaja toploto,
8. da ne prevaja električnega toka (da je izolator).

Pri nas uporabljamo največ magnezitno opeko, krommagnezitno opeko, šamotno opeko in silika opeko.

Magnezitno opeko uporabljamo za obzidavo sten, in sicer oni del sten, ki pride v dotiko z železom in žlindro ter za obzidavo dna.

Zmehčišče magnezitne opeke je pri cca 1800° C, torej je odporna proti visoki temperaturi, odporna je tudi proti nagrizanju.

Krommagnezitna opeka je skoraj najbolj toplotno in kemično odporna. Je pa zelo draga, zato jo uporabljamo samo tam, kjer je najbolj potrebno, kot n. pr. za obzidavo onega dela sten, ki ne pride v dotiko z žlindro, za zidanje stebričkov pri vraticah in prebodne odprtine. Pri manjših pečeh jo lahko uporabljamo tudi za obzidavo oboka.

Zmehčišče ima pri okoli 2000° C. Radex krommagnezitna opeka je zelo odporna proti naglim temperaturnim spremembam, in sicer vzdrži 70 potopov razžarjene opeke v mrzlo vodo.

Šamotno opeko uporabljamo pri nas za obzidavo ponove, prebodnih žlebov, zamašnih drogov, za obzidavo livne plošče in za obzidavo kap. Šamotna opeka je odporna proti temperaturnim spremembam in je zelo slab prevodnik toplote. Visoko bazična in drobnozrnata je kemijsko odporna, zato jo uporabljamo za obzidavo ponove.

Tališče šamotne opeke je 1650—1800° C.

Silika opeko rabimo pri nas za obzidavo oboka. Od silika opeke je zaželjeno, da je prostorno konstantna, to je, da se ne širi pri segrevanju. Novo zazidan obok moramo počasi segrevati, posebno pri temperaturi 300° C zato, da teče raztezanje počasi. Je kemijsko slabo odporna proti bazičnim žlindram, a dobro proti kislim.

Ostale naprave, ki so potrebne za obratovanje peči

Energija, ki jo potrebujemo za taljenje in ogrevanje šarže, je električni tok. Električno energijo dobivamo iz elektrarn po daljnovodih. Ta tok je visoke napetosti, uporabljamo pa tok nizke napetosti in velike jakosti; zato so nujne naprave, ki ta tok spreminjajo. Te naprave so transformatorji. Transformator je v glavnem sestavljen iz dveh tuljav, jedra in hladilnika. V prvo tuljavo, ki ima veliko navojev iz tanke žice, pride tok visoke napetosti z nizko amperažo — jakostjo, a v drugi tuljavi, ki ima sorazmerno (napetost kakršno hočemo dobiti) manj navojev iz debele žice, pa dobimo tok nizke napetosti z visoko amperažo. Jedro in tuljave se pri tem močno segrevajo, zato moramo transformator hladiti. K transformatorju je priključen termoelement, ki nam kaže temperaturo. Ako se temperatura transformatorja poviša, je takoj poklicati električarja. K transformatorju spadajo še razna stikala, aparati in naprave, ki kažejo pravilno delovanje.

Za dviganje in spuščanje elektrode so elektromotorji, dinamometer, generatorjem,

navadna stikala in avtomatična stikala (avtomatika).

V regulirni oziroma stikalni kabini so razni merilni instrumenti, ki kažejo amperažo in napetost toka, porabo toka v KWh in tako dalje.

Pravico do dela pri električnih napravah imajo samo za to odgovorni električarji.

II. PRIPRAVA VLOŽKA

Mesto za material, ki spada k vložku

Mesto za vložni material mora biti vzorno urejeno. Po možnosti naj bo ves material spravljen pod streho, sicer se napije vode (vlage), kar povzroči razpad samega materiala; še slabše pa je, ako pridejo v šaržo vodikovi plini, ki zelo slabo delujejo na jeklo. Brezpogojno zavarovan pred vlago pa mora biti sledeči material: apno, ruda, grafit, jedovec, vse ferolegure in kremenčev pesek. Na progi od skladišča naj ne bodo nikoli nastavljeni kakšni predmeti ali vozički.

Vrste vložnega materiala in sortiranje

Vložni material grobo razdelimo takole:

1. jekleni odpadki,
2. grodelj,
3. vse legure,
4. žlindrotvorni material.

Jeklene odpadke razdelimo po posebni tabeli. Vsaka grupa odpadkov mora biti zložena v poseben bunker z oznako vrste odpadkov.

Grodelj ali *surovo železo* dobivamo s topljenjem železne rude v plavžih. Imamo dve vrsti surovega železa in to: belo surovo železo in sivo surovo železo. Sivi grodelj je na prelomu sive barve, kategera pri nas sploh ne uporabljamo, in če se ga najde med belim grodeljem, ki je na prelomu bele barve, je takoj obvestiti delovodjo. Beli grodelj se daje k vložku zaradi visokega odstotka C in Mn (ima okoli 3—4% C in 4—6% Mn). Sivi grodelj ne uporabljamo zaradi visokega odstotka Si. Si (silicij) namreč razjeda bazično dno in stene ter šarža tudi noče kuhati.

Legure morajo biti pakirane v močnih zabojih in hranjene pod streho. Strogo je paziti na vsak kilogram legure, kajti to so drage kovine, katere uvažamo iz inozemstva in jih moramo plačati z dragimi devizami.

Vplivi posameznih elementov na jeklo: (C) — Ogljikova jekla vsebujejo navadno 0,10 do 1,5% C. Rast odstotka C povečuje jeklu trdoto in zmanjšuje žilavost. Rast odstotka C zmanjšuje točko taljenja. Torej jeklo, ki ima večji odstotek C, je raztaljeno že pri nižji temperaturi.

(Mn) — Manganska jekla vsebujejo od 0,20 do 14% Mn. Mangan pospešuje rast kristalov in dobimo grobozrnato strukturo, zato so taka jekla zelo občutljiva pri kovanju in kaljenju. Mangan pospešuje elastičnost, zato se uporabljajo jekla z okoli 1 do 2% Mn za vzmeti. Jeklo z

10 do 14% Mn je zelo odporno proti mehanski obrabi, to pa zato, ker se to jeklo zaradi udarcev in pritiska v mrzlem stanju utrjuje. Mn ima tudi močno dezoksidacijsko sposobnost.

(Si) — Silicijeva jekla imenujemo tista jekla, ki vsebujejo Si nad 0,40%.

Si ni kovina, ampak nekovina, kakor S (žveplo) ali P (fosfor), ki sta jeklu samo v kvar, dočim deluje Si na jekla podobno kot kovine.

Silicij zvišuje trdnost in razteznostno mejo, znižuje pa samo razteznost. Silicijeva jekla prekale skozi ves presek, ker (Si) zmanjšuje kritično hitrost ohlajevanja (kritična lastnost ohlajevanja je za vsako jeklo druga; to je število stopinj Celzija za dobo ene sekunde). Silicij daje jeklu elastičnost, zato se jeklo od 1 do 2% Si uporabljata za izdelavo vzmeti.

(Cr) — Krom v jeklu tvori karbide, s tem se povečuje trdnost in trdota, odpornost proti obrabi in rezilna sposobnost. Cr zmanjšuje zrno (kristalno zrno) in kritično hitrost ohlajevanja.

(W) — Kovina volfram tvori v jeklu karbide, kateri dajejo jeklu veliko trdoto in rezilnost. W izboljšuje kristalno zrno, razteznosti pa ne zmanjšuje, zato so volframova jekla bolj žilava kot pa kromova. Dobra stran volframovih jekel je ta, da pri povišani temperaturi obdrže trdoto. Zato rabimo volframova jekla za orodja pri vroči obdelavi.

(Mo) — Molibden vpliva na jeklo zelo močno. Daje mu zelo dobro žilavost.

(Al) — Aluminij dodajamo v glavnem jeklu, ker je dober dezoksidant. Aluminij ustvarja kristalizacijske kali in zato imajo aluminirana jekla drobnozrnato strukturo.

(V) — Tudi vanadij je dober dezoksidant. Vanadij povišuje število kristalnih kali ter tako zmanjšuje zrnovitost. Vanadijeva jekla so zelo žilava in imajo veliko mejo razteznosti — so torej trdna, a večja količina vanadija povečuje tudi trdoto, ker se ustvarjajo vanadijevi karbidi.

Pomen strogega sortiranja

Sortiranje ali razvrščevanje starega železa se mora izvajati po velikosti odpadkov in po kvaliteti odpadkov.

Po velikosti imamo v glavnem tri vrste odpadkov, in sicer:

a) *drobni odpadki*, kateri naj ne presežejo premera (veličine) 12 cm. Ti odpadki se lahko zalagajo z ročno lopato;

b) *srednji odpadki* naj ne presegajo težine 30 kg. Takšni odpadki se zalagajo s šaržirano lopato;

c) *težki odpadki*, to so odpadki, težki nad 30 kg, ali pa tudi lažji, večjih dimenzij. Ti odpadki se nosijo na šaržirano lopato z žerjavom, ali pa se zalagajo s šaržiranim strojem.

Ako ta material sortiramo po teh vrstah, bo čas nakladanja in čas zalaganja mnogo krajši.

Še strožje izvedeno sortiranje pa mora biti po kvalitetah, in sicer tako, kakor kvalitete v temi »vrste vložnega materiala« po priloženi tabeli št. 1.

Ako pomešamo nizko legirane odpadke z navadnimi, nikoli ne bomo napravili jekel, ki ne smejo vsebovati Cr, V itd., kot so n. pr. OC jekla, merilo in kose.

Pri nas se to odločevanje ne izvaja. Jasen dokaz za to so nam orodna ogljikova jekla (OC), ker malokatera (slučajno) vsebujejo Cr izpod 0,05% Cr, kakor je predpisano.

Ako ne sortiramo odpadkov, ki vsebujejo večji odstotek drugih elementov, točno po odstotkih posameznih elementov, ne moremo nikoli točno preračunati bilanco vložka in posledica tega je, da vsebuje jeklo preveč ali pa premalo Cr, W, Mo ali V itd.

Pomen točnega tehtanja

S točnim tehtanjem lahko mnogo prištedimo. Ako ne stehtamo točno, je lahko šarža pretežka, ponovca je premajhna in dragoceno jeklo teče v livno jamo. Ako je vložek prelahak, je proizvodnja manjša.

Ako delamo legirana jekla in vložek ni točno stehtan, končna analiza ne bo odgovarjala predpisani analizi in šarža je izmeček.

Pravočasno dostavljanje vložka k peči

Da bo vložek pravočasno dostavljen k peči, pohiti takoj v začetku in ne reci po stari navadi: »saj je še čas, bom pa potem pohitel«. Nikoli ne veš, ali bo delo potekalo brez ovir ali ne. Ako začneš s pripravo vložka takoj po založitvi, boš imel čas odpraviti prepreno oziroma oviro in še pravočasno pripeljati vložek.

Ako naletiš na oviro, katere sam ne moreš odpraviti, obvesti takoj delovodjo.

Priprava vložka ima prednost pri vsem transportu.

III. ZALAGANJE — ŠARŽIRANJE

Vrstni red zalaganja posameznih vrst odpadkov

Na popravljenem dno najprej nameči apna, nato pa ostružke. Na ta način boš obvaroval dno pred velikimi komadi, ki ga lahko poškodujejo.

Na dno založi drobne odpadke z večjim odstotkom C (bolj trd material).

Velike komade z nizkim odstotkom C založi na vrh pod elektrode.

Komade iz livarne, ki so pokriti s peskom, založi ob stene (ne pod elektrode). Med velike komade meči ostružke, da dobiš boljši spoj med vložkom.

Ako jeklo raztapljaš, založi najprej »darby«, nato legirane odpadke, ferolegure pa založi na vrh v sredino peči med elektrode tako, da pride čim manj legure v dno.

Kateri material se ne sme zalagati

Pri zbiranju, nakladanju ter pri zalaganju je treba strogo paziti, da ne pridejo med staro železo škodljivi odpadki, kot so n. pr. svinec, baker, medenina in kositer ali cin. Vsi ti elementi slabo vplivajo na kvaliteto jekla, še bolj pa škodujejo obzidavi, posebno pa dnu. Strogo je paziti na vojni domači in trofejni eksplozivni material.

Legiranih odpadkov, ki jih samo preapljamo, ne smemo zalagati zarjavelih. Rja je železov oksid ($Fe_2O_3 \cdot H_2O$), kateri pride v talino, kar močno škoduje kvaliteti. Šarža ne bo pomirjena, težko lunkira. Posledica tega je, da ingoti pri kovanju pokajo, mehanske lastnosti izdelkov iz takega jekla so slabe.

Pomen pazljivosti pri zalaganju

Vsled nepravilnega zalaganja nastanejo razne neprijetnosti, kot so n. pr. lomljenje elektrod, uničevanje sten in dna, daljša doba taljenja, večja potrošnja KWh, nepomirjene šarže in slično.

Ako zalagamo odpadke iz livarne, ki imajo na površini pesek, kateri je izolator električnega toka, pod elektrode, ni stika, oblok med elektrodo in komadom ne nastane, elektrodo avtomatsko potiska niže in prelom elektrode je neizbežen. Ako založimo težko topljive odpadke, to so odpadki z nizkim odstotkom C, na dno in ob stene, bo doba taljenja daljša. Lahko

Naši avtomobili: dva avtobusa in najmodernejši gasilski avto — prepotrebne pridobitve delovne skupnosti in kraja

topljive odpadke zalagaj torej na dno in ob stene, dočim težko topljive pod elektrode.

IV. DELO Z VLOŽKOM V PEČI OD VKLJUČENJA DO PREBODA

Vključenje

1. Pred vključenjem in izključenjem glavnega stikala se mora upravljanje elektrod prevesti iz avtomatičnega na ročno.

2. Elektrode morajo biti dvignjene.

3. Vsa pomožna stikala in pretikala se smejo vklopiti, izklopiti in preklopiti samo tedaj, če je izklopljeno glavno stikalo.

Pred stavljanjem peči v pogon se je treba prepričati:

1. če se dobro vklapajo vsa stikala,
2. če so dobre varovalke in avtomati,
3. če je priklopljena avtomatika na ročno upravljanje,
4. če je napetost na voltmetru, ki kaže visoko napetost,
5. če pravilno gorijo signalne lučice,
6. če je uveden reostat pobujanja motor generatorja.

Delo z vložkom v peči

Med taljenjem se dela z visoko napetostjo in maksimalno dovoljeno močjo — amperažo.

Najprej je vložek raztaljen pod elektrodami, dočim pri vratcih in ob steni ostane dalj časa neraztopljen; zato se mora te komade spraviti z drogom v sredino pod elektrode. Na ta način je doba taljenja mnogo krajša.

Kaj napraviš, ako je vložek že raztopljen

Ko je vložek že raztopljen, je vzeti probo za laboratorij.

Po jemanju probe je treba preklopiti z visoke na nizko napetost in to na sledeči način:

- a) preklopiti upravljanje elektrod iz avtomatičnega na ročno in z ročnim upravljanjem dvigniti elektrode toliko, da kažejo kazalci ampermetrov 0;
- b) izklopiti glavno stikalo;
- c) preklopiti z visoke na nizko napetost;
- d) vključiti glavno stikalo;
- e) preklopiti upravljanje elektrod na avtomatiko.

Pokuhavanje — oksidacija

S čim pokuhavamo šaržo

Kuhanje povzročijo plini zgorelih elementov v talini v glavnem CO in CO₂. Gorenje je spajanje O (kisik) z nekim elementom. Da bi ti elementi mogli zgorevati, je potreben O, katerega dodajemo v obliki železne rude. Železna ruda pa je oksid železa (Fe₂O₃ · xH₂O). Ako zalagamo zarjavele odpadke (staro železo), ni treba dodajati toliko rude, ker igra rja isto vlogo kot ruda; je torej tudi oksid železa Fe₂O₃ · xH₂O. Pokuhavamo lahko tudi z rudo Fe₃O₄, katera ne vsebuje vlage (H₂O).

Kaj je vzrok, ako šarža ne kuha in kaj se mora v takih primerih napraviti

Šarža včasih noče zakuhati. Vzroki so lahko:

1. Da je temperatura še premajhna in reakcija med železnim oksidom in C še

ne more nastopiti. V tem primeru moramo šaržo dobro ogreti.

2. Če je šarža dovolj topla in ima že dovolj rude, je vzrok ta, da šarža vsebuje velik odstotek Si. Zalagali smo odpadke, ki vsebujejo mnogo Si (silicija), kot so n. pr. KHS o, KHS v, Ajaks, 2 Si itd., ali pa da so bili založeni komadi iz livarne, kateri so imeli na površini mnogo kremenčevega peska. V tem primeru se je ves kisik uporabil za zgorevanje Si, ker ima Si večjo afiniteto do O kot pa C (rajši gori Si). V tem primeru se mora posneti žlindra ter napraviti nova oksidativna žlindra.

3. Ako trga dno, šarža ne more zakuhati, ker se napravi pretrda — pregosta žlindra in ne prepušča plinov iz taline, ki nastanejo pri zgorevanju C kot sta CO in CO₂. V tem primeru nastane obratna reakcija (2CO₂+O). Žlindro moramo posneti in ponovno dati na talino novo žlindro — apno — rudo.

4. Šarža tudi noče kuhati, ako smo zalagali odpadke z nizkim odstotkom C. Šarža je lahko vroča z veliko količino oksidov — rude in ne kuha. Ako bi šaržo tako pustili, ne bo pomirjena, vsebovala bo mnogo železnih in drugih oksidov, kar jako škoduje jeklu, kovnost je zelo slaba, slabe so mehanske lastnosti, odlitki dobijo razne plinske mehurčke in slično. V tem primeru moramo šarži dodati C tako, da okside reducira (šaržo dezoksidiramo) iz taline. C dodajemo v obliki polomljenih elektrod ali karburita. Dobro je tudi, če dodamo nekaj FeMn.

Snemanje ali vlečenje žlindre

Zakaj vlečemo žlindro

Pri specialnih šaržah, pri katerih moramo imeti nizek Mn, nizko S, P itd., moramo vleči žlindro. Ko je šarža že pokuhana in dosežena približno odgovarjajoča analiza, pričnemo z vlečenjem žlindre. Pred vlečenjem žlindre so nezaheleni elementi za jeklo v žlindri, zato moramo žlindro potegniti popolnoma. Pri rafinaciji se poviša temperatura in v ostanku žlindre (ako nismo čisto potegnili) nastanejo povratne reakcije. Te reakcije nastopajo predvsem pri Mn in P, torej Mn in P (fosfor) preideta iz žlindre nazaj v železo.

Način vlečenja žlindre

Najprej moramo žlindro pripraviti. — Žlindra pred vlečenjem ne sme biti preveč redka, ker je takšno zelo težko potegniti na čisto. Pregosta žlindra nam dela tudi težave, nalepi se na prag delovnih vrat in nam onemogoči dokončno vlečenje ter povzroči ohladitev šarže. Ko je žlindra pripravljena za vlečenje, pričnemo z vlečenjem.

Dvignemo elektrode, nagnemo peč toliko, da prične žlindra sama teči, nato z grebljico (leseno ali železno) posnemamo.

Ako se ne da sneti vsa žlindra tekoče (če je prerodka), takrat moramo napraviti bolj gosto z apnom. Ne nameči na to žlindro apnenega prahu, ker ta vsebuje mnogo vlage; stolci apno v kosih na drobno (debelino oreha) in s tem napravi gosto žlindro. Pri vlečenju žlindre moramo paziti, da ne teče poleg žlindre železo.

To se ne bo zgodilo tedaj, če grebljico vlačimo po vrhu in je ne vtikamo v železo, torej posnemamo v pravem smislu besede.

Naogljicevanje

Šaržo lahko naogljicimo z zmletim karburitom, kateri naogljichi 80%, to je vsebuje 80% C, s koksom, kateri naogljichi 60%, in z antracitom, kateri naogljichi 70%.

Pri naogljicevanju moramo upoštevati temperaturo šarže. Ako je šarža vroča, bo material za naogljicevanje naogljichil 10% več, tako n. pr. bo zmlat karburit naogljichil 80%, ako pa je šarža mrzla, bo naogljichil samo 70%.

Proračun za naogljicevanje: Šarža je pravilno srednje topla, naogljicujemo z elektrodnim zdrobom, vložek tehta 5 ton. Končna analiza mora imeti 0,80% C, a sedaj v talini ga je že 0,40%, torej ga moramo še dodati 0,40% z ozirom na težino vložka 5 t.

Formula za izračunavanje je sledeča: kg C = težina vložka × odstotek C, ki ga potrebujemo, deljeno s sto.

V našem primeru:

$$\frac{5000 \cdot 0,40}{100} = 20 \text{ kg C (čistega ogljika)}$$

Ker pa je elektrodni zdrob samo osemdesetodstotni, ima od 100 kg zdroba samo 80 kg C, zato moramo dati več zdroba kot pa 20 kg, tako da bo v tem zdrobu 20 kg čistega C. To izračunamo po sledeči formuli:

$$\text{kg elektrodnega zdroba} = \frac{\text{kg C} \times 100}{\% \text{ zdroba}}$$

V našem primeru:

$$\frac{20 \cdot 100}{80} = 200 : 8 = 25 \text{ kg zdroba}$$

Nekaj C zgori takoj na površini! Pri naogljicevanju dosežemo uspeh le, ako žlindro popolnoma potegnemo iz kopeli.

Na ta način se izračunajo tudi vsi ostali dodatki, samo je treba pri nekaterih elementih upoštevati še odgorevanje.

Vrste in sestav žlindre

V glavnem delamo z bazičnimi žlindrami, in to: z oksidativno, tako imenovano črno žlindro, in z dezoksidativno — redukcijisko žlindro, katera je lahko bela ali pa karbidna.

Z oksidativno žlindro delamo do snemanja žlindre. Ta žlindra je sestavljena iz apna, katerega damo okoli 3% z ozirom na težino vložka; da postane žlindra oksidativna, dodajemo po potrebi rudo.

Nova žlindra po vlečenju žlindre je lahko bela ali karbidna. Obe ti žlindri sta redukcijski. Torej imata vlogo, da reducirata metalne okside iz taline in oksidirata nečistoče (S, P).

Bela žlindra je sestavljena iz šestih delov apna, enega dela jedavca, enega dela kremenčevega peska in dveh delov grafitu. — Ako vsebuje talina mnogo S (žvepla), moramo delati samo z jedavcem, sicer SiO₂ (pesek) uničuje bazičnost, uniči apno (CaO).

Na golo talino se da najprej zmes apna 80%, jedavca 20% težine od 3% z ozirom na težino vložka. Ko je ta zmes že malo razpuščena, se doda po potrebi grafit in pesek. Belo žlindro uporabljamo za nizkoogljichna jekla, ker se od te jeklo ne na-

ogljíči toliko kot pa od karbidne. Pravilna bela žindra razpade pri ohlavitvi v bel prah.

Najboljše redukcijske — zmanjševalne sposobnosti kovinskih oksidov v talini ima žindra, ako je penasta in puhla, srednje konsistence (gostote).

Ako so v talini še metalni oksidi, se pri legiranju legure oksidirajo in ostanejo delno v talini kot oksidi, a ostalo gre v žindro. Ako pride kromov oksid v žindro, dobi prah pri razpadu žindre zelenkasto barvo. Ako so v žindri železni oksidi, dobi prah rumeno barvo in postane tudi temnejši.

Karbidna žindra ima to posebnost, da zadrži v sebi kalcijev karbid CaC_2 , katerega ne vsebuje nobena druga žindra. Karbidna žindra se napravi na isti način kot pa bela, samo pri beli se potem dodaje več peska a malo grafita, dočim se tu daje več grafita. Karbidna žindra je sestavljena iz 12 delov apna, dveh delov jedavca in dveh delov grafita.

Za doseg karbidne žindre so potrebni sledeči pogoji:

a) visoka temperatura, zato moramo delati z visoko amperažo srednje nape-tosti,

b) onemogočen vlek (dostop zraka),

c) dovolj suhega grafita (zmletega karborita).

Ko je žindra že nekoliko razpuščena, se nameče nanjo karburit, nato je najboljše, da se zapre in vratice zamažejo z maso. Priporočljivo je, da se 20 do 30 minut vratica sploh ne odpirajo in ne gleda v peč, tako da je čim manjši dostop zraka. Znak, da se karbidna žindra pravilno stvarja: kalcijev karbid (CaC_2) je črn gost dim, ki sili iz peči pri vseh porah (špranjah).

Pravilna karbidna žindra ima sledeče lastnosti:

a) moten neblesteč videz na prelomu,

b) po ohlajenju razpade v siv prah,

c) na probno ponovčko in drog za mešanje se žindra močno oprime — prilepi,

d) ako se žindra zmoči — ali včasih tudi pri vlažnem zraku — se razvija acetilenski plin (C_2H_2), ki smrdi po karbidu (za karbidne lampe).

Da bi do kraja obdržali karbidno žindro, je treba veliko natančnosti in pazljivosti. Dostop zraka v peč, magnezit, ki pride iz dna, silicij, ki teče od oboka, uporabljanje apnenega prahu namesto v kosih za časa rafinacije pokvari karbidno žindro.

Da bi obdržali karbidno žindro do kraja, se je izogibati prepogostega odpiranja vratice.

Karbidna žindra ne sme biti pregosta; ako je gosta, napravimo redkejšo z jedavcem. Žindro jako »zapacamo« z magnezitom iz dna, moramo posneti in napraviti novo.

Ako teče obok, je treba zmanjšati amperažo in dodati nove količine apna in karburita, da nevtraliziramo SiO_2 , ki je prišel iz oboka.

Da bi se jeklo popolnoma osvobodilo od metalnih oksidov, moramo karbidno žindro držati najmanj eno uro. Če deluje žindra dezoksidacijsko, vidimo iz barve žindre. V začetku, ko je žindra nasičena z metalnimi oksidi, je po ohlajevanju

cementnočrne barve. Ko se zmanjša vsebina teh oksidov, postane cimetnorumene barve. Ko pa je že popolnoma brez oksidov, žindra po ohlajevanju razpade v siv prah.

Pri rafinaciji pod karbidno žindro moramo upoštevati naogljíčevanje taline od te žindre. Tako se za časa rafinacije talina naogljíči za 0,03—0,05% ali za 3—5 točk, a pri prebodu, ako teče poleg železa še žindra, se lahko naogljíči tudi za 0,1% ali za 10 točk.

Da bi se talina čim manj naogljíčila, moramo mešalni drog potopiti čim bolj globoko v talino.

Priporočljivo je, da se pred prebodom karbidna žindra pretvori v belo. To se napravi tako, da spustimo v peč čimveč zraka (pustimo odprta delovna vratica, nato na karbidno žindro namečemo večje količine apna, a peska in jedavca po potrebi. (Apno mora biti tu popolnoma suho, drobno kosasto, po možnosti predgreto zaradi H.)

Rafinacija

Kaj je rafinacija

Rafinacija je čiščenje. Torej pri rafinaciji očistimo jeklo nezaželenih primesi, kot so: oksidi, S, P, razni plini itd.

Nekaj pravil, ki se jih je treba držati za časa rafinacije:

a) za časa rafinacije je treba paziti, da ne bo prerodka žindra in da se šarža ne pregreje;

b) rafinacija visoko ogljičnih jekel se izvaja pod karbidno žindro, a nizko ogljičnih jekel pa pod belo žindro;

c) pri rafinaciji z belo žindro moramo dobiti tako žindro, da razpade v bel prah in da je pravilne sestave, obstojnosti in

19.800 kg težak zvon »Pumerin« na Dunaju. Samo Moskva ima menda še težjega. Zvon je bil vlit iz 150 turških topov. Obešen je v 197 m visokem stolpu Stefanove cerkve in kadar zapoje, ga slišijo do čeških in madžarskih mej

gostote, tako da se pri dodajanju FeSi in drugih legur ne spremeni in ne pokvari;

d) FeSi je naklonjen k hitri oksidaciji (rad gori), zato je potrebno, da se ga dodaje v že precej dezoksidirano (pomirjeno) talino;

e) težko taljive legure se dajo v peč v začetku rafinacije, zato se mora potem skrbno in pogosto mešati in drgniti po dnu;

f) legure, ako jih dajemo v večjih količinah, moramo segreti do razžarjenja in dodajati v peč v več porcijah (ne vse naenkrat).

Zakaj moramo dobro mešati šaržo?

Težko topljive in težke legure se vsedajo na dno in ako ne bi dobro mešali, jeklo ne bi bilo homogeno, t. j. legura n. pr. W se ne bi porazdelil po vsej talini enakomerno. Drugič ne bi dobili odgovarjajoče analize, W, Mn, Cr in Mo bi se oprileli dna in ostali na dnu.

Mešanje je potrebno tudi zato, da pride talina čimbolj v dotik z žindro. Metalni (kovinski) oksidi pridejo na površino taline, kjer se potom žindre dezoksidirajo, ali pa preidejo v žindro. Tudi plini, ki so jeklu zelo škodljivi, laže izhajajo iz taline.

Odstranjevanje »S« za časa rafinacije

Glavni pogoji za odstranitev žvepla so:

1. Da imamo dovoljno količino bazične žindre, t. j. veliko količino apna (samo do pravilne bazičnosti in viskoznosti).

2. Redukcijska atmosfera v peči — čim manjši dostop zraka (zapiranje vratice in njihovo zamašenje).

3. Visoka temperatura, s tem dobimo manjšo kompaktnost — trdnost taline, a večjo možnost difuzije, to je prehoda železovega sulfida (FeS) iz taline v žindro.

Razžveplanje poteka po sledeči reakciji:

$\text{FeS} + \text{CaO} = \text{FeO} + \text{CaS}$. Po nekem času se žindra, kakor talina nasiti s FeO in MnO, zato moramo to zopet dezoksidirati, kar napravimo na ta način, da na žindro namečemo grafita. Dezoksidacija se vrši na sledeči način: $\text{FeO} + \text{C} = \text{Co} + \text{Fe}$.

Najboljša žindra za razžveplanje je karbidna, ker vsebuje velik C in tako se nastali kovinski oksidi hitreje dezoksidirajo.

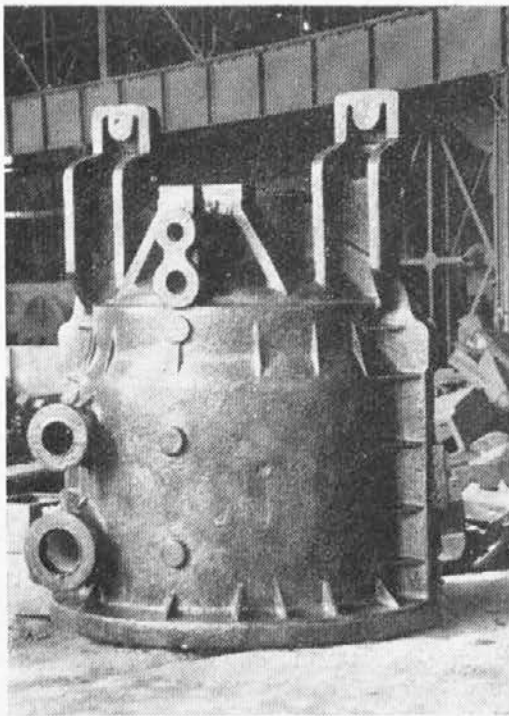
Dezoksidacija — pomirjenje!

Dezoksidacija je odzvem kisika (O_2) metalnim oksidom, ki so v talini predvsem v železovem oksidu (FeO). Da je šarža pomirjena pomeni, da v šarži ne nastajajo nobene reakcije, da ni več ustvarjanja kakih novih spojin, da v šarži ni več plinov, ki jo razburkajo, kar se izraža, da šarža takoj kuha. Torej pomirjenje je odpravljanje plinov iz taline.

S čim dezoksidiramo šaržo?

Šaržo dezoksidiramo z elementi, ki imajo večjo afiniteto do kisika kot pa železo, rajši se vežejo s kisikom (O_2) kot pa z železom. Ti elementi so v legurah FeMn, FeSi, SiMn, AlSi, CaSi, Al itd.

Dezoksidacija se lahko vrši tudi potom dobre karbidne žindre, ta dezoksidacija poteka po sledeči formuli:

V livarni na Ravnah smo ulili tudi prvo ohišje parne turbine v državi

$\text{CaC}_2 + 3\text{FeO} = 2\text{CO} + \text{CaO} + 3\text{Fe}$
Ta dezoksidacija ni nikdar dokončna, ker talina leži mirno (ogljikov monoksidplin) ne more izhajati in zopet se stvori železov oksid (FeO) in kalcijev karbid (CaC_2). Da se to zgodi v čim manjši meri, moramo šaržo dobro mešati.

Dezoksidacija je možna tudi s C (ogljikom), samo tako jeklo navadno vsebuje mnogo plinov in tudi dezoksidirano ni popolnoma, zato moramo naknadno dezoksidirati še s FeSi.

Dezoksidacija z FeSi se navadno izvrši v peči 10–15 minut pred prebodom tako, da se vrže v peč segret FeSi v komadih, se pusti nekaj minut, FeSi se raztopi in stopi v reakcijo: $2\text{FeO} + \text{FeSi} \rightarrow \text{SiO}_2 + 3\text{Fe}$, nato se z drogom premeša, da stopi vsa talina v dotik s FeSi. SiO_2 preide v žlindro. Pri navadnih nelegiranih šaržah se izvrši dezoksidacija s FeSi v ponovci. Slaba stran dezoksidiranja v ponovci, da se FeSi oz. Si nima časa enakomerno porazdeliti po vsej talini.

Dezoksidacija s FeMn se vrši bolj poredko in ako se vrši, se izvrši v peči na isti način kot s FeSi. Ta dezoksidacija namreč ni popolna, ker preide kovinski oksid FeO ves v žlindro, a manganov oksid MnO tudi ni zaželen v jeklu, ker ga dela nečistega.

Najboljši dezoksidant je aluminij (Al). Z njim šaržo dezoksidiramo v peči in v ponovci. Dezoksidacija v peči se izvrši na ta način, da se kos Al pritrdi na železni drog (drog se segreje in ovije okoli aluminija) in s tem se meša po talini. Dezoksidacija v ponovci se izvrši na ta način, da se Al v manjših kosih meče v curek železa.

Kako se prepričamo ali je šarža dezoksidirana?

Da bi se prepričali ali je šarža dezoksidirana, moramo vzeti luncker-probo. Šaržo moramo najprej dobro premešati, nato pa iz sredine kopeli vzeti probo, ki jo vlijemo v zato pripravljeno probno kokilo.

V kokili sedaj opazujemo ali se jeklo useda ali kuha — raste. Ako se jeklo ne useda, ne lunkira, a talina zaradi predpisane analize ne smemo dodajati niti FeMn niti FeSi in ne Al. Šaržo lahko dezoksidiramo samo potom žlindre. Po žlindri potrosimo malenkost grafita, nekoliko časa tako pustimo, nato pa nekajkrat dobro premešamo.

V. PREBOD

Deło, ki se mora opraviti pred prebodom!

Prepričati se je treba, ali so v peči vse legure, ako analiza odgovarja končni, na kratko, ali je treba še kaj dodati ali ne. Prepričati se, ali je šarža pravilno topla. Ako je šarža premrzla, se odlitki ne zalijejo dobro, v ponovci ostane »svinja«. Ako je šarža pretopla, je nevarnost, da prežge zamašni drog, da prežge steno ponovce, da počí zamašek; vroča šarža vsebuje tudi mnogo plinov. Pri vlivanju v kokile je treba paziti — nevarnost, da počí kokila in ingot.

Prepričati se je treba, če je žlindra pravilna za prebod. Pregosta žlindra ostane v peči, jeklo v ponovci je nepokrito, se hitro ohladi in izlivanje je otežkočeno. Preredka žlindra se preveč meša z železom in možnost je, da nastanejo žlindrini vključki, ali pa nam jeklo nezaželeno močno naogljjiči. Žerjavovodja se mora prepričati o sigurnosti žerjava, ponovčar o sigurni izdržnosti ponovce, jamski delavec mora pripraviti vse potrebno orodje in material pri vlivanju.

Prebodnik mora očistiti prebodni žleb od magnezita in pripraviti dober prebodni drog.

Prebod in izliv v ponovco

Ko je vse pripravljeno za prebod, dvignemo najprej elektrode in izključimo glavno stikalo, nato prebodemo. Peč treba močno nagniti, da teče jeklo samo. Žerjavovodja mora paziti, da curek iz žleba ne teče v steno, ampak na dno ponovce.

Ako imamo nizko ogljično jeklo s karbidno žlindro, moramo preprečiti, da žlindra sploh ne teče poleg jekla. To pa napravimo tako, da pri prebodni odprtini prislonimo opeko in jo z drogom držimo, da ne bi padla v ponovco. Ako bi tekla žlindra poleg jekla, bi se to preveč naogljjičilo in končna analiza ne bo odgovarjala predpisani.

Merjenje temperature v žlebu

Merjenje temperature v žrebu je nujno zato, da vidimo, ali imamo pravilno temperaturo za litje. Ako je temperatura previsoka, vemo kako dolgo bomo čakali s ponovco pred vlivanjem. Ako je pa temperatura nizka, vemo, da moramo hiteti z vlivanjem.

Temperatura pri prebodu mora biti vedno višja kot pa je predpisana za vlivanje, ker se šarža med vlitjem v ponovco (v ponovci) ohladi za okoli 20–40°C in se potem preden pridemo do vlivališča in začnemo vlivati zopet ohladi za 20–60°C. Važno pa je, da se pusti jeklo v ponovci mirovati vsaj pet minut.

VI. VLIVANJE

Čakanje s ponovco

Ako imamo pri prebodu previsoko temperaturo za litje je nujno, da s ponovco pred litjem nekoliko časa čakamo, da se šarža ohladi. Za koliko stopinj se bo šarža ohladila, je odvisno od temperature ponovce, od težine vložka, od debeline ponovce in od množine žlindre, ki leži na jeklu. Torej pri čakanju s ponovco je treba upoštevati vse te faktorje.

Ako smo šaržo naogljjičili v ponovci ali jo dezoksidirali v ponovci, je prav tako potrebno čakanje s ponovco pred litjem, da bi dodani material imel čas stopiti v reakcijo in se enakomerno porazdeliti po vsej talini.

Temperatura vlivanja

Temperatura vlivanja je zelo važna, kajti ni vseeno pri kateri temperaturi vlivamo. Vsako jeklo ima drugo tališče, tako bo tudi temperatura vlivanja druga.

Ako napravimo v peči jeklo z visoko temperaturo (pregreto jeklo), se uničujejo kristalne kali in dobimo grobo znato strukturo, tako jeklo ima slabe mehanske lastnosti. V jeklu, litem z visoko temperaturo, nastanejo velike napetosti, ker nenkrat nastane velika temperaturna razlika in ingot počí. Vsled prehitre in prevelike temperaturne spremembe nastanejo napetosti tudi v kokili in je dana možnost, da kokila počí.

Ingoti, liti z visoko temperaturo, imajo navadno velik dolg luncker. Vsako segreto telo ima večjo prostornino, a pri ohlajevanju se krči. Tako je tudi pri jeklu, tekoče ima dosti večjo prostornino. Ko vlijemo jeklo v kokilo, se najprej ohladi ob steni, a v sredini ostane dlje časa tekoče, tako se postopoma ohlajuje od zunaj k sredini in je v sredini najdlje tekoče. Na površini se je jeklo hitro ohladilo in postopoma »sesalo« tekoče jeklo iz sredine, zato ingot na izgled od zunaj ni manjši, ampak ga manjka v sredini in to je velik luncker vzdolž ingota. Diagram št. 1 nam kaže, kakšna naj bo temperatura pri prebodu in kakšna naj bo temperatura litja za nelegirana ogljična jekla.

Kot že omenjeno, velja diagram le za nelegirana jekla. Čim pa je jeklo legirano, ima nižje tališče. Čim večji je odstotek legiranega elementa, tem nižja je temperatura preboda in vlivanja.

VII. NEKAJ SPLOŠNIH NAVODIL ZA DELO PRI PEČI

Čistoča in red

Čistoča in red sta prvi pogoj za redno in pravilno obratovanje.

a) Pred pečjo kakor tudi okoli peči mora biti vse počiščeno.

b) Orodje položi po uporabi na tako mesto, da ga boš v primeru nujnosti lahko takoj imel pri roki.

c) Pred bunkarje za legure in ostali material ne nastavljal nepotrebnih predmetov.

d) Tehtnica za legure naj bo vedno očiščena in vsi zgibi podmazani. Okoli nje naj bo prosto, da se predmet, ki ga tehtaš, ne naslanja. Preden tehtaš, se vedno pre-

KOROŠKI FUŽINARJI! POMAGAJTE VSI V BORBI PROTI OBRATNIM NESREČAM! NAJBOLJ UČINKOVITA BORBA PROTI TEJ NESREČI IN ŠKODI JE LASTNA PREVIDNOST.

PO RAVNAH NAOKOLI

Ravne se hitro razvijajo in napredujejo. Da, osnova in znaki napredka našega kraja so taki, da preobrazujejo delovni in življenjski tok ter povzročajo, da je v tovarni, doma, na cesti in zato tudi v sreih drugače. Ker je usoda malokje tako skupna kot v našem kraju, vpliva napredek fužin in mesta tudi na delo in razpoloženje našega kmetijskega ljudstva. To nas samo veseli.

Nekaj čisto novega v industrijskem in gradbenem merilu na Ravnah sicer nismo in ne bomo iznašli. Marsikaj takega in še veliko večjega je že po svetu. Veliko tega, čemur se pri nas še čudimo, so se drugod po svetu morda že naveličali in rinejo spet dalje. Gre pa za relativno rast našega kraja — in ta je dobra. Ni še tako dolgo, ko si zašepetal železniški blagajni, da želiš za Guštanj — in si potem čakal, da je dekle pogledalo po seznamih, kje neki je ta skromni kraj, kajti vsi tistega šopa kvalitetnih jekel niso mogli rabiti in vsi za nas niso vedeli. Danes je tu že priznana industrija plemenitih jekel Jugoslavije ter kulturno središče naše koroške dežele. Sli smo lepo pot naprej.

Pri teh ugotovitvah in zavesti pa ne smemo postati oholi in krivični. Naše ljudstvo tudi prej kdaj ni bilo niti slabo niti prazno. Veliko globokih posebnosti in lepote je v koroškem bistvu, pa so bile kje visokofrekvenčne peči in linoleji, ali pa jih ni bilo, zato ne smemo zapasti odklanjajočemu samodopadenju, temveč moramo napredek povezati in ojačiti z vsem, kar je domačega, kar je bilo pozitivnega, lepega in dobrega. V kolikor bomo znali storiti to, v toliko bolj bo naš napredek temeljit, bogat in tak, kot si ga želi domovina.

Kaj pa smo v zadnjem času napravili takega?

pričaj, če je tehtnica v redu. Nastavi jo na 0 in pogledaj če je oštevilčeni vzvod v ravnotežju.

e) Korito za hlajenje probnih ponov je treba redno čistiti od odpadne žindre, ker drugače se zadela odvodna cev, kar povzroči večja popravila, stroške in zadrževanje proizvodnje.

f) Prepričaj se pri vlečenju žindre ali je lijak prazen.

g) Pred pečjo nikdar ne polivaj preveč z vodo, sicer povzročiš poškodbe sebi in drugim. Kadar vlečemo žindro in dajemo probe, lahko nastanejo tudi večje eksplozije.

Ravnanje z legurami in ostalim materialom

Z legurami se mora ravnati pazljivo, paziti na vsak kilogram, ker jih uvažamo iz inozemstva in jih moramo drago plačati z devizami. Zato se je držati sledečega:

a) strogo je paziti, da se ne pomešajo ene vrste legur z drugimi;

b) legure je treba imeti spravljene v sigurnih zabojih ali bunkerjih s točnimi oznakami;

c) pri transportu in pri tehtanju treba paziti, da se legure ne razsipajo;

d) strogo je treba paziti, da ne mešaš sintermagnezita z apnom, grafita s sintermagnezitom, rude s sintermagnezitom in obratno;

e) Paziti je treba, da se ne poliva voda na apno, grafit, jedavec in rudo.

Presledki od »Fužinarja« do »Fužinarja« so v meri izhajanja listov dolgi. V meri napredka kraja pa je to tako pičla doba, da se pravzaprav v tako kratkem času ne more kaj posebnega zgoditi. Na Ravnah pa se je od izida zadnje redne številke našega lista vseeno veliko zgodilo.

Nove kapacitete. V tovarni je začel obratovati nov važen instrument za proizvodnjo kvalitetnih jekel — visokofrekvenčna peč. To je nazadnje manj nova kapaciteta in bolj nova kvaliteta. Z visokofrekvenčnimi pečmi bomo mogli na Ravnah proizvajati specialne vrste plemenitih jekel — take, ki jih od sedaj v državi še nismo delali. Torej izredna pridobitev koroških fužin in kraja.

Dom železarjev. Potem, ko se je nekdanja skromna guštanjaska delavnost povečala za skoro petkratno, ko smo v znanem stanovanjsko mizernem kraju zgradili nad 200 lepih družinskih stanovanj in tri samske domove, ko smo dobili gimnazijo in oskrbeli prvo opremo Studijski knjižnici ter ob tem napredu postali mesto Ravne na Koroškem, smo nedavno odprli še prve prostore Doma železarjev. Dolgo smo sicer čakali in odlasali, pa je le prišlo tudi to. Pomanjkanje ustreznega družbenega prostora in odgovarjajoče gostinske postojanke je bilo na Ravnah v resnici že dolgo izredni problem. Raven so se ljudje izogibali že kar z odkritimi očitki, da ne nudimo v tem pogledu ničesar; da so nam sicer nekaj zgradili, sicer pa da smo nazadnjaki. V mnogih primerih domačih in inozemskih obiskov je bila kritika že kar prava tožba te zanemarjenosti v našem mestu in kraju. Nočemo pri tem kritizirati starih gostiln, ki so jih nekateri nazivali »katakombe«. Stari prostori so pač taki, kakršni so lahko v tri sto let starih hišah. Dobro so služili, vendar so sedaj potrebe vse te možnosti in stopnje prerasle. Pa tudi sedaj še ni treba, da bi bilo vsega starega konec, kajti mnogokje na svetu se prav v starih delih mest najdejo odlične »katakombe«, kjer si dobro in poceni postrežen. Konkurenca ni nikoli slaba in konkurenca v postrežbi gostom je še posebej dobra: kulturna postrežba, ugoditev željam, zadovoljitev.

To velja tudi za novi dom, ki ga v delu restavracije in kavarne kar spontano nazivamo »Kasino Ravne«. Pri gostinskih postojankah je treba vedno gledati na to, da se gosta zadovolji. To so zadnja leta mnogi opustili in je vse bolj izgledalo, kakor da je gostinstvo neka panoga, ki človeško nepopolnost in nesrečo, ko mora jesti in piti in se rad porazvedri v lokalni, izkorišča v druge namene. Ne, gosta ne zanimajo nobeni deficiti in take stvari, to naj se obravnava drugod, v gostinski postojanki je treba samo v redu postreči.

Sedaj se to hitro popravlja in tudi na Ravnah bo boljše (ne mislimo reči: dražje). Nova postojanka, ki je odločno izpolnila pomanjkanje družbenega prostora v mestu in kraju, je tudi v pogledu tujskega prometa dežele izredno važna pridobitev. Predvsem pa je tudi naloga te močne in lepe ustanove, da oskrbuje v kraj dobro robo in da ruši cene (mišljeno je: navzdol). Stari prostori pa se bodo uredili na prijetne štibele in bodo vedno še za kak dinar cenejši ter po izbiri prefrigano iznajdljivi, da bodo nudili gostom čim večjo izbiro in zadovoljstvo. Tako bo potem na Ravnah ta reč odlično rešena in bodo domačini ter obiskovalci koroške dežele najbolj zadovoljni.

Vajeniški dom. Gojenci naše industrijske šole so dobili bivališče, kakršnega si mladina nedavno ni mogla niti predstavljati. To so prave hotelske sobe. Menzo imajo v domu železarjev. To ni samo lepo, vse to tudi vzgaja in daje držo koroškemu človeku bolj kot pa vsako drugo teoretsko prizadevanje. Mladina je vesela in hvaležna.

Red in izgled. Obiskovalci skoro ne morejo zapopasti, da smo v zelo kratkem času upostavili po obratnih in medobratnih prostorih v tovarni tak red. Jeklarna, tudi stara in posebej livarna — če si videl prejšnje zmešnjave, bi jih skoro ne spoznal. Tu je obratni kolektiv napravil veliko in dal tovarni red in izgled, kakršen mora vladati v tovarni plemenitih jekel. Red in izgled postopoma upostavljajo vsi obratni kolektivi in to brez nekega periodičnega tekmovanja, temveč iz prevladujoče zavesti, da je tako treba in prav. Ravenski železar je napravil tu odločen korak naprej.

Red in izgled se polagoma uvaja po vsem mestu. Dobili smo novo cesto, nove urejene

Del udeležencev koncerta »Radio-Ljubljane« v mehanični delavnici

Ravenske fužine ležijo v krasni okolici. Tu pa vidimo Zlín na Češkoslovaškem, ki je veljal že pred vojno kot v najlepšo pokrajino položeno industrijsko mesto

prostore, grede itd. V kolikor kdo še nima smisla za nasade, red in lepoto, ga bo dobil, kajti večina je za to, da bo naše mesto tudi lepo. Prebeljenih je bilo veliko hiš, trgovine so se standardizirale: imamo »Jamnico«, »Podjun« in vse lepo izvedeno. To so sicer male stvari, a vse to dela lice in se hvaležno vrača.

Mehanizacija prometa. Ni še tako dolgo, ko smo v tovarni vse ročno prevažali in prenašali kakor Egipčani. Poglejmo promet danes. No, drugače bi tudi več ne šlo.

Dobili smo nov avtobus, dobili moderni gasilski avtomobil. Vse velike pridobitve za ta kraj, predvsem pa še gasilski avto. Udarnost gasilske čete je sedaj taka, kakršna v takem kraju industrije, naselij, žag in tudi še barak mora biti.

Manj obratnih nezdod. Pri vsej tej mehanizaciji, ki je vsi niso vajeni, pri vsem povečanem tempu dela pa so kovinarji odbili tudi ostrino pogostosti obratnih nezdod. Preveč jih je, prehude so, po nepotrebnem se jih pripeti največ — zaradi premalo lastne previdnosti, vendar število obratnih nesreč na Ravnah ne narašča in morda ni več daleč do uspeha, ko bo ravenska tovarna plemenitih jekel tudi vzorna tovarna varnega dela. Red po obratih in prava industrijska zavest sta pri tem že in še bosta pomagala.

Napredek tujskega prometa. Tako lepi kraji, pa tako malo odnosa nič tujskega prometa. Se pred prvo svetovno vojno ga je bilo tu več. Hotuljska Kislva voda (Rimski vrelec) je s preselitvijo vajeniškega internata izročena zopet namenu. Ena najlepših letoviških postojank in v enem najlepših krajev Slovenije bo zopet osnova tujskega prometa.

Ko bo zgrajena cesta Slovenj Gradec—Kotlje—Ravne, bo kraljestvo Uršlje gore tik ob pomembni cesti in naši planinci imajo v načrtu, da bodo zgradili planinski dom na Crnem vrhu ter potegnili vzpenjačo. Sli bomo v košata osrčja naše gore in prekrasnih koroških gozdov, krepili tam zdravje in se v stiku s naravo vzgajali v dobre ljudi.

Koncert Radio Ljubljane na Ravnah. Prvič je bila tu taka prireditev. Prišlo je nad petdeset članov umetniškega ansambla, poslušalo je program nad 2000 fužinarjev in svojcev. Zadovoljni smo bili in prepričani smo, da so umetniki slovenske prestolnice odšli z Raven z drugačnimi in boljšimi mnenji, kot pa so jih imeli morda prej o tem našem oddaljenem kotu.

Kovinarska godba v Ljubljani. Ljubljani smo vrnili in to zelo korajžno. Na drugem mestu berete o tem. Ravne so se pokazale v Ljubljani tudi na glasbenem področju tako, kot mnogi Ljubljanci najbrž niso pričakovali.

»Svoboda«, Ljudska univerza — kultura. Na Ravnah je vedno več kulturnih prireditev. Dolgo ta stvar ni šla prav. Gledališka družina je v tem kratkem času naštudirala dve igri. Lepa stvar, čeprav prikazi morda prav zaradi premalo »prikazov« in zaradi preveč teksta niso bili najbolj srečno izbrani. Volja je, moči tudi.

Na Ravnah je predaval predsednik »Svoboda« Ivan Regent; videli smo lepoto naših gor in planinskega cvetja na skioptičnem predavanju mojstra fotografije Slavka Smoleja z Jesenic.

Z razumevanjem železarne in okraja je dobila naša članska kulturna ustanova Studijska knjižnica možnost, da se bo opremila kakor se spodobi. Upamo, da tudi snujoči se delavski muzej ne bo več dolgo čakal na mize in police, kajti prikazal bo delovno zgodovino našega kraja in bo velika pridobitev jugoslovanske Koroške.

Netovariški izpadi in kriminal čisto izgi-

Prežihov Voranc:

BORBA

(Konec)

Moj oče je bil ves kmet, njegov obraz je bil kot njegova duša; poteze, smeh, značaj; vse široko in prostodušno kot kmečka narava, ki se neha z obzorjem očesnega vida. Imel je močne roke in njim je brezmejno zaupal; veroval je v pridelek svojih rok in ga strastno ljubil. Kot siromak, ki je črpal moči za svoj obstanek iz obdelovanja zemlje in njenega pridelka, je bil popolnoma odvisen od narave, trepetal je v hudih urah in se veselil, kadar je nevarnost minila. Trepet siromašnega poljedelca je uničujoč. Spominjam se, kako mi ga je življenje še čisto mlademu vlilo v dušo ob mnogih prilikah.

Poleti, ob času neviht, je oče motril vsako meglo. Že zjutraj, ko je sonce vzhajalo, je sklepal, kakšen dan bo, in zvečer ob zahodu je prerokoval prihodnji dan. Čez dan je redno sledil oblakom po nebu; na obzorju je imel neki hrib, ki se je menda po posestniku imenoval Macigojev hrib; če se je tega ovila megla, je bila gotova nevihta v najkrajšem času. Spominjam se, kako smo včasih spravljali seno na travniku. Na obnebu so se gibali oblaki — nič sumljivega. Naenkrat so se začeli širiti — oče je postal nemiren, bal se je, da se bodo raztegnili na Macigojev hrib. Takrat sta začela delati oba, oče in mati, s podvojeno silo. Grabila sta in tvorila na voz, da jima je znoj curkoma lil po obrazu. Večkrat je oče slekel srajco ter ožehl vodo, ki se je odtekala curkoma. Medtem je obračal poglede proti Macigojevemu hribu.

njajo. To je prvi in najbolj prepričevalni znak kulture kraja. Direktor Klančnik je ob nekem takem primeru pred leti rekel: Pri vas v Guštanu je bilo marsikaj slabo in skromno, a nekulturnih, netovariških izstopov v kraju niste poznali... Hvaležni smo mu za to oceno koroških ljudi. Nekoliko je bilo pred leti takih žalostnih primerov grdega odnosa, sedaj pa izginja ta reč povsem. Ob vsestranski gospodarski rasti naših fužin namreč domovina ni pozabila na kulturni del podviga kraja, zato ne smemo pozabiti tudi mi ne — in očividni znak je tudi v tem, da nismo pozabili in ne pozabljam.

»Oh, da bi le še eno uro bilo lepo — pa smo dobri. Ako nas zaloti dež, imamo gnoj! Le še eno uro — bog, ti še daj!« je vzdihoval in tekal med senom sem in tja ter nas priganjal.

Toda oblaki so se vedno bolj grozeče bližali obzorju in naenkrat se je začel očetov obupni klic:

»O, hudič! Je že v Macigojevem!«

To je bilo končno naznanilo, da imamo neizogibno nevihto. Seno je ležalo široko po livadi in razširjalo po ozračju svoj prijetni, dišeči duh. Vmes pa je bilo že občutiti vzdusje bližajoče se plohe. Delali smo s podvojenimi silami, da rešimo, kar se rešiti da. Nenavadno hitro je bil usodni hrib pokrit od tal in kmalu se je pokadila od njega proti nam lahna megla.

»Že gre, že gre! Brž vole v voz in gremo!« je veleva oče. Ko se je voz že premikal, je še v zadnjih hipih vrgel nekaj vil na vrh in potem z žalostnim pogledom na preostalo seno hitel z vozom proti domu.

Nebo je medtem postalo že čisto črno in poveznilo se je nizko nad zemljo; po ozračju je zavel hladni veter, v katerem je vejevje drevov zašumelo z žalostnim šumom; ptice so obmolknile in begale v prestrašenih poletih nizko nad nami; vse je dihale težak, napet mir strahu in groze. V daljavi je potegnil blisk, potem je zabobnel grom. Prve redke kaplje so padle...

»Vsi v hišo, pa blagoslovljenega lesa na ogenj in z vodo škropiti!« je velel oče; in

mati je zakurila ogenj in poškopila z vodo okrog oglov.

Otroci smo čepeli v hiši v pričakovanju in strahu pred nevihto.

»Molit!« se je zadržal oče nad nami; vsi smo popadali na kolena in začeli moliti naglas. Pri vsakem blisku smo prenehali za hip in se prekrizali. Kadar je posebno močan tresk stresel hišo, smo prenehali od strahu, dokler ni spet oče zavpil:

»Molite!«

In zopet smo pričeli moliti, prisluškujoč prvim gostejšim in težjim kapljam, ki so jele udarjati po strehi in so tako čudno odmevale v naših mladih dušah, polnih groze.

Oče pa je stal pri oknu in gledal ven.

»O, hudič! Toča, toča!« je zavpil bolestno.

Na dvorišču je pričela odskakovati toča, redka, tu in tam kako zrno. Oče je bil prepaden na smrt; včasih je ostalo pri nekaj zrnih, zgodilo pa se je, da se je usula in v nekaj minutah uničila del pridelka. Takrat oče ni mogel več krotiti bolesti.

»Toča, toča!« je tarnal. »Moja pšenica, moja pšenica, ki je tako lepa. — Kaj bomo jedli? In sadje! Poglejte, kako gre! Vse bo uničeno. O, ti hudič ti neusmiljeni! O, zaboga!«

Večkrat smo od strahu in zbežnosti nehali moliti, takrat je zarjul nad nami:

»Molite in prosite boga, da odvrne nesrečo!«

In zopet smo molili, zaupno obrnjeni proti razpelu v kotu. Oče pa je gledal sedaj pri enem, potem pri drugem oknu na dvorišče in klet:

»Vse bo hudič vzel!... Vidite, že čisto belo je! Vse je pri vragu!... Molite, kaj zijate? — Oh! oh! oh! — Potem si bomo pa rit zabili! O prekleto! Molite! Devet hudičev! — Zdaj smo pa berači! O bog, ti še odvrni nesrečo in pomagaj nam!«

V svojem razburjenem obupu nas je silil k blazni molitvi, ker je bil prepričan, da smo nedolžni in nas bog mora uslišati; sam je bil tako zbežan, da ni bil sposoben moliti, in ker se je imel za grešnika, tudi ni upal na uspeh svoje molitve. Ko je nevihta ponehala, smo šli ven. Oče je v hipu ocenil napravljeno škodo in hodil otožnega lica med uničenimi nasadi. Ako je po nevihti zopet posijalo sonce, se je kljub težki usodi kot vreme hitro zvedril.

»Bog je dal, bog je vzel!« je rekel navadno. »Naprezi, greva orat za ajdo!« mi je potem rekel in takoj spet začel polagati upanje in trud svojih rok naravi v naročje z vernostjo in vdanostjo, kot bi se nič ne zgodilo...

Nekoč nam je crkavala krava. Bila je velika in najlepša izmed vseh, kar jih je imel oče, in tačas je bila tudi breja. Nehala je jesti in že nekaj dni je polegala. Oče je upal, da se ji bo obrnilo na bolje, toda njegova nada se je izjalovila. Vsi smo se zbrali okrog nje. Ležala je na tleh in gledala z otožnimi, velikimi očmi v nas, kot bi nas hotela prositi usmiljenja. Ponujali smo ji kruha, a tudi tega ni hotela. Očetov obraz, ki je bil sama senca, se je zmračil še bolj.

»Molite! Mogoče se nas bog usmili!« nam je velel.

Zopet smo molili; toda moja molitev takrat že ni bila več vdana prošnja, ampak sklicevanje na božjo pravičnost in usmiljenje; ker sem bil že precej bister in sem se zavedal našega siromašnega položaja, sem zahteval od boga z neko pravico in nestrpno silo, naj nas ne preganja in muči dalje.

Molili smo zaman, bog nas ni uslišal. Oče je moral oditi po kmeta iz okolice, ki se je razumel na boleznih in tudi na klanje živine. Prišel je, gledal in tipal kravo po vseh delih života. Za škornji je ime zatakajene dolge nože za kolino. Mi smo stali plaho okrog njega.

»Krava bo crknila v dveh dneh, če je ne zakoljete. Poglejte, kako polaga glavo po sebi. To je znamenje, jaz vam pravim!« je rekel kmet neusmiljeno.

»Ali ni pomoči?« je vprašal oče hripavo.

»Tu je ni!«

Pripravili smo se za klanje. Jaz sem pobegnil iz hleva, ker se mi je žival smilila in nisem mogel gledati njene smrti. Zunaj sem slišal top udarec sekire, nato kratek in slaboten bleket kravě. Bila je mrtva.

»Poglejte, tam leži naša najemnina!« je dejal oče, ko je prišel iz hleva. Najemnina je znašala tri sto kron in toliko je cenil kravo — takrat —.

Bil je čisto obupan in brez vsakega cilja je postavil krog doma. Kravjega mesa se ves čas ni dotaknil. To je bil težek udarec zanj.

Ko sem bil star enajst let, mi je umrla sestra. Njena smrt se mi je vtisnila tako močno v spomin, da se natanko spominjam vsake minute tistega dogodka. Prišlo je nenadoma. V neki zimski noči me je oče prebudil.

»Vstani! Sestra Ančka je bolna!« Zvečer je bila zdrava.

Zbudil je tudi mlajšega brata. Oba sva urno vstala in odšla k postelji najine sestre, ki je bila v drugi sobi. Ležala je vznak, njen obraz je bil znojjen, oči brezizrazne, steklene. Ko sva stopila k postelji, se niso prav nič zaokrenile.

»Pokličij jo!« mi je velel oče.

»Ančka!« sem rekel naglas.

Takrat so se zasukale oči v jamah in v naju se je uprl njen stekleni, nejasni

pogled, pred katerim sem vztrepetal v nepojmljivi grozi.

»Vprašaj jo, ali jo boli,« mi je dejal oče znova.

»Ančka, ali te boli?« sem vprašal nežno.

Trudno je odkimala, a odgovorila ni.

Neizrekljivo se mi je zasmilila, zapekla me je vest, ki mi je očitala, da sem bil z njo tolikokrat trd in osoren. Rad bi pokleknil k njeni postelji, objel njeni roki s svojimi in jo prosil odpuščanja, toda tega izliva in priznanja svoje velike bolečine mi takrat ni dovolila moja trda, zakrita kmečka nprav; obžalovanje je odmevalo le v moji duši. Nemo zroč v njo, smo bili vsi okrog postelje; oče ji je nenehno otiral znoj z obraza, mati je uničena čepela pri njenih nogah, pri peči je babica, stara in sključena, molila rožni venec.

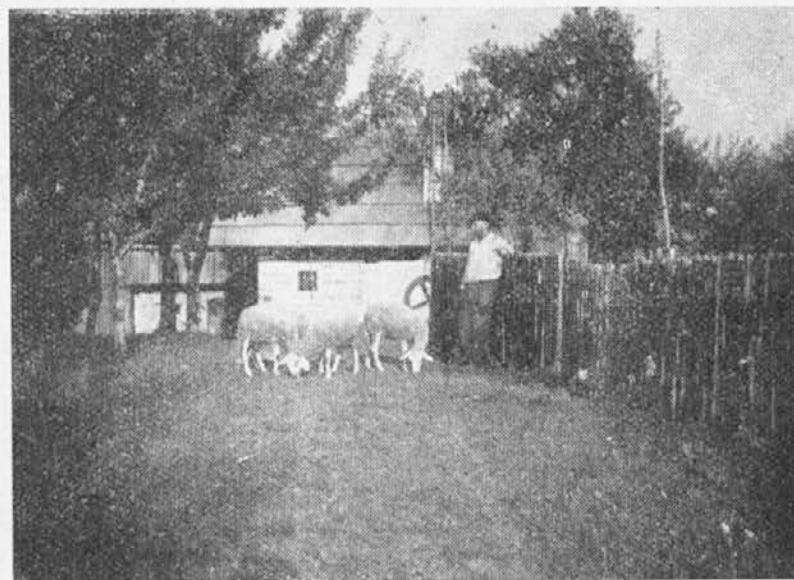
»Obujta se, potem bosta šla po soseda Petra!« nama je ukazal oče.

Naju z bratom ni bilo prav nič strah tega povelja, dasi sva se sicer oba nepopisno bala temne noči. Obula sva se, babica nama je prižgala svetilko.

»Recita Petru, naj takoj pride sem!« nama je naročeval oče pred odhodom. »Gredoč molita rožni venec za Ančkino zdravje!«

Šla sva ven, prvič sama v temni noči. Jaz sem šel spredaj in svetil pred bratom. Noč je bila jasna, zvezdnata, toda brez mesečine; iz polteme se je svetlikala bela površina snežene plasti, ki je pokrivala vso širno pokrajino. Pot je vodila ves čas ob robu gozda. Nekaj časa sva molila glasno; tako vdano in s tako vero še nisem molil nikdar poprej ne pozneje. Ko sva zagledala Petrovo domačijo ob robu gozda, sva se začela pogovarjati o sestri. Rekla sva, da gotovo ne bo umrla, ker bo Peter odšel po zdravnika in tudi usmiljeni bog tega ne bo dopustil. Priklicala sva Petra in vrnili smo se vsi trije.

Sestri je bilo še slabše in Peter je takoj odšel po zdravnika v uro hoda oddaljeni trg. Ure čakanja na zdravnika, ki nam je bil zadnja nada, so se nam zdele strašno dolge. Prisluškovali smo z napeto pozornostjo, kdaj se bo v snegu za hišo zaslišalo škripanje Petrovih težkih škornjev. Oče, ki je otopel in na videz zakrknil srce pred

Prežihov oče

»In ko je prvič zasadil plug v lastno zemljo in stopal star in poln brazgotin po brazdi, se mi je zdel kakor človek, ki je po dolgi, utrudljivi poti našel svoj mir.«

vsem, je z mrzlično opreznostjo stregel nezavestni hčerki. Tolažil jo je venomer z besedami:

»Ančka! Bo že bolje. Prišel bo zdravnik in pomagal.«

Izraz njenih oči se ni spremenil, široke, steklene so bile, uprte v strop. V presledkih se ji je izvil pekoč vzdih čez suhe, razbeljene ustnice, ki so se pri tem bolešno zganile. In vsakokrat je oče kanil nekaj kapljic vode na žličico in jo vtil med polodprti ustnici. Zdelo se je, da ji je po tem laže. Mati je ležala pri njenih nogah, sivega otopelga obraza in krčevito oklepala s prsti rdeč rožni venec. Včasih se je zazdelo, da so se zganile njene ustnice v molitvi, a glasu ni bilo čez njih, le tu in tam se ji je izvil krčevit vzdih iz prsi.

»Ne joči vpricho nje, potem ji je še huje!« je prosil oče.

Babica in midva z bratom smo klečali ob klopi in neutrudno molili, le najmlajši, četrti otrok, je ležal mirno v zibeli in spal.

Medtem je napočila zora in postal je svetel dan. A mi tega nismo opazili, mirno, brez leska je še naprej gorela petrolejka na mizi. Končno so zaškripali zunaj v snegu težki Petrovi škornji: pripeljal je zdravnika. Ob njegovem prihodu smo se oddahnili. Kakor boga sem ga gledal. Usedel se je k sestri, tipal, poslušal na prsi in skrivnostno kimal; naposled ji je vtil v usta nekaj praškov z vodo. Potem se je dvignil in naglo odšel. Zunaj v veži ga je oče vprašal, ali je bolezen smrtno nevarna.

»Oh ne! Je nevarna, toda smrtno ne!« je z nejeverno kretnjo odgovoril zdravnik in se brž odpravil dalje.

»Kaj sme uživati?« je vprašal oče.

»Kislin ne, drugo vse!« je odvrnil doktor in odšel.

Pustil je tudi praške, ki naj bi jih dali vsako uro; toda bilo je odveč. Takoj po zdravnikovem odhodu se ji je poslabšalo. Oči so se ji razširile in sijale kot živo steklo, ustnice so sinele. Naenkrat so se pojavile na njih ostudne, zelenkaste pene.

»Svečo, svečo!« je zavpil takrat oče zmeden. »Umira! Umira!«

Mati je obvisela nepremično ob vznožju, babica pa se je skolebala pokonci, prižgala svečo in z mirno, trdno roko držala trepetajočo luč v umirajočih sestrih rokah.

»Molite! Umira!« je dejala kratko in suho. Nihče ni molil; vsi smo stali nemi in tihi z veliko, težko boleščjo v dušah.

Globoka žalost solz, vzdihov in prečutih noči je legla na nas in trajala je še dolgo po pogrebu. Kasneje sta rekla oba, oče in mati:

»Srečna je, da jo je bog rešil trpljenja.« In mati je dostikrat vzdihnala v tugi: »Bolje je umreti, nego živeti življenje, kakršnega živim jaz. Ančka je srečna!«

Takrat vsega tega nisem mogel razumeti in spraviti v zvezo, šele z leti sem začel razumevati.

Borba, trda, ubijajoča um in živce, večna, brezupna, skoraj podobna gradnji hiše v pravljici, v kateri so ptice v kljunih donšale gradivo, je trajala leta in leta. Oče se je boril vztrajno in žilavo z geslom:

»Kupil bom zemljo in hišo, da bom vsaj na svojem umrl!«

In res! Po dolgih letih se je to zgodilo. Čisto blizu v soseščini je kupil zemljo s hišo in gozdom, vse skupaj majhno in siromašno, da smo mogli rediti le par glav govedi, a njemu, očetu, se je zdelo vse lepo.

»Dočakal sem, da sem sam svoj gospod!« je rekel zadovoljen.

In ko je prvič zasadil plug v lastno zemljo in stopal star, sključen in poln brazgotin po brazdi, se mi je zdel kakor človek, ki je po dolgi, utrudljivi poti našel svoj mir.

GRADIS v našem kraju

Dravograd, Ravne, Mežica, Žerjav — to so delovišča gradisovcev, kjer so ustvarili in ustvarjajo svoje naloge. Veliko so že napravili in veliko je še v programu.

Po osvoboditvi je bilo treba dovršiti hidrocentralo v Dravogradu. Takrat še mladi Gradisov kolektiv se je z vso vnemo vrgel na delo in ga v redu dovršil. Ni še bilo v Dravogradu vse končano, že se je delovna skupnost preselila na Ravne. Ljudska oblast je sklenila pomagati Koroški in zgraditi ravenskim železarjem moderno tovarno, udobna stanovanja in dati kraju ustrezno gimnazijsko poslopje. Pa so gradisovci šli na delo; stanovanjske hiše na Čečovju, nova hala kovačnice, nova hala in postrojenje jeklarne, nova restavracija in kavarna, na desetine temeljev za postrojenja, preložitev cest, tiri, skladišča itd. ter nova gimnazija so delo njihovih rok. Ponosno gleda Gradisov kolektiv na vse to delo, zavedajoč se, da svojo dolžnost do družbe pravilno izpolnjuje.

V začetku je bilo vse težko. Ni bilo materiala, ni bilo strojev, a kolektiv je

vedel, da gradi svojim sotovarišem in da gradi Koroški, zato tudi uspehi niso izostali. Kakor so bili objekti leto za letom številnejši, tako so se nabirale izkušnje in z njimi je rasla kvaliteta dela, tako da danes prevzemne komisije glasno izjavljajo: Tako grajene stavbe je lahko prevzeti...

In Mežica. Stanovanjski bloki predvsem. Gradisov kolektiv je šel v rudarski revir, da ponovno prime za delo pri izgradnji ELEKS v Žerjavu, da rudarjem ne bo uhaljal svinec.

Kaj je Gradisov kolektiv sam? Kakor vsak je bil tudi njihov začetek težak. Na Ravnah so si zgradili svoje naselje, svoje središče. Od tod hodijo in bodo hodili graditi tja, kjer bo potreba. Daleč sicer od družbe, od sivocev, toda z visoko zavestjo, da so potrebni družbi, prenaša Gradisov kolektiv vse težave taboriščnega življenja. Spali so v začetku na nogradih na »štoker«, na slami — pa so si počasi le izboljšali stanovanja, tako da danes spi vsak na svoji postelji. Za družine pa so postavili celo dvodružinske barakice, kjer imajo vsaj nekateri delavci in uslužbenci možnost, da so z družinami. Uredili so si svojo menzo, ki je med najboljšimi na Ravnah, saj jo radi obiskujejo celo člani drugih kolektivov.

Tudi v kulturnem in športnem življenju imajo primerne možnosti udejstvovanja. Imajo lepo dvorano, postavili so si kegljišče, igrišče za odbojko, imajo svoj rdeči kotiček — in priznati moramo, da sodelavci Gradisa vse to pridno uporabljajo.

Ves kolektiv z upravnim odborom in delavskim svetom na čelu se bori za čim boljši gospodarski uspeh, toda vedno le pod pogojem, da se bolj in bolj dviga tudi kvaliteta njihovega dela, kajti zavedajo se, da je kvalitetno delo najboljša priporočilo tako za posameznika kakor za kolektiv.

Člani odbora mestne gasilske čete, ki praznuje letos 75-letnico obstoja

Marija Osojnik - Suhodolčeva:

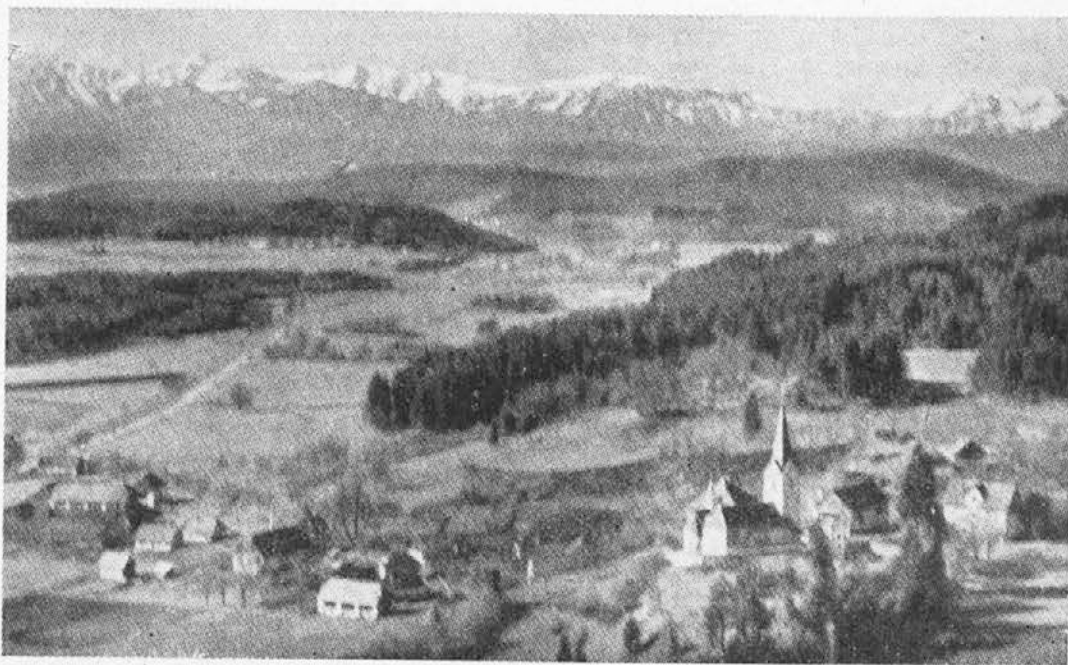
Rečenice iz kmečkega življenja

Naša zemlja je dobra, je pa tudi trda in neusmiljena. Daje kruh, jemlje pa kri in znoj. Tako ima kmetovo življenje in mišljenje svoje korenine v tej nerazdružni zvezi z njo.

- Da nam le vuč pa sov, poa se če bojim, pa če kokar Gora zamigle... (Tako je dejal Lubenc v Gori, preden ga je sneg zapadel. Potem ga do velike noči ni bilo k Fari.)
- Skrižem ruok ne smie čvovek nekól držet; če drugja kar, m're v svamo vukne देंvat!
- Ko bi kure pamet mele, ko bi se aboh prpódiv, bi vse nanga trešile pa ga udúšile. Lidi bi tuj t'k mrlí. (Ljudje bi tudi tako morali.)
- Če petlar na kojna pride, dočeš jaha, da kojn crkne, bolj pa on dov pade.
- Šiesnajst ur dievam, osem ur počivam, poa pa ne utégnem típet.
- Ma tejk otruoč, da jih do devétih kóma na sonce znosi.
- Je módrejši tiho dēt, ko pa v zamiero lést.
- Če ma paver rpico, kruh pa móšt, poa pa gre leto naprej.
- Š'ta rieč je glih t'k, ko pa pet krav za an groš. (Tako rekamo, če kdo kako lovsko pove.)
- Š'ta rieč je t'k, ko bi zavrt vuoz grta po kvancu vliekov, bolj pa t'k, ko bi kisévo japko čvekav. (Nekdo hoče z glavo skozi zid.)
- Če nimaš kaj v piskr dēt, pa zóbe tota v zid tiši!
- Rezarji grejo s Plešívca. (Tako pravijo, če kdo prav neznáno žvižga.)
- Terc je prišev, terc je šov. (Tevžu so rekli tako, ko je prišel, pa nič ni opravil.)
- Menda se nam je vovk n'tr us... (so rekli Hostnikova mati, če jim je v pečt ugasnilo.)
- Š'ti pa črovo redi. Le čaj, ko mu bo maža' na čevo stopva, se mu bo pa jesti zamiervo.
- T'k dieva ko cveder, ko samo na an kraj vrta. Kam'r ga pokneš, tam ga pa najdeš. (Ne znajde se pri delu.)
- Grób se še usedev ni, pa že grebien nosí.
- T'k so deváli s pavrom, ko svina z mehóm.
- T'k smo avžvali ko pa tak paver, ko je svamo v kliet spravlav, rpico pa na g'mno skvadav.
- Si tak, ko bi kóčijem korene riv.
- Samo korene redimo! Trote mamó. Pod pashi ma boléne. Sami poležávneki so. (Lenuhi so.)
- Sami pómneki sedijo p'r mizi. Ta gvadovno sušico majó. Snedli so svetiga dúhu. (O požeruhih govorijo tako.)
- Lóna ma vejke uhlje. (Rada prisluškuje.)
- Š'ti t'k gleda, k'kr bi ke ušov. Orngi košato gleda.
- Ti drži, jaz bom spustiv! (Grđi, veliki šivi si baje tako rekajo med sabo.)

- Če bi druve nad tuobo ciepli, mi nimaš dúomu. (Zagrozijo.)
- Če tuj zeléna váší dobim, ne bo št'k, ko pravijo.
- Od prieda je biv liep, od zada me je pa bincniv no figo zredív.

- Tisto šteblóvje smo rezáli. (Kosili smo redko travo.)
- Sónčnice smo pobijali.
- Gruška je take zvánce³ prnesval!
- Tista razpršena japka je kar rogláta.
- Tíke⁴ so sadili na ròbu.
- Jaz koj ríečem, dečle pa pobirajo. (Pri žetvi.)
- Če bi se na seno zalétev, smo v po-

Koroška pokrajina — Krnski grad

- Habe redi. (Odšel bi rad.)
- Mi kar ušete miglejo. (Napeto mislim: to in to delo me čaka.)
- Na Tetéjevo uobo bomo šli (rečemo, ko se odpravljamo spat).
- Na te spuodni polici smrči.
- T'ma me je posilva.
- Trudn me je siliv. (Zaspan sem bil.)
- Svitat mu m'rm. (Bedeti moram pri njem.)
- Ubito živlène smo méli. (Trdo, hudo življenje.)
- Nismo méli venč kam tíšet. (Ni bilo več kos živeti.)
- Dévo jih je že posílvo. (Dela ne zmorejo več.)
- Skuhálka kaj bojo, štuo ne bo župa, štuo bojo žganki!
- Kar vam šele v gvávo lieze, meni že zadi vúnta (reče L. izpod Gore).
- Vse sem n'tr nabív. (Vse sem navedel v pismu.)
- Kak si pa ti najéjen? (Kam si ti nagnjen, kakšno mnenje imaš?)
- Mieniš, da smo na pájsjem répu gr zrasli?
- Tak tésno nam je, da se pred duri hódmo súkat.
- Za štiri bolj pet dni jo je št'k zagnávo! (V teh dneh je tako zrasla repíca..., krompir.)
- Hribr je tak, da se kar pelá. (Ves je v cvetju.)
- Sama léznata² trava je štodi.
- Sami nórciji so. (Cveti, ki ne dajo sadu, za norca nas imajo.)
- Prej da je nuoč, pa rózke skup skr-púčnejo.

- drgem míesncú pr kraji ž niem. (Če bi samo s senom krmil...)
- Plievem... je vse kosmato.
- Napéto mélo ma. (Mnogo ima mleti.)
- Žito je bvo t'k črno, da se je svitavo.
- Kašta bo zvirgva. (Prazna bo kmalu.)
- Tepk nimamo radi! Ko tepka pade, pa kar list spusti; pol jih pa iši ko orehe!
- Po nòsu nas je tēpva, taka je bva. (Visoka, lepa trava.)
- Same gvadóvne žakeljne májo. (Njih vreče so prazne; nič nimajo.)
- Šéti na svoj žakelj kóvne. (V svojo skledo si pljuje.)
- Pod Hvalijem je ana čudno prsvójena mvaka... (Mlaka, močvirje v strmem bregu.)
- Sam šiet je! (Korenje je gosto kot ščet.)
- Preci an kot jo pošipneš nobárt. (Kadar vzameš pšenico iz kašče.)
- Nés smó podušili tri bléke pšenice. Pobili smo jo pr miesncu.
- Tiste smaréke mi šúrijo nótre po črevísi. (Ne dajo mi miru; rad bi jih kupil.)
- Smaréko boma oróbva pa piknóva, pa bo dóma!
- Dov sem ji riešiv š'to drobrnájo pa kroventóvje. (Od nje sem kupil droben les, dračje.)
- Macesen špile pusti. (Za pod ni dosti vreden.)
- Rásten lies poleti ni zákí! Na leto je tak ko pa repa. Nártebuoli je jesieni, ko list pade. Vés čas je pridno plev lies.
- Frate v goro liezejo. (Gozd se umika v goro.)

- Stin⁵ dieva na čriešno.
- Se mi je topivo na rōke žagat. (*Ni se mi dalo.*)
- Pr duh, š'ta krava je pa kúštrava.
- Ano zmřzjeno svēne majo.
- Krave so čmřknle. (*Ko pridejo s sveže na suho krmo, slabše molzejo.*)
- Če so pomje bolj lútrowske, pa zamedem.
- Trétke leto se kura zajje. (*Več pojé kot koristi.*)
- Mavokiri kojn bi ji odhájav.
- Srnjaki no bečieie pomrijejo. (*Druge živali pa »crknejo«.*)
- Jinica nōgo téhta.⁶
- Samo dvie travi je ugriznva, ušipnva; mvada trava, pa nima prav kje primit.
- P's t'k rōji. Svine pa reglájó.
- Kravi bomo smrtni list dali. Svina testament dieva.
- Prasci pičvo rastejo. Bomo vse podušili.
- Če si vunta pogruntaš, kar venč maš, sam sebe udariš, pa še živino. (*Če si obdržiš čez zimo več glav, kot jih moreš prerediti.*)
- Vsako leto je kojn za deset jurijev zrasev.
- Kač nisem videv venč ko pa dvie, modrasov pa že neh stuo.
- Kača t'k pōje ko pa kura. Kar zamékne me, če jo vidim!
- Pri Špevtniku je bvo tejko podgan, da so mi ponoči vāsi vun pipale.
- Kruh spije! (*so rekli, če si prosil zanj. Samo petkrat na dan ni spal.*)
- Ko bi biv vedev, da je voda š'tk dōra, ne bi biv grunta zapiv! (*je rad rekal premožen kmet, ki je prišel na nič.*)
- Želi so. Žanjice so zaklicale Petriju, ki jo je mahal mimo: »Ti, te mvadi, pojdi no brusit, pojdi, če kaj znaš!«
»Dečle, kdur je ponoči klēpav, naj še podni brusil!«

- Žvad je pač te próva. M're mēt streho, vodo, sov no skrb nano, pa ne bo félava.
- Te stare Lize nism kuos videt, rajši vidim gada bolj pa modrasa (*je rekel B. s Homa*).
- Sem t'k cōtav, da me bo veter skoro v vuft nesev.
- Na šinik⁷ mi je skočiv tak ko pa madra. (*Zahrbtnen je.*)
- Po pētah so jih duobli. (*Po nosu!*)
- T'k s'm jih lōpo v žakelj duóbu. (*Okrog sem jih prinesel.*)
- Drúve že míglejo. (*Kradejo jih!*)
- Štake hvače s'm mev, da so sáme stále, ko sem jih slieku. (*Vse smolene so bile.*)
- Je bvo tako živléne ko vaška⁸ košta; ančes smo kleli, pol pa druč modlíli.

*

Pri Najbržu niso imeli ves post zajtrka. Tešč so bili do južine, pa čeprav so začeli z delom že ob treh zjutraj. Nekega dne so sinovi gradili pod domom. Ob desetih so bili že pošteno lačni. Skupaj so stopili in zapeli, da je kar cingljalo in zazvonilo:

»Ko bi naši mati viedli, kak se nam koj zaj godi, bi nas bili utopili pr te prvi kopalci!«

Mati, ki je stala na pragu, je to čula. Takoj jih je poklicala k zajtrku... In od takrat je bil tudi ob postu vedno zajtrk...

Vremenska prerokovanja in rečenice v zvezi z vremenom...

- Če pozimi (februarja) sove juckajo, taj v jeseni puobi juckajo. (*Mnogo bo mošta.*)
- Če je na Šentjožefle lōpo, taj m're sukno prēdat pa bičieie kupit.
- Če je pa na Šentjožefle mrzvo, taj m're bečieie prēdat pa sukno kupit.

- Če je na Lienarče lōpo, taj še vsak Lienart stelo dobi. (*Lenart = len!*)
- Matevš — orehov palévš (pvatevš!)
- Če se vrēme kavrá, se otava odmékne.
- Blisk nam je zvez edo.
- Če je na Šflorjana grdo, še drn podgori.
- Če je na Vóranca dēž, taj jopa zagnije ženíci na hrti.
- N's se je pa Florjanov žēhtar zasuv (*pravimo, če močno dežuje.*)
- Dež kuhajo! (*Nebo je zabulano.*)
- Dež ga je pekev, usiekav, prav!
- Če je na strojnskem kraju črno, zabulano, taj se strojnske dekléte mažejo... Nad Strojno se že muli... Huda viha bo, če strojnske dekléte črne so...!
- V Črni pridejo trije vétri kúp!
- Ke se kaj vzeme tejko vúkenj, da mórjo vsi diži na nobart skuozil!
- Ajflni so črni t'k, ko bi jih vrag mev v deli. (*Zaradi dolgočajnega deževja.*)
- Če svána pade, je v trijeh dneh dēž. Svana popije, posmodi edo.
- Kar zapíva je tista svana. (*Cvetje ajde je uničila.*)
- Če zjutré zagarja, je gvišno grdo, če pa dov zagarja, bo pa lōpo; taj se pliberške bolj pa kápuške dečve umívajo.
- Če žovna pōje, gre dēž, če se ji obnēse.
- Mavo snēga je poslínvo.
- K'd'r gre babja jeza, taj se coprnice tēpejo.
- Sníeh žrē, jje... Juh bo mov oprajt tri kedne ž jiem.
- Kar kocasto je bvo... (*Trava je kocasta od snega.*)
- Vuka ga ni zvez, Jožef tuj kar, Janez Krsnik ga pa menda ja bo. (*Do kresa bo sneg že skopnel.*)

Vraže

Če kdo vidi belo kuro, da se nosi kot petelin (šopiri in poje), tedaj mu bo gotovo kdo od najbližjih umrl.

Ob kresu so dekleta metale vence iz turice na drevo. Če je venec obvisel med vejami, je bil to zanesljiv znak, da je dekle še nedolžno, če ga pa veje niso hotele obdržati, tedaj ni bilo več.

Če so kaj izgubili, so kar vruga »otvegli«, da je pokazal kje je stvar. (Travo so z roko zasukali in kamen nanjo položili.) Pri tem je treba govoriti: »Če mi ne pokažeš, boš pa tak visel!« Vrag se je tega zbal in je takoj pokazal izgubljeno stvar. Potem ga je pa treba rešiti. (Dov spustit, travo odvit!) Sicer bi drugič ne pomagal več.

Če je kdo komu smrt želel, mu je položil na prag žebelj iz krste. Ko je ta stopil čezenj, je še tisto leto umrl.

Če je potegnil kdo svojemu sosedu skozi zid, kanal ali jasli vrv obešenca, so jele sosedove krave hujšati in slabše molzti, njegove pa so se debelile in iz dneva v dan več mleka imele.

Kateri bo tvoj?

Tistega, ki bo tvoj, boš videla, če si boš umila ob četrtkih celo levo stran telesa in se ne obrisala. Ko boš legla v posteljo, ne smeš amen reči. Tisti, ki te bo prišel ponoči v sanjah obrisati, bo tvoj mož.

Izvedela boš tudi tako: Gledati moraš, da boš opoldne kje šla in kaj jedla (zve-

Tovarniška gasilska četa je nedavno dobila nujno potrebni moderni gasilski avto. Gasilska pripravljenost in udarnost v našem kraju sta storila tako velik korak naprej

Še vedno premalo lastne previdnosti

Prvi, čeprav malenkostni uspeh borbe proti obratnim nezgodam

Iz statističnih pregledov števila obratnih nezgod in izpada dmin zaradi nezgod vidimo, da pogostost obratnih nesreč počasi pada.

Letos januarja je bilo v tovarni 67 nezgod, februarja 43, marca 51, aprila 43 in do natiska lista izgleda, da število tudi v mesecu maju ne bo naraslo. V primerjavi s prejšnjimi leti spoznamo, da je bilo leta 1951 povprečno 56 nezgod na mesec, leta 1952 povprečno 55, a po dosedanem merilu pride v letu 1953 povprečno 51 obratnih nezgod na mesec. Pri tej primerjavi smo seveda odšteli vse poškodbe, ki so se pripetile izven tovarne in pri netovariških izpadih (pretepih itd.).

Ta mali uspeh padanja pogostosti obratnih nezgod vkljub povečani mehanizaciji in tempa dela so dosegli sodelavci sami, ker so povečali pozornost do nezgodnega elementa, ker so povečali lastno previdnost. Uspeh v tej borbi bo večji, če bo in kadar bo sodelovanje vseh še večje.

Analiza obratnih nezgod odnosno posamezni primeri poškodb pa še vedno kažejo, da bi lahko odpadlo nad polovico nezgod, če bi hoteli posamezniki bolj pa-

čila). Ko bo poldne zazvonilo, deni hitro grizljaj iz ust, ga zavij v robec in doma položi pod blazino. Ponoči se ti bo sanjalo o tvojem bodočem možu.

Če bi rada tistega dobila, ki si ga želiš, skuhaj korenine od divje kukujce (kukavice), ki imajo obliko roke, in mu daj ta čaj piti.

O neljubih gostih in druge vraže...

Če so se hoteli koga od hiše iznebiti, so izdrli črni mački s konca repa tri dlake in te s kurjim blatom vred na živo oglje dali. S tem so pokadili neljubega gosta. Nekateri so ga poškopili z mačkino vodo. Kmetica pod Goro je kadila s »kurnekom« in metala za njim prav grde, raztrgane nogavice! Čimbolj so strgane, tem večji je učinek. (Gost pa za vse to seveda ne sme vedeti!)

Če so hoteli dva narazen spraviti, so kar malo mačkine vode neopazno zlili med njiju. Odslej sta se gledala ko pes in mačka.

Tvoj fant ali mož ti bosta povedala vse svoje skrivnosti, če vzameš od dveh drugih zakoncev poročna prstana, ju zvežeš in daš možu neopazno pod blazino. Ponoči ti bo izpovedal vse svoje grehe. Če pa bi sama zaspala, bi ti njemu vse izblebotala...

- ¹ maščoba
- ² ostra
- ³ zvonce, take velike sadove
- ⁴ veje, s katerimi zaznamujejo meje; na primer med ržjo in pšenico
- ⁵ senca
- ⁶ noga jo boli
- ⁷ vrat
- ⁸ laška

ziti. Ko bo priobčen ves ta material, bomo prepričljivo videli, kako po nepotrebnem smo imeli pri naši delovni skupnosti celo vrsto nezgod, ki bi bile lahko preprečene že pri najmanjši lastni previdnosti. Ni to nikak očitek, temveč nujno opozorilo in vabilo vsem, da odpravimo previsoko število obratnih nesreč.

Sodelavci, nesreč, škode in izgube zaradi obratnih nezgod je preveč. Uspeh borbe proti temu je odvisen največ od vas samih.

75 let gasilstva na Ravnah

Prostovoljno gasilsko društvo Ravne na Koroškem praznuje 19. julija 1953 75. obletnico obstoja.

To je visok jubilej človekoljubne ustanove in dela ter spada naše gasilsko društvo med nastarejše na Slovenskem in sploh med prve v Srednji Evropi, kjer je organizirano gasilstvo staro največ sto let. (Glej razpravo prof. Mravljaka v »Fužinarju«.)

Društvo ima danes 98 rednih in 110 podpornih članov. Od rednih članov je 58 moških, 20 članic, 20 mladincev in 18 pionirkov.

Do pred letom je bila na Ravnah enotna gasilska formacija, lani pa je »Zelezarna« ustanovila lastno gasilsko društvo, ki ima skoro enako število moštva. Uprava »Zelezarne« skrbno gleda na svojo gasilsko enoto in jo je v kratkem času dobro opremila tako z motorkami in s cevmi, kakor tudi z uniformami; nedavno pa je tovarniška gasilska četa dobila še prepotrebni moderni gasilski avto.

Ob visokem jubileju vabi ravensko gasilsko društvo vsa bližnja gasilska društva, da se udeležijo proslave, da bomo skupno praznovali, skupno nastopali in ponovno utrdili trajne vrednosti velike človekoljubne ideje in organizacije.

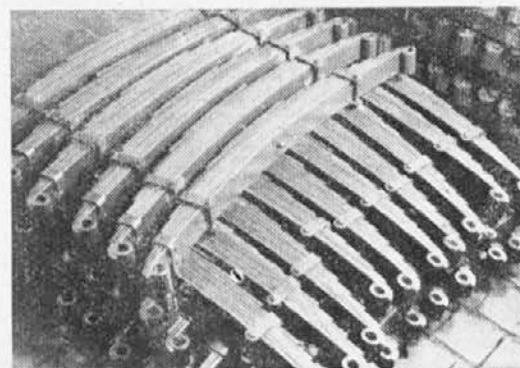
Gasilci se ob tej priliki še posebej priporočajo naši mestni občini.

Na pomoč!

M. T.

Res, prej v Guštanju in menda tudi še na Ravnah je veljalo in velja, da smo imeli tri ustanove, ki nikoli ne odpovedo in ki so po solidnosti, udarnosti in višini daleč prednostne. To so gasilci, godba in reševalna postaja. To storita požrtvovalnost in disciplina, ki predvsem gasilcem nikoli nista manjkali.

Z iskrenimi čestitkami k 75-letnici, z zahvalo za vso pomoč v teh letih in z željo, da bi mestno gasilstvo napredovalo z Ravnami, pozdravlja naše gasilce tudi »Fužinar«.

Organi delavskega samoupravljanja

Delavski svet

Dne 14. aprila 1953 je bil izvoljen novi delavski svet Zelezarne Ravne. Delavski svet ima 73 članov. Za predsednika je bil izvoljen tov. Miha Ošlak iz kladivarne, prejšnji predsednik upravnega odbora podjetja.

Upravni odbor

V upravni odbor Zelezarne Ravne so bili izvoljeni:

CESAR Pavel, elektroobrat,
DOBOVIŠEK Milan, ing., topilnica,
HRIBERSEK Justin, elektropeč,
IVARTNIK FERDO, energijski oddelek,
METULJ Anton, livarna,
RADUŠNIK Tone, valjarna,
REPE Jože, mehan. obrati,
SLEMNIK VIKTOR, kladivarna in po službeni dolžnosti,
KLANČNIK Gregor, direktor Zelezarne.

Za predsednika upr. odbora je bil izvoljen tov. PAVEL CESAR.

Moderne naprave za proizvodnjo plemenitih jekel

ZA DELAVSKI PRAZNIK PRVI ŽAR VISOKOFREKVENČNE PEČI V JUGOSLAVIJI

Na predvečer 1. maja smo v jeklarni na Ravnah prvič razžarili visokofrekvenčno peč. To je investicija in začetek izdelave najbolj izbranih vrst kvalitetnih jekel. Z visokofrekvenčnimi pečmi so postale Ravne sposobne izdelovati jekla, ki jih do sedaj v državi še nismo izdelovali. To so v glavnem jekla, odporna proti toploti in kislinam ter jekla s posebnimi fizikalnimi lastnostmi.

Visokofrekvenčna peč daje vsestranske prednosti. Visokofrekvenčni generator (750 period) pošilja tok skozi bakreno špiralo. V notranjosti cilindrične špirale se nahaja lonec, v katerem talimo jeklo s pomočjo močnega magnetnega polja. Ta peč ne potrebuje nobenih elektrod, kakor jih imajo obločne elektro-peči. Tudi toka porabi na tono jekla za 10 do 15% manj kakor obločne peči. V tej peči odlično izkoristimo legure in je odgorek malenkosten. Ravne bodo imele celo vrsto takih peči in bo izdelava plemenitih jekel dosegla izbiro in višek kvalitete.

Pomembni slavnosti so prisostvovali kovinarji in mnogo prebivalstva. Predsednik delavskega sveta, direktor Zelezarne in predsednik sindikalne podružnice podjetja so poudarili važnost dogodka in napredka koroške železarne, ki stavlja v obrat instrument za kvalitetne zmage jugoslovanske domovine.

Po vrsti bodo zagorele še druge peči, ki so že v zadnji fazi montaže.

ZA MOŠT VELJA: Čim boljši je, tem več ga popijemo. Do sedaj pa smo popili še vedno vsega.

Ajnžik:

Maravh

Ce se ti ljubi pobijati se navzgor po Spanirčevem grabnu, se boš kmalu za Travnekarjevimi mlinom znašel v soteski, po kateri se drenjata majhen, deroč potoček in kolo-vozna pot, ki si jo potoček pogosto izposoja. Ne le ob neurju, ampak ob vsakem deževju prestopi ta potok svoje bregove in jo mahne čez drn in strn. Zaradi tega ti ta pot ne more nuditi drugega kot golo, izprano kamenje in izlizane skale. Razgled imaš tukaj na levi na Travnekarjevo, na desni pa na Čužlakovo gošo in naravnost v nebo. Čez nekaj časa zagledaš na levi Spanirčevo bregovje, tu v grabnu pa Spanirčev mlin. Ko ta pot zavije malo na levo in v strmino ter jo na prvem ovinku zapustiš, se zaženeš na levo čez potok po strmem pobočju — kjer si lahko v kolena grizeš. Na vrhu se ti svet odpre, in že si pri Maravhovi bajti. Toda nikar ne misli, da si v tej samoti zdaj prispel do take in take bajte, kjer te kuža na verigi besno oblaja in ti že priteče na hišni prag kak kratkosrajčnik, te nekaj trenutkov radovedno opazuje, hip nato pa že z vso silo trešči nazaj v bajto, naznanjat drugim, da nekdo prihaja. Vsega tega tukaj ne boš doživel, ker bajte sploh ni.

O nekdanjem človeškem bivališču priča tukaj le še kup kamenja, poraščenega s koprivami, ostrogovno, brinjem, dabido in podobno ropotijo, ki takšni podrtiji pripada. Mlakuža ob kamenju priča, da so tukajšnji stanovalci imeli vodo pri roki. Za streljak daleč je spodaj naokoli še nekakšen pašnik, poraščen z mladimi smrekami in bori, med katerim sameva še nekaj staruhastih tepk in lesnik. Razgled je odprt samo na Uršljo goro, ves Podkraj, Hom, Kot in Jankovec. Tudi Smrekovec že malo kukka sem. Semkaj sem te, dragi bralec, peljal zaradi tega, da ti predstavim moža, ki je bil pred desetletji predmet razgovora, smeha in zabave na ovsetih, stelerajah, gnojvožah, pri mrličih in sploh, kjer so se ljudje zbrali. Se danes, ko je že davno strohnel, se rad kdo spomni tega moža, ki je s svojimi dogodivščinami vzbujal dosti pozornosti.

V tej bajti je pred kakimi tridesetimi leti stanoval neki Gašper R. Temu so ljudje iz svoje grde navade, ki je bila včasih zelo razpasena, dali priimek »Maravh«. Ta »cuman« se je moža tako trdo oprjel, da ga s pravim imenom ni nihče poklical, razen če je z njim samim govoril ali pa z njegovo ženo. Tudi bajta, ki stoji na Lešnikovi zemlji, je dobila to ime. Rodil se je mož tu nekje na Tolstem vrhu. V svojih mladih letih je odšel tudi v Ameriko, od koder se je že po šestih letih vrnil. Potem se je preživljal kot olcar v tukajšnjih gozdovih, hodil na dnino, še rajši pa pobijal in jedel mačke ter hodil na lov.

Pozornost je vzbujal Maravh zaradi tega, ker je bil vseh muh poln. Vedno in vseskozi je uganjal norčije, šaljive, grobe, neumne, nesramne, pa tudi — duhovite. V vseh njegovih norčijah pa se je predvsem zrcalila njegova namrznost. Krivico pa bi mu delal, če bi trdil, da je ta njegova namrznost izvirala zgolj iz hudobije, čeprav je s svojimi norčijami povzročil le prenekateremu škodo.

Pripovedujejo, da je nekoč rajnemu Magriču zažgal breme praproti, ko jo je nesel iz Rebrnikovega. Ker je bil možek gluhi, se je komaj sam rešil. Prav tako je zagodel tudi staremu Kuplenu, ko mu je zažgal poln voz praproti.

Kako hitro je prišla dedcu kaka neumnost na misel, priča tale dogodek. Ko je šel nekoč iz Guštanja, je videl, da nese Klajber v mlin. Skočil je v notranjost vodnega koleša in se oprjel matarog.¹ Ker je s tem kolo izgubilo ravnotežje, je mlin zelo zaganjalo. Komaj je razkačen mlinar mlin ustavil, se mu je Maravh že smejal onkraj vode. Ljudje so pozneje menili, da bi bilo bolje, če bi mlina ne bil ustavil, ker bi privoščili dedcu, da bi ga bilo presukalo in mu za vselej izbilo take norčije iz glave.

Pred njim niso imeli miru niti cigani, ki so tiste čase pogosto obiskovali naš kraj. V Brundulovem lesu je majhna ravnica, kjer so navadno taborili. Za ognjišče jim je služilo nekaj večjih kamnov, ki so bili vkopani v obliki podkve. Namrznata žilica spet ni dala Maravhu miru. V neko železno cev je natičil smodnika, jo zabil in položil plitvo zakopano v to ognjišče. Ko je zvedel, da so prišli cigani, je takoj šel na prežo. Lahko si predstavljamo, kako je kuštrava Maravhova glava radovedno in škodoželjno gledala streljaj višje izza debelega borovca na cigansko taborišče. In ko je ob detonaciji zletelo ognjišče in posoda v zrak, prestrašeni cigani pa se hitro odpravili dalje, je bilo Maravhu zadoščeno.

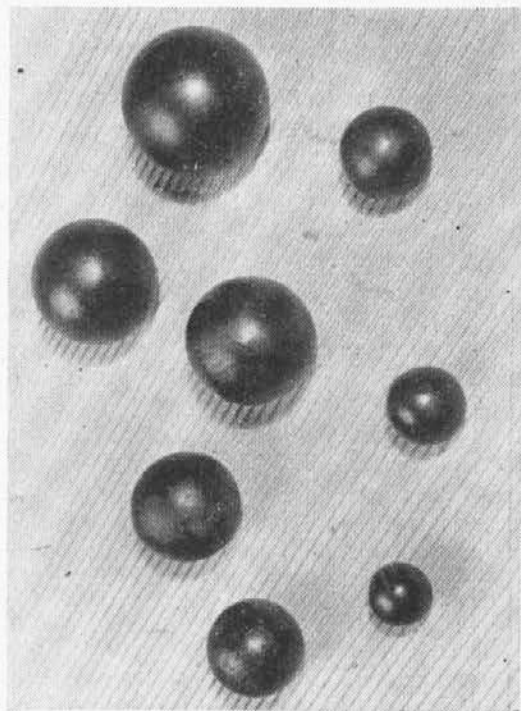
S svojimi burkami je šel dedec dostikrat le predaleč. Neke jeseni je pomagal pri Lešniku oves mašinati. Ker je veljal za močnega moža, je moral pomagati gnati mlatilnico. Proti večeru pa je dedca že izmučilo, zato je prav rad ubogal gospodarja, ki mu je ukazal, naj gre slamo tlačiti. Otroke je namreč že vse utručalo, ker je bilo zelo tesno. Maravh pa je še do polnoči lepo spravljal slamo za streho. Tisto noč je bil deležen izredno dosti pohvale in priznanja. Posebno pri večerji so se vsi vtikali vanj.

»Moj dun, Gašper je pa res fejš,« je letelo od vseh strani. Toda izgledalo je, da pohvala dedca nič ne gane. Nemoteno in pridno je namreč ril proti dnu sklade za mlatnimi žličniki in na vse hvalisanje le skromno pripomnil, da se upa znebiti slame, tudi če bi mlatili vso noč. Kakor so ga to noč hvalili in se mu zahvaljevali, so ga drugi dan pri Lešniku vsi od kraja preklinjali. Ko je drugo jutro šel hlapec travo kositi za krave, prvi hip ni mogel doumeti, kaj pomeni na pungratu velikanski kup slame, ki je segal do strehe. Zadeva pa je bila hitro pojasnjena. Maravh je pri skednju enostavno odrinil tri, štiri deske in skozi to luknjo pridno spravljal slamo na plan. Pozneje se je baje izgovoril, da ni vedel, kam je slama šla.

Kakor je bil Maravh s svojimi norčijami med ljudmi predmet pogovora, smeha, dostikrat pa tudi jeze, je bil prava šiba za lovce. Kajti bil je izredno strasten divji lovec. Svojo prirojeno zvitost in drznost je znal prav pri tem poslu imenitno uporabiti. Vsi lovci in žandarji, od kaplarja pa do samega gospoda stražmojstra, so se proti njemu takorekoč zakleli. Toda nihče ga ni mogel pri tem prepovedanem poslu zasačiti, še manj pa mu to kaznivo dejanje dokazati. Maravh pa se je vsem v pest smejal. Enkrat pa mu je le že slaba predla in ga je rešilo le golo naključje. Bil je ovaden, da ima puško skrito pri nekem kmetu. V ovadbi je bilo celo navedeno, da visi puška na steni gumna. Na orožniški postaji so si meli roke od zadovoljstva in sam gospod stražmojster je hotel nositi to čast, da razkrinka najbolj drznega divjega lovca tistega časa. Ptički so še spali v Rebrnikovi goši, ko je zgodaj zjutraj potrkalo na okence Maravhove bajte. Precej časa pa je minilo, preden je mogel stražmojster Maravha pokonci in k pameti spraviti ter ga odgnati na kraj dokaza. Puško je imel možakar res pri tem kmetu na steni gumna. Ker pa so bila vrata na gumno na kolesih in je stražmojster seveda hotel prvi vanj, je puško, ki je visela v bližini vrat, takorekoč sam sebi skrill; pri odpiranju vrat je prišla puška med steno in vrata. Seveda je bilo vse iskanje zastonj. In ko se je razdraženi stražmojster drl nad Maravhom, kam je skrill puško, mu je vselej odvrnil: »Vi ste jo skrill, ne jaz!«

Toda Maravh ne bi bil Maravh, če tudi te burke ne bi bil zabelil s krepko šalo. Hinavsko skesano je namreč zaupal orožniku, da ima doma skrito lovsko puško, ki jo je pripravljen oddati, da bo imel potem mir.

Doma je s podstrešja privlekel zarjavelo puško, ki je imela skoro za 45 stopinj ukrivljeno cev.

Ali veste kaj in zakaj je to?

»Ta puška je čudno fejš, z njo lahko tudi okoli hriba streljam,« je še komaj utegnili pojasniti Maravh razkačenemu stražmojstru, ki je že izginil doli v leskovju.

S svojo namrznostjo tudi svoji ženi ni prizanašal. Neko noč se mu ni ljubilo iti iz hiše in je napravil potrebo v lonec, ki ga je imela za kuhanje žganecv. Ko ga je žena vsa togotna ozmerjala, se je namrdnil, češ: »Pa vunta nesi, če ti smrdi!«

Se nešteto takih in podobnih neumnosti je Maravh zagodel ljudem, ni pa možaku nihče resno zameril, kar pa tudi ne bi nič pomagalo, ker je znal vsako stvar tako zasukati, da je bilo za njega prav.

Svoje burkasto življenje je možakar končal pri Cebulu v stari bajti. Videti je bilo, da se mu nič ne muči s tega sveta, čeprav je bil na to pot večkrat pripravljen. Vsakokrat namreč, kadar ga je bolj prišlo in je žena mislila, da mu bije že zadnja ura, ga je dala sprevideti. Za take prilike si je pri nas izposodila razpelo in dva svečnika. Te reči sem parkrat jaz nosil tja ali pa sem moral iti ponje. Takrat sem bil star pet ali šest let, in še nisem prav vedel, kaj je sprevidenje. Hlapec mi je pa nerodno razložil, da dajo Maravhu boga pojediti; in ker je na našem razpelo Križanemu slučajno manjkalo eno uho in nekaj brade, sem si stvar po svoje predstavljal.

Spominjam se še, kako je Maravh mirno ležal, suh in dolg, kakršen je bil, z upadlimi rjavimi rusi, nepremično gledal v počrneli strop, kakor da premišljuje, kako bi še samo smrt za nos potegnili.

MESTNA SINDIKALNA KNJIZNICA

Nedavno je zabeležila naša Mestna sindikalna knjižnica prav vesel in nevsakdanji dogodek. Dobila je namreč v dar 43 najnovejših leposlovnih knjig v skupni vrednosti okrog 15.000 din. Za uspešno razvijajoče se delo ji je ta dar namenil okrajni ljudski odbor v Slovenjem Gradcu in s tem potrdil polno razumevanje za poslanstvo, ki naj ga vrši knjiga med delavstvom v socialistični državi. — Hvala in spomnite se nas še!

Istočasno obveščano vse Ravenčane, da kupuje knjižnica vsakovrstne stare knjige, vrši tudi zamenjavo in s hvaležnostjo sprejema darila v obliki knjig.

Citalce-dolgoročne zamudnike naprošamo, da nam knjige čimprej vrnejo, ker tako leži pri njih neizkoriščen duhovni material, za katerim mnogi povprašujejo.

Knjižnični svet

¹ prečniki v vodnem kolesu

Prežihov Voranc:

Granictal poseže vmes

(Poglavje »POZGANICE«, romana iz prevratnih dni)

V tem poglavju opisuje pisatelj zadržano zbiranje Heimatschutza po prvi svetovni vojni v dvonarodnih krajih. Dogodki se razvijajo v Laboški dolini — središču moštovne količine in kvalitete. Tudi nastopajo pravi poznavalci in pivci, tako da je prikazan original.

Tajnik Sperdin je ves moker od napora in skrbi letal po pisarni sem in tja, za spremembo pa še od pisarne po hodniku v pisarno Heimatschutza in nazaj; njegov obraz je bil zaskrbljen, iz oči mu je švigala jeza, jeza pravega, odkritosrčnega patriota.

Na sedežu Heimatschutza je že nekaj dni vladalo razburjenje; danes je doseglo svoj višek in zato ni bilo čudo, da se je skrajna nervoznost polastila vseh agentov in agentičev ter zgrabila tudi agentiča Sperdina.

To razburjenje je bilo v zvezi z vojaškimi pripravami, z dogodki, ki so se morali zgoditi vsak hip in ki naj bi enkrat za vselej obratnili s »tjujo« invazijo na Koroškem in osvobodili krvavečo domovino...

Štabov koroške deželne obrambe niso presenetile priprave slovenskih čet, za katere so le predobro vedeli, in koroška deželna vlada se je o pravem času pripravila; šlo je le za to, kdo bo drugega prehitel.

Sperdin je že ves izmučen prišel v pisarno; sinoči je bilo zborovanje Mežičanov, ki ga je do skrajnosti izčrpalo. Trajalo je od osmih zvečer čez polnoč. Za vojaške operacije je bilo treba mobilizirati vse Mežičane, ki so bili v Celovcu in v okolici, a to je bilo trdo delo. Mežičani so bili sicer znani kot vneti patrioti in vojaško poveljstvo jih je štel med elite čete; toda zadnje čase so med njimi nastali razni nezdravi pojavi, ki so Sperdinu poganjali kri v možgane. Med Mežičane se je vrnilo nekaj nezdravih — tujih elementov, ki so razkrajajoče učinkovali. Ta smrdljivi kvas je prihajal iz skrajne leve...

»Prekleti boljševiki!« je klet Sperdin ves iz sebe, ko se je domislil sinočnjega večera. »Kdo bi si bil mislil?... In ta Razej... na katerega smo vsi še posebno računali. Seveda — kdo bi se čudil — saj je bil včeraj vse popolne v družbi tistih šentrupeških zločincev, tega Polajnarja širokoustnega in Kompoša...«

In kakor narednik Kotnik v Velikovcu, je tudi Sperdin onemoglo vzdihnil:

»Vse bi bilo treba postreliti...!«

Kako se je ta družba repenčila:

»Mi nismo tukaj zato, da ministriramo raznim Göryjem, Skublom, Sumijem, mi smo se zbrali zato, da branimo interese delavcev — ne glede na to, ali so Nemci ali Slovenci. Napravite konec tem nacionalnim komedijam — hitro... če ne, ga bomo sami napravili. Domovina sem, domovina tja... nam je vseeno!«

On, Sperdin in odposlanca vodstva socialno-demokratske stranke ter komande Volkswehra so imeli polne roke dela, da so družbo teh zelenjakov, teh petelinov potlačili. Na vso srečo je pri veliki večini mežiških rojakov koroško domoljubje le še sveta stvar in tako so morali ti petelini utihniti. Posebno Čarnuhov Otež se je pokazal! Prava koroška korenina; kdo bi si bil mislil...?

Sperdin si je mel roke od tihega zadovoljstva, ker je le uspel, da Rožej Klemen, Ladinik Bertl in še nekaj drugih ne bodo odšli na fronto z mežiško četo, temveč jih je vojaško poveljstvo razdelilo kot izvidnike med druge vojaške enote...

Tri korake sem, tri korake tja je hodil Sperdin s stisnjenimi pestmi v žepih. Jezil se je na socialno demokracijo.

»Sit sem že tega — po pravici povedano, sit tega pretvarjanja... Ko bi le bilo že konec vsega, da bi imel človek pravo pot — Potem bom storil, kakor se mi bo zdelo...«

Pod oknom so se oglasili klici:

»Heil Kärnten! Živela nedeljena Koroška!«

Nato je godba zasvirala drvarsko koračnico.

Sperdin je planil k oknu, ki ga je medtem že odprla njegova tipkarica.

Spodaj po ulici je šla četa prostovoljcev iz motniške doline, kakih sto mož, pol v vojaških, pol v civilnih oblekah, vsa v cvetju in zelenju ter v koroških deželnih barvah. Nekaj gledalcev z ulice in s hišnih oken je vpilo:

»Heil Metnitztaler!«

»Heil Metnitztaler!« se je začel dreti tudi Sperdin na vse grlo.

Potem je skočil na sredo sobe in skoraj ganjen rekel:

»Prihajajo, prihajajo...«

Njegova tipkarica ali tajnica, kakor jo je uradno imenoval in s katero je kdaj pa kdaj ponoči tudi spal, je imela od ganjenosti solzne oči.

To je bila sladka uteha. Mogoče se bo pa položaj le spremenil? V zadnjem hipu...

»Deželna komanda! Ali je rezultat že dokončen?...«

»Ne še, toda lahko ga približno ugotovimo...« se je glasil odgovor.

»Koliko?...«

»20 odstotkov — če dobro pritismemo, se številka lahko zviša na 25. Toda to je maksimum...«

»20, 25 odstotkov... Maksimum...« je hripavo kriknil Sperdin in slušalka mu je padla iz rok. Kakor ukopan je obstal na mestu, oči so mu izstopile in odsotno strmele v tipkarico, ki ni mogla takoj razumeti, kaj se godi:

»Kaj pa zijaš vame? Nesramnica!...« se je zadržal, da je dekle plašno pogledalo proti izhodu in mu je začelo znova iti na jok...

Kakor je bila stvar strašna, je bila vendar resnična: koroška deželna vlada je ukazala v krajih, ki so bili pod njeno oblastjo, mobilizacijo dvanajstih letnikov, a odzvalo se je le dobrih 20 odstotkov...

Odstotek je bil malo večji v celovski okolici in še v beljaški, kjer je bil pritisk propagande hujši. Toda čim dalje od narodnostne meje, tem manjši je bil odstotek. Na deželni vladi, na vojaški komandi, pri štabu Heimatschutza so razlivali žolč, vendar brez uspeha; odstotek se ni zvišal. Toliko hvalisani in v nebesa povzdigovani koroški patriotizem se je skrčil na dvajset odstotkov, ko se je pokazalo, da gre za res...

»Končano, končano!« je vzdihoval Sperdin in se zavlekel skozi vrata, kot bi ga ravnokar zadela kap. Za tipkarico se ni več zmenil.

Toda iskati utehe v pisarni Heimatschutza je pomenilo isto, kakor goniti mater po tolažbo na grob umrlega otroka. Ravnatelj Göry, ki ga je bilo sicer povsod poino, se je zdaj pogreznil v naslanjač in srdito molčal.

Sperdin se je z vprašujočimi pogledi obrnil nanj, a odgovoril mu je le srdit pogled, kakor bi hotel reči: »Prismoda, zakaj mi ne daš pokoja!«

Zato se je Sperdin obrnil do doktorja Skubla, ki je sicer zmeraj imel tak obraz, kot bi bilo na njem zapisano: Ti me pa kar v uho piši! Skubl je bil važen član Heimatschutza, ker je bil pred prevratom policijski ravnatelj v Ljubljani. Se prej je bil do svoje osme šole slovenski nacionalist. Tudi ta je čepel kot kup raztepenega blata.

»Čuši se nam zdaj lahko smejejo!« je začel Sperdin. Ker ni dobil odgovora, je preplašeno vprašal:

»Kaj bo zdaj?...«

Šele čez nekaj časa mu je odgovoril Skubl:

»Deželna vlada ima sejo.«

»Čemu?« je zlobno pripomnil Sperdin.

»Izvršil se je pritisk na centralno vlado na Dunaju. Tudi vodstvo socialno demokratske stranke je izvršilo resen pritisk na centralno vlado na Dunaju; sam Groeger je šel tja.«

Znano je bilo, da se je centralna vlada na Dunaju, ki je bila v rokah socialnih demokratov, iz mednarodnih in diplomatskih ozirrov nekoliko upirala koroškimi avanturam.

»Poslali nam bodo svoje boljševike. Vraga bomo priklicali...« je menil Sperdin.

»Bolje kakor nič!« je odgovoril Skubl; »razen tega so obljubljeni večji oddelki prostovoljcev iz Nemčije. Steinacher je tam pridno na delu.«

»To je druga stvar!« se je zdaj oddahnil Sperdin in tudi Göry je pri tem oživel.

Vsi trije so nekaj časa molčali. Zmotil jih je telefon.

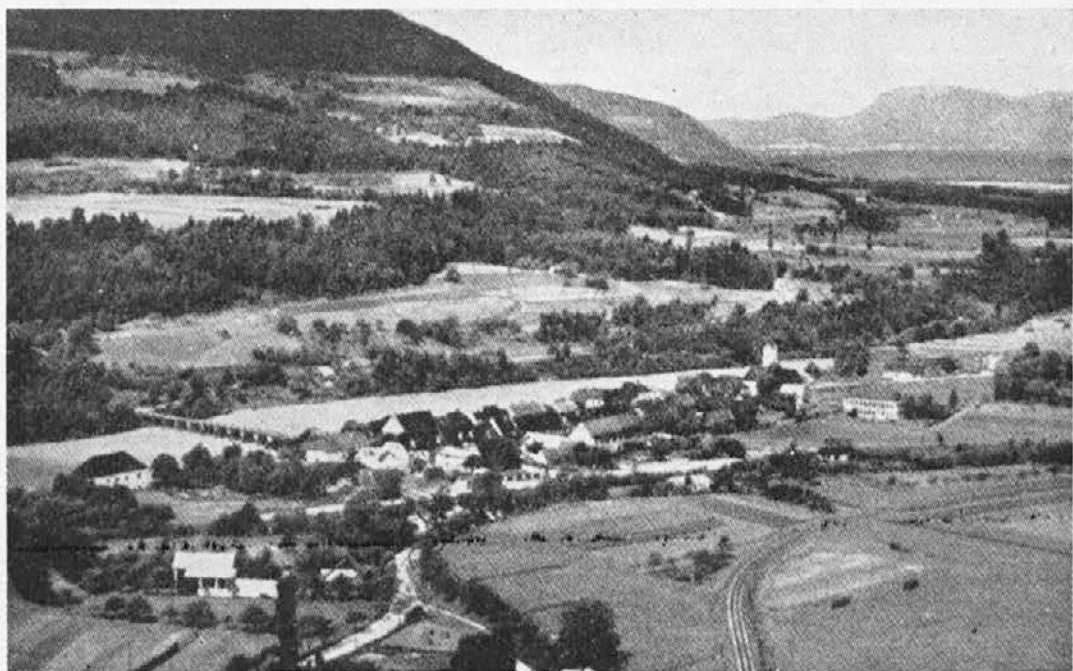
Skubl je bil takoj pri njem.

»Halo, tukaj deželna komanda! — Kaj je? — Iz vode smo. Z Dunaja je že pet bataljonov pehote in polk artilerije na potu. — Mnogo materiala! Iz Salzburga je aviziran cel vlak nemških prostovoljcev s Steinacherjem na čelu. — Iz vode smo!« —

»Iz vode smo!« je ponovil Skubl. »Stvar gre dalje, operacije ne bodo trpele in se bodo lahko nadaljevale.«

Göry, ki je dozdaj dosledno molčal, je vstal in rekel:

»Iz vode smo... ampak sramota nam le ostane. Teh dvajset odstotkov...«

Labot ob Dravi. Ti kraji in predvsem Libeliče, so prestolnica moštovnih kvalitete koroške dežele. Čim slišiš »Libeliče«, te zaskeli v grlu

S temi dvajsetimi odstotki in s silami, ki so bile poklicane od drugod, se je nedeljena koroška domovina rešila.

*

Ob istem času, ko je koroškim voditeljem gorelo pod petami, je dobil v Sentpavlu v Laboški dolini oskrbnik obširnih posestev benediktinskega samostana, pater Melhior, nalog opata patra Frankla, naj organizira iz osebja, zaposlenega na samostanskih posestvih, obrambne čete in jih pošlje na razpolago vojaški komandi.

Cisto v dnu srca je patra Melhiorja nekoliko pogrelo, kajti spomnil se je, da se je tudi on pred davnimi leti rodil v neki skriti vasici na Kranjskem in da je imel slovensko mater. Toda ta rahli spomin je hitro pogoltnil, čim je njegov pogled obletel božjo martro v kotu celice; saj to je bilo že davno in zdaj je tu, da vrši dolžnosti reda, kateremu je poklonil svoje življenje. Zato je poklical svojega zastopnika in odredil, da se morajo takoj mobilizirati vsi moški uslužbeni samostana, ki so sposobni nositi orožje.

In silno redkobesedni in nadseljivi majer samostanskega marofa v Graničtalu, šestdesetletni Jokel, je pri večerji takole spregovoril hlapcem:

»Jutri zjutraj pa pojdete branit domovino!«

Pri mizi je sedelo osem hlapcev in pet dekel, zraven je bilo tudi nekaj otrok, ker so bili trije pari poročen.

Poselska družina ni nehala zajemati iz velike sklepe, kakor bi se je povelja sploh ne tikalo. Čez nekaj časa je pobaral volar Anderle:

»Kam pa?«

»K Birnpamarju!« je odvrnil majer Jokel.

Potem je družina mirno jedla dalje.

»Kdo je rekel?« se je prva oglasila Agata, volarjeva žena.

»Brat Fridolin!« je odgovoril majer Jokel.

Spet so jedli dalje; prva jed je bila že pospravljena, načeli so drugo. Sele sredi te je konjar Gregl zaustavil zajemanje in resno povprašal:

»Kaj se je pa zgodilo?«

Pri teh besedah so tudi ostali pogledali majerja Jokelna, kar je pomenilo, da zahtevajo od njega nadaljnjih in natančnejših pojasnil.

Majer Jokel je to precej razumel.

»Tega vam ne vem povedati. Čuje se le, da hočejo Srbi vdreti v deželo. Zato mora vse na branik, kar leze in gre!«

»Torej vojna!« je počasi zategnil konjar Gregl.

»Da, vojna!« je suho dejal majer Jokel.

Vsi so govorili in se vedli tako, kot bi ne vedeli, da teče nekaj streljave od njih, proti jugu, skozi sosednjo občino Legerburh zastražena demarkacijska črta.

Hlapca Miha in Tiče sta se spomnila le razvpite tihotapske cone. Redno vsak teden enkrat sta zdrknila v Labot ali v Dravograd po tobak. Ker sta bila oba po rodu Slovenca iz mislinjske doline, sta ta posel onstran meje opravljala kot neodrešena Slovenca.

Oba hkrati sta zatorej rekla:

»Zakaj pa ne na Legerbuh?«

»Tega pa ne vem!« je spet kratko odvrnil majer Jokel.

Od osmih hlapcev so bili štirje v vojni in so bili šele komaj nekaj mesecev doma. Eden izmed pristavniških hlapcev pa se iz vojne sploh ni vrnil; štirinajstega leta je bil v Galiciji ujet in o njem so se zdaj širile čudne novice po Graničtalu; trdili so, da je nekje v Rusiji boljševiski komisar.

Majer Jokel je takole mislil o njem:

»Ne čudim se, saj ni bil nikoli nič prida. Tukaj bi ne postal star kakor jaz, ki že čez štirideset let služim samostanu.«

Gregl, Anderle, Tiče in Jorgl, ki so bili vojaki, so zdaj nekoliko natančneje pomislili. Nato je odložil žlico najprej Miha, potem Tiče, potem Anderle, potem Gregl; ta poslednji jo je skoraj že zafatil po mizi.

»Zakaj so spet to skuhal!« se je razjezil Tiče.

Anderle pa je s pestjo lopnil po mizi:

»Ker nisem pustil svojih kosti v Galiciji ali na Soči, jih zdaj lahko pustim pri Birnpamarju. Kaj je to!«

Kravarica Cena, ki je imela na tihem grešno znanje z nekim volkswehrovcem, je dejala:

»Srb je temu kriv, ker je vdrl v deželo. Zakaj ne da miru!«

»Srb ali Lah, meni je vseeno!«

Anderle je še enkrat udaril po mizi, da je vse umolknilo.

Anderlova žena pa se je srdito obrnila h kravarici in kriknila: »Ti lahko govoriš, ker nimaš otrok!«

Potem jo je posilil jok. Ker so zajokali tudi vsi ostali otroci, nisi mogel nekaj minut čuti lastne besede.

Ko se je jok polegel, je prvi vprašal Miha:

»Ali jaz tudi?«

»Tudi!« je rekel majer Jokel.

»Ko sem pa švedrast!«

Miha je imel pokvarjeno nogo in je bil vso vojno doma.

Majer Jokel bi mu bil rad zabrusil v obraz, ali za tihotapstvo ni prešvedrast, pa je molčal in ga le grdo pogledal.

»Ali tudi jaz?« se je oglašil Motl, ki mu je bilo že čez sedemdeset let in je bil na pristavi le še pri mizi.

»Tudi ti!« je hladnokrvno ukazal majer Jokel.

»Kaj pa jaz?« je vprašal pastir Foltel, kateremu je bilo šele petnajst let.

»Tudi ti!«

»Jaz grem pa rad!« je fant veselo poskočil. S tem je bilo večerje konec.

Družina je pokleknila k molitvi rožnega venca, kakor po navadi, le prošnja, ki jo je majer Jokel dodal na koncu, je bila nova:

»Očenaš za to, da bi Srba pregnali iz dežele in da bi bila domovina svobodna...«

Drugo jutro, ko je bilo še komaj sivo, so bili že vsi posli zbrani v izbi. Majer Jokel je delil proviant. Vsak je dobil ogromen hleb rženjaka, platišče debele prekajene slanine, svinjsko klobaso, kot buča veliko kepo domačega sira in steklenico žganja. Ogromni nahrbtniki so bili tako nabiti, da so jih lastniki komaj mogli zavezati. Na klopi so čakali trije puči po deset litrov, napolnjeni z najboljšim graničtalskim ozmičevcem. Ničesar ni pozabil majer Jokel.

Ko so si že vsi oprtali nahrbtnike, je majer Jokel spregovoril:

»Na žandarmerijski postaji dobite puške in municijo. Potem pa pojdite dalje, do Birnpamarja, kjer vas čakajo zapovedniki. Vaš komandant je pater Lobisser — in glejte, da nam ne boste delali sramote. — Zdaj pa pojdite v božjem imenu...«

Starega majerja je že posiljeval jok in obrnil se je vstran; nato je še spravil iz sebe: »Najrajši bi šel z vami...«

Vsem zaporedoma je podal roko.

Tiče, Gregl in Jorgl so zgrabili vsak po en puč, ga nataknil na kole in zadeli na rame. Nato so drug za drugim odšli iz hiše na dvorišče, kjer jih je čakala ostala družina.

Po kratkem slovesu, polnem ihtenja in joka, so novi heimatschutzlerji zapustili pristavo in jo mahali v vas, kjer so dobili vsak po eno puško z bajonetom in municijo. Na vasi je bilo že nekaj tujih volkswehrovcev, ki so postajali tu in tam.

»Kdo pa je vaš komandant?« so vprašali samostanske prostovoljce, ki so v čudni zadregi postajali na cesti.

»A tako! Vi ste iz klostra!« so odvrnili volkswehrovci in se muzali staremu belobradatemu Motlnu in švedrastemu Mihi.

Pater Lobisser iz samostana v Sentpavlu je takrat užival velik ugled v koroških nemško-nacionalnih krogih. Bil je eden izmed organizatorjev Heimatschutzta v Laboški dolini in je med drugim spravil na noge tudi samostansko pristavo v Graničtal. Zato je dobil častni priimek »Heimatpater«.

Sonce je bilo že precej visoko nad Pohorjem. Skoraj dobro uro so hlapci že molče korakali po suhi, skoraj prašni cesti navzgor po Graniški dolini. Narava okrog njih je bila vigradno sveža in vsa v cvetju in zelenju; mala, a rodovitna Graniška dolinica, obdana s položnimi griči in znana po svojih sadonosnikih, po svojem prijetnem toplenem podnebnju, je bila podobna razkošnemu vrtu, polnem samih rož. Zrak je dišal od cvetja.

Ponosno in samozavestno so korakali samostanski hlapci po cesti, dokler je bilo še

hladno. Izpred hiš in s polj so ljudje radovedno ogledovali teh osmero oboroženih mož v delavniških oblekah.

»Kam pa, Anderle?« so jih izpraševali.

»Na čuše!«

Tu pa tam je katerega iznenada prijel, da je zavpil:

»Heil Kärnten, dol s Srbi!«

Ko so šli mimo Kadivnikove krčme, se je iz nje vsula kopa gostov, ki so že nekaj dni popivali na račun ogrožene domovine, čeprav so bili delovni dnevi.

»Heil Kärnten!«

»Heil!« so odvrnili hlapci.

»Anderle, ali si komandant?« je vpil Cigulnik, tolst in zagrljen kmet iz Smartna. Anderle se je v zadregi režal, a Cigulnik je nadaljeval:

»Moj je tudi že tam, iz Smartna je večeraj odšlo dvajset mož. — Če bo treba, pojdem še jaz. Bomo že pokazali čušem...«

Medtem so drugi prinesli nekaj vrčev pijače.

»Pijte!« so vpili gostje. »Kadar gre za domovino, je treba piti!«

Samostanski hlapci so drug za drugim navezali vrče.

»Kam pa pravzaprav greste?« so se pozanimali gostje.

»K Birnpamarju, tam je naša komanda!«

»Torej srečno pot! Gotovo se vidimo. Heil Kärnten!«

Pijanci so odhajajoče bojavnike še dolgo opazovali izpred gostilne. Samostanci so prišli do samotnega kraja, kjer ni bilo žive duše na spregled. Tedaj se je Motl oglašil:

»Oddahniti se bo treba!«

»Tudi jaz mislim tako!« je pritegnil švedrast Miha.

Nihče ni ugovarjal in vseh osmero se je spravilo na rob nad cesto, kjer je bila zemlja že suha in si brez nevarnosti za revmatizem počival. Drug za drugim so pometali puške v travo, odpasali bajonete in se spravili nad nahrbtnike. Pri tem je spregovoril edini Tiče:

»Preklete, ko sem lani novembra vrgel puško stran, nisem mislil, da jo bom v tako kratkem času spet oprtal.«

Malica se jim je prilegla in cel puč je moral plačati ceho.

»Kako dolgo utegne to trajati?« je pobaral Gregl.

»Sam Bog, ve...«

»In če bi se zavleklo...?«

»Se bo pa zavleklo!« se je zlobno odrezal Jorgl.

Počasi so se izkopal iz trave, oprtali nahrtnike in orožje ter jo mahnilo dalje. Sonce je že pošteno pripekalo in znojili so se pod bremenom, ki so jih nosili. Pomagalo jim ni niti to, da se je dolinica začela ožiti in se je cesta pogosto vila v senci drevja in gozdov, ker je hkrati lezla vkreber. Če nekajkrat so počivali in se krepčali iz drugega puča.

Z nekega polja so jih spet opazili okopalci krompirja, skoraj same ženske in otroci.

»Heil Kärnten!« so se drli proti njim in jim mahali z motikami.

»Zdaj mi pa že kar v uho pišite!« je zagodrujal Jorgl in pljunil.

»Res je, tega bo kmalu dovolj...« sta rekla tudi Tiče in Miha.

Ko so prišli že precej visoko iz globeli, so si spet izbrali primerno mesto, da so polegli h kosilu. Izpraznili so drugi puč in tudi tretjega do polovice, potem se je Gregl zleknil v travo in rekel:

»Eno uro me ne spravite nikamor!«

Iz ene ure sta bili dve. Volar Anderle, ki je kot vodja oddelka čutil neko odgovornost, je moral napeti vse sile, da je tovariše spravil iz trave. Le z nejevoljo so se drug za drugim skobacali pokonci.

»Prekleti čuši!« je krel Gregl, oprt z obema rokama na rušo in strmeč v vijugasti Graničtal pod seboj, kakor bi iskal samostanski marof, ki se je že davno skrival za kolenasto reber legerburških hribov.

»No, pa pojdimo!« se je slednjič skobacal tudi on.

¹ Birnbaumer se imenuje krčma ob cesti na razvodnici med Grebinsko-laboško dolino. Tu je že stoletja tudi narodnostna meja.
² vrgel od sebe

Prej je hotel še navezniti iz puča, toda ko ga je dvignil, je skoraj preplašen kriknil:

»Johanu je treba vzeti puč; saj vidite, da je skoraj že prazen...«

Hlapec Johan, razvaljen človek kakih petintridesetih let, s precejšnjo golšo, ki ga je bila obvarovala pred svetovno vojno, mož ki je veljal za malo prismuknjena, se je zvito zarežal, rekel pa ni besede.

»Najbolje je, da izpijemo še to betvo!« so zdaj predlagali ostali. Tu se je vmešal Anderle:

»Pot je še dolga — do Birnparmarja moramo malo štediti!«

»Cigan!« je krel žejni Gregl Johana in se vdal s težkim srcem.

Počasi se je karavana pomikala navkreber, posebno ker je starana nadušljivega Motla resnično začelo dajati. Sicer pa je bila pot zdaj prijetnejša, ker se je vila po osojni strani.

Ko so prišli do kmeta Stancerja, je Anderle dejal:

»Tega pa poznam; bila sva skupaj na Rombonu.«

Domobranci so zavili proti hiši in našli gospodarja, ki je gradil plot.

»Kam pa vi?« je pozdravil Stancer prišlece in ni mogel odtrgati oči od njih.

»Domovino branit pred Srbi!« je odvrnil Anderle in je prislonek puško k zidanemu podstavku široke lesene hiše. Vsi ostali so storili isto.

»Sem si takoj mislil — ni strela — komaj smo spet začeli mirno živeti, pa se ti pritepe ta sodrga v deželo...«

»Da — in zdaj smo mi, ki plačujemo...« je menil Jorgl.

»Kdo naj sicer plačuje, če ne mi?... Kdo pa je na primer na Rombonu plačeval — kaj, Anderle? Tega ne bova nikdar pozabila.«

Kmet je spravil hlapce v hišo in jim prinesel mošta.

»Le pijte, da boste bolj korajžni in da jo bolj zagodete sovražniku! Kakor vidite, se nam tega spet obeta.« In kmet je pokazal tja okrog domovja, kjer je sadje pravkar začelo cveteti.

Popili so nekaj grč mošta, nato je gospodar rekel:

»Zdaj pa kar pri večerji ostanite. Imamo še nekaj ovna, ki smo ga zaklali za prvi maj. Do Birnparmarja imate itak le še nekaj skokov.«

Anderle je imel pomisleke.

»Dobro, že dobro, ali bojim se, da bi prepoznali prišli.«

Toda Gregl in Tiče sta takoj segla vmes: »Kar naj bo, morda večerjamo danes zadnjikrat...«

Kmetica je zvarila ogromno skledo ovčje vkuhe ter še eno tako skledo laboških cmokov; celo Johan, ki je bil med njimi najbolj razvpit požeruh, je proti koncu omagal, toliko je bilo vsega.

Ze dolgo je legal planinski mrak na osamel domovje in slabotna leščerba je osvetljevala začrnelo izbo, ko so zagoreli obrazi domobrancev še vedno sloneli okrog javorove mize. Motl se je sklonil nad njo in hréal, a Johan se je naslonil vznak pod božjo martro in tudi spal.

Ostali so govorili o vojni. Nenadoma se je Stancer obrnil k peči, kjer je sedela njegova žena.

»Stara, kaj misliš, ali bi ne šel malo z njimi na ono stran? Morda bi me pa le potrebovali?«

»Krava pijana!« je skočila žena. »Kaj te briga politika!«

»Samo tako sem mislil. Ko človek vidi nekdanje tovariše, ga nekaj prime...« se je zagovarjal Stancer.

»Če te čuši puste v miru, jih daj še ti!« se je dalje hudovala žena.

»Kar doma ostani, bomo že sami opravili!« je miril Jorgl.

Ko je ura odbila deset, se je Anderle spomnil:

»Zdaj je pa čas, da se spravimo, če hočemo biti še danes pri Birnparmarju.«

Preteklo je dobre četrte ure, preden so spravili Motla in Johana k zavesti in se skobalili iz hiše. Stancer je bil med tem napolnil spet vse tri puče; enega so pritrdili k Jo-

hanovemu nahrbtniku, enega je vzel Tiče in enega Gregl.

»Ne veš, kaj še vse pride!« sta rekla ta dva.

Anderle pa je vzel smolnico, katero je bil pripravil kmet za luč.

Stancer jih je spremil do lese in še dolgo gledal za njimi, kako so se kopali navkreber proti gozdu.

»Le na desno — zmeraj na desno se držite...«

Toda marofškim domobrancem iz Granic-tala se je kmalu zmešala smer. Misleč, da se drže na desno, so že pri prvem razpotju krenili na levo. Vodila sta jih Stancerjev mošt in njegov čerušev. Le švedrastemu Mihi se je stvar zdela malo sumljiva.

»To je vendar na levo!« je vpil.

»Tiho bodi! Kaj veš ti...!«

Stancer je rekel, da bodo v pol ure na cilju, ako dobro vzamejo pot pod noge; zato so zdaj dobre pol ure brez oddiha in molče uporno korakali navzgor v pričakovanju, da bodo zdaj zdaj zagledali dobro jim znano sliko Birnparmarjeve domačije na vrhu sedla.

Ta slika se jim ni hotela pokazati. Hodili so uro, hodili še eno in bili že vsi zaznojani kljub hladu vigradne noči — Birnparmarja pa ni bilo nikjer na spregled. Smolnica je že davno ugasnila, toda ta nesreča ni bila prevelika, kajti noč je bila jasna in zvezdnata in v njenem soju se ni bilo težko razgledati.

»Prekleti Birnparmar!« je krel Anderle, ki se je ves čas držal na čelu četice. Za njim je hodil Tiče, za Tičem Gregl, potem Jorgl, potem ostali. Obstali so na majhni prelihi, od koder si videl nekaj sveta, a le proti Laboški dolini.

»Menda smo le zašli!« je sopihal Gregl ter gledal naokrog. Ko se ni mogel spoznati, kje so, je rekel: »Kakor začarano je vse — ničesar več ne vem...«

»Vodi nas — jaz sem si koj mislil!« je trdil Jorgl in se plašno ozrl po tovariših.

»Hudič!« je po slovensko zarobantil Tiče.

Jorgl je jezno vrgel puč na tla.

»Zdaj pa ne napravim koraka več naprej — brez tega! Ali mislite, da bom žejo trpel, na hrbtu pa puč vlačil? Nisem znorel, ne...!«

In že je zletela tudi puška na tratino, takoj nato pa vse ostalo in družba je posedla po tleh. Tiče je odprl pilko puča, se sklonil k odprtini in črpal iz nje v dolgih požirkih. Za njim so pili vsi na isti način.

Zdaj so se malo pomirili in drug za drugim pogledali proti zvezdnatemu nebu.

»Ali veste, kako je nekoč samega opata Teofila vodilo, ko se je prepozno vračal iz Roj v samostan...?« je začel Jorgl.

»Tiho bodi s svojim opatom Teofilom!« ga je nahrulil Tiče; »rajši povej, kje smo!«

Anderle, ki je dolgo molče opazoval na desno in levo, je menil, da meja ne more biti predaleč, kajti hrbet, ki so ga videli pred seboj skoraj v enaki višini, je bil zaslonjen s temno nočno praznino, ki je očitno pokrivala velikovško kotlino.

»Prekleti čuši!« je nenadoma prvi spregovoril stari Motl. »Ko sem pred petdesetimi leti prvič hodil na Svinjo, je bilo ravno tako.«

Starcu se je poznala sveta notranja jeza.

Spet so nekaj časa molče ždeli in vsak zase pljuvali po tleh debeli ovčji loj od obilne večerje. Skrb in hladna noč sta jim polagoma začela bistrirati pijane glave.

»Pater Teofil je takrat hodil...« je spet začel Jorgl.

»Molči!« so zdaj vzrojili vsi trije nad strahopetnim tovarišem.

»Ampak jaz trdim, da nas vodi...«

»Ali je pater Teofil takrat tudi puč prenašal?« je zlobno pripomnil pastir Foltel.

»Ti pa tiho bodi, smrkavec! Pomisli rajši, kaj bo, če te nenadoma zgrabi Srb...?«

Gregl je medtem vstal in korakal okoli ležeče skupine.

»Johan že spet smrči!« je rekel in se ustavil pred hlapcem, ki je meni nič tebi nič takoj zaspal, čim se je vlegel.

Gregl se je iz nekega notranjega nagona pripognil k zemlji in hotel potehtati puč, ki ga je nosil Johan; ko ga je privzdignil, si je skoraj odbil nos. Naglo je spustil posodo na tla in razjarjen zavpil:

»Prasica je skoraj vse počrepala! Ljudje božji! In tukaj je črepala iz našega puča, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.«

Ogorčen je sunil s škornjem v spečo kepo.

»He, pokonci, čuš je tu!«

Johan se je počasi zganil in se začel obračati.

»Kaj pa je?« je zasmrčal.

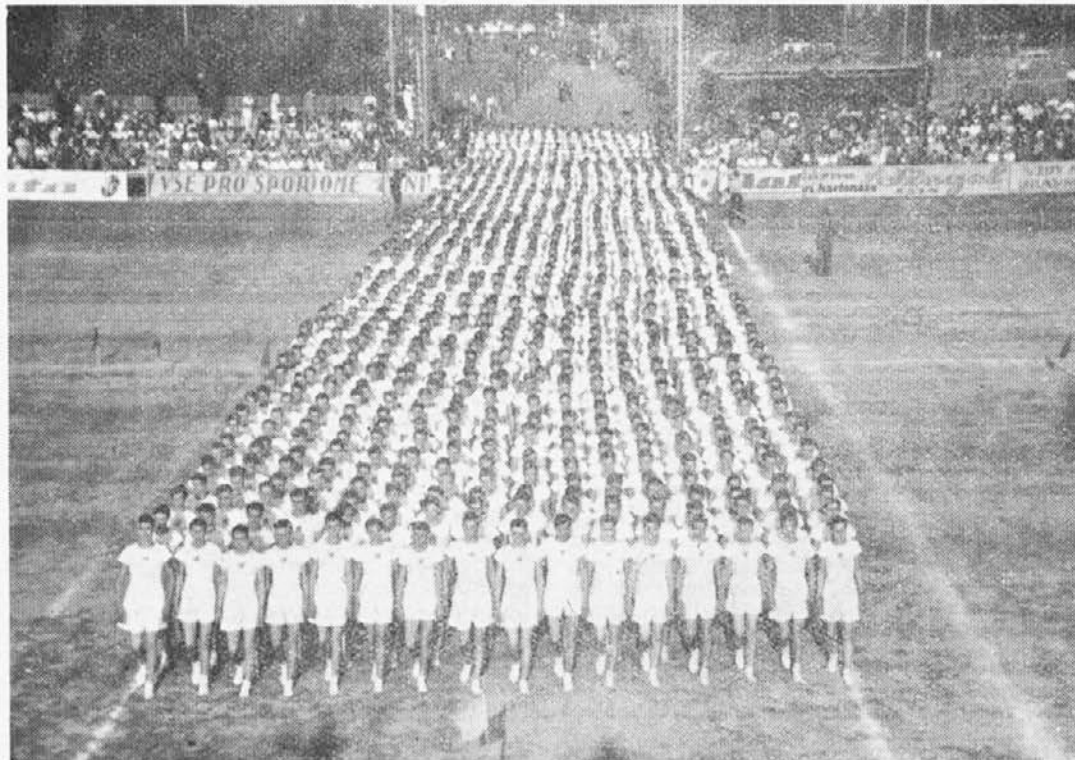
»Čuši so tu!...«

»Naj pa bodo!« je odmrmljal Johan in spal dalje.

»Temu ne pomaga nič več!«

Anderle, Tiče in Gregl so se posvetovali, kaj storiti. Tičetu se je zdelo, da začenja počasi razločevati.

»Tu preko mora biti že Ruda, vam pravim!« je trdil.

Telovadci-gojenci industrijske šole nekega okraja. Toliko jih na Ravnah ne bomo imeli, toda vsi naj bi se posvetili tej najlepši in najbolj koristni športni panogi lepote, razvedrila in zdravja

Ko so strmeli v gozdni hrbet pred seboj, se jim je mahoma zazdelo, da vidijo neko svetlikanje.

»Luč!«

Res, zagledali so luč, ki se je svetlikala skozi ozek gozdni pas, se skrila, se spet pojavila in se potem popolnoma skrila.

»Najbrž kdo sveti!« so rekli, a Tiče je pristavil:

»Meni se zdi, da mora biti tam kmetija.«

»Pojdimo tja!«

Dvignili so še ostale tovariše, pri čemer je bil velik križ z Johanom, in odšli. Pot je vodila naravnost v gozd in se je zložno ovijala nad globačo, iz katere je šumela tekoča voda majhnega potoka. Bilo je že čez polnoč in ozvezdje je vztrepetavalo s posebnim sijem, ki se je začel bliskati od vzhoda.

Domobranci so neovirano dospeli do kmetije, ki je bila res za gozdnim hrptom. Tu so videli, da se dvoje oken sveti.

»Bedijo!« so se začudili.

Anderle in Tiče sta pustila ostale na robu gozda, sama pa sta počasi in previdno oprezovala proti hiši ter se ji približala. V sobi sta zagledala družbo moških, sedečih okrog mize, a ta trojica je bila od volkswehra.

»Naši so!«

Oddirjala sta nazaj in takoj nato se je vsa skupina odpravila proti hiši.

»He, odprite!« so začeli razbijati po steni in po vratih.

Oni znotraj so prestrašeni planili pokonci, zgrabili za orožje, ki je slonelo pri peči, in skočili proti izhodu, kjer so jih prišleci sprejeli s klici:

»Granictalerji so tu!«

Prišli so prav k straži na mejo.

»Kaj pa je!«

»Prišli smo vam na pomoč!« so se bahali prišleci. V nekaj besedah se je vse pojasnilo.

»Vedel sem, da gremo prav!« je mogočno izjavil Jorgl.

Anderle pa je takoj povzel:

»Ali imate kje kako pripravno ležišče? Nič drugega nočemo. Ze od jutra smo neprestano na nogah zadelj teh čušev.«

Straža je Granictalerje odvedla za gumno, kjer so kar oblečeni popadali križem po slami in takoj zaspali...

Sonce je bilo drugi dan že nad Uršljo goro, kar je pomenilo, da je poldne, ko so klostrski hlapci začeli vstajati.

Prvi se je pobral iz slame mladi Folt. Ko se je, sedeč na otepu, oziral po spečih tovariših, mu je udarilo na uho oddaljeno streljanje, kakor bi grmeli možnarji. Prvo, kar se je fantu zabilisnilo v glavi, je bila misel na žeganje. Ker je bil pa delavnik, se mu je čudno zazdelo. Zato je sunil najbližje ležečega Miho. Ta se je zbudil, grdo pogledal nepokojca in se že hotel prevaliti na drugo stran.

»Ali čuješ, Miha, kako grmi?«

Trajalo je le dve dobri sekundi in Miho je kar vrglo pokonci, kajti tudi on je začel oddaljeno močno grmenje. Koj drugi hip je bledega lica skočil na noge ter začel slepo suvati v ležeče tovariše in vpiti na vse grlo: »Vstanite, hej, vstanite, živina zaspana! Kaj hrlite, kot bi bili doma na otepih? Vojna je, vojna... Streljajo nam okrog glav...«

Kakor bi trenil, je bilo vse pokonci; z zapanim Johanom vred je vse strmelo v Miho, ki je ves znojen in razkuštranih las stal sredi gumna.

»Kaj se dereš kot vrana v precepu?« je nejevoljno rekel Gregl, ki ni mogel takoj razumeti položaja. Toda še preden je dobro izrekel zadnjo besedo, je prebledel.

Potem je bilo videti kakor kadar pada jastreb na tropo kokoši. Skočili so pokonci, iskali klobuke, nahrbtnike, puške, preskakovali drug drugega, drug drugemu otimali pobrane stvari in bežali po mostu na dvorišče.

Zadnji je pridrvel ven Johan s pučem na rami. Tedaj so se spomnili pučev tudi drugi.

»Pustite zdaj puče! Kaj ne vidite, da streljajo!«

Videti je bilo preveč rečeno, toda oglašalo se je pravo bobnenje topov sem od Drave in Krke. Ko so klostrski hlapci spali še pijano spanje, se je doli začela ofenziva slovenskih čet in protiofenziva koroških nemških. Drugače je bil zelo lep in sončen dan; topla sopara je trepetala po Laboški dolini, po vsej

velikovški dolini in po Podjuni, mogočno so se dvigale planine, odele v čudno, modrikasto barvo, ki je bila kakor tenčica. Tu gori na slemenu je vladal skoraj skrivnosten mir, ki ga niti sušenje najbližje prirode ni motilo.

»Kje je neki zdaj pater Lobisser?« je vzdihnil Anderle.

Odšli so proti hiši, toda na pragu sta jim prišla naproti dva volkswehrovca in še nekaj civilistov. Ko so jih ti zagledali, so se začeli režati:

»No, ali ste se nahrlili?«

»Zakaj nas niste prej poklicali? Saj se je vendar že začelo!«

Oni iz hiše pa se niso nehali režati.

»To je spodaj... Tukaj pri nas je popolnoma mirno. Saj vidite, da ne streljajo naši.«

»Kje so pravzaprav?« je vprašal Gregl.

»Tam na onem hribu!« mu je pokazal eden izmed volkswehrovcev proti zahodu na podolgovato sleme, ki se je vzporedno s tem vleklo onstran ozke globače.

Klostrski hlapci so se malo umirili, toda Anderluhu se je oglasila vest.

»Mi bi morali k Birnparmarju! Kako daleč je še do tja?«

»K Birnparmarju? Zakaj pa k Birnparmarju...?«

»Tam je naša komanda!«

Hišna posadka je odbila.

»Če ste namenjeni k Birnparmarju, potem ostanete mirno tudi tukaj. To je ena in ista komanda. Pri Birnparmarju je itak vse črno ljudi...« je rekel prejšnji volkswehrovec, ki je bil očitno komandant posadke.

Iz veže je prišlo še nekaj civilistov s puškami in s koroškimi deželnimi barvami na prsih; ko pa sta dva izmed njih zagledala Lobisserjeve prostovoljce, sta oba hkrati zavpila:

»Anderle! Pozdravljeni! Mi smo tudi tukaj!« Pristavci so spoznali dva kmečka fanta iz šentpavelske okolice.

»Noter, kar noter, saj gotovo še niste zajtrkovali.«

V hiši ni bilo nikogar izmed domačih.

»Kje so pa ljudje?« je začudeno pobaral Jorgl nova znanca.

»Krompir sadijo.«

Jorgl je hotel vprašati, kako je v takih razmerah mogoče saditi krompir, toda komandant straže je medtem pristopil in pri-tajeno rekel:

»Morate biti oprezní, ti tukaj so čuši! — Tako nič ne veš...«

Kmetič, ki je domoval na tem slemenu, se je pred leti priselil iz Spodnje Štajerske; bil je eden tistih mnogoštevilnih slovenskih priseljencev, ki so že dolgo pred vojno skoraj poplavaljali Laboško dolino, katere prebivalstvo se je iz raznih socialnih rodovnih razlogov nevarno krčilo. Toda ti priseljenci so se na vso srečo tudi kmalu asimilirali.

Straža je že nekaj mesecev domovala tu ter je zasedla veliko dimnico. V enem kotu so bili pregradi, nastlani s slamo, v drugem velika miza, a v tretjem zid s kvabučnikom.¹

»Kaj boste pa jedli?« so jih vprašali mejni stražarji. »Večeraј smo klali ovna in ostalo nam je še kisle juhe.«

Granictalerjem se je zaskominalo, kislá juha je bila po takem dnevu kot nalašč. Takoj so povjenili² ogromno ladjo kisle juhe. Po njej se želodec oplakne in znano je, da se da potem spet piti.

»Ali so vaši puči polni?« so vprašali domači volkswehrovci, ko so videli, kako škilijo Granictalerji na puče. »Nismo še utegnili iti k sosedu po mošt, tukaj ga pa ni!«

Domačini so bili namreč že davno izpraznili klet.

Ko sta bila dva puča prazna, se je Granictalerjem šele prav razvezal jezik. Najprej so odšli Johan, Folt in Jorgl še s tremi drugimi po mošt k sosedu. Vseh skupaj je bilo petnajst mož, ki so ob grmenju topov sedeli v dimnici, občudovali krasni dan in pili.

»Vojska je, vojska!« so rekali.

Do večera so bili že vsi, posebno pa Granictalerji in ona dva iz šentpavelske okolice, nevarno napiti. Johan in Motl sta smrčala na pogradu, kamor sta bila še o pravem času legla.

Čim bolj je šlo proti večeru, tem bolj je v dolini grmeló; boj se je očitno zaostril.

Toda na njihovem odseku je bilo mirno in ni bilo slišati niti puškinega poka.

Ta mir pa je nenadoma presekala patrolja treh volkswehrovcev, ki je o mraku z nasajenimi bajoneti vsa razgreta pridirjala mimo hiše in na veliko začudenje zagledala Greglno, Jorglno in Miho, ki so v eni črti stali za hišo in z največjim mirom izlivali mošt za plot. Na gugajočih se prsih so se jim zibali bojni znaki koroških deželnih barv.

»Kaj pa vi tu? Ali ste od heimatschutzta?« so jih vprašali,

»Seveda, na straži smo!...«

Medtem so zagledali na oknih in vratih tudi ostalo posadko.

»Ali niste dobili nobenega povelja — popoldne?«

»Nobenega!« je odvrnil komandant straže.

»Kakšen kaos!« se je patrolja zgrabila za glavo. »Popoldne je bilo izdano povelje: vsi naprej! Naši so namreč že opoldne predrli sovražno fronto na več mestih ob Dravi in Krki. Zdaj moramo pritisniti s te strani. Takoj na noge in naprej! Smer Ruda!« — — —

Ne da bi čakala, kako se bo povelje izvršilo, je patrolja spet v diru izginila z dvorišča.

Komandant straže, ki se je nehotе pomnožila s prihodom zašlih Granictalerjev, je zapovedal:

»Takoj na noge in naprej!«

Eden volkswehrovcev je s puškinim kopitom spravil Johana in Motla k zavesti.

»Ven! Naprej!«

Prešlo je več kot četrt ure, preden je bilo vse pripravljeno za odhod.

Zdaj so stali pred hišo v frontni pripravljenosti z nabitimi puškami in nasajenimi bajoneti. Komandant je pristopil h Granictalerjem in dal Anderlu sveženj ročnih granat. Motl, Miha, Johan ter Folt so opasali te hruške prav tako ravnodušno, kakor njihovi tovariši, čeprav so jih imeli prvič v rokah. Nenadoma se je skozi temo začul Johanov obupni glas:

»Kje je moj puč?«

In tisti hip se je njegova postava že zamajala proti hiši; za njim sta udrla še Jorgl in Miha, ki sta tudi pozabila puče v hiši. Zdravi granictalerski instinkt, ki jim je pravil, da je na drugi strani razvodja za dobro pijačo mnogo huje, se je še o pravem času prebudil v njih.

Slednjič ni bilo več zaprek za odhod.

Komandant volkswehra je ukazal:

»Anderle, ti se boš s svojimi držal na desno in mi gremo na levo, toda pazi na stalno zvezo med nami. Saj si bil vojak!«

»To kar meni prepusti!« ga je miril Anderle. Potem so udrli za hišo.

Granictalerjem je znoj curkoma lil po obloženih hrbitiščih, čeprav je šlo navzdol. Zdaj je bila že trda noč. Dokler je šlo po odprtem polju, se je nastopanje razvijalo v redu, toda prekmalu so se znašli na robu strme njive, pod katero se je dvigala stena črnega gozda. Ko so se prevalili čez rob, so se znašli na ozki cesti, ki je tekla pod njim. Tu zdolaj je bilo temno kot v kozjem rogu.

»Kam?« so izpraševali drug drugega.

»Komandant je rekel, da na desno!« je svetloval Miha. Trda pot pod nogami je bila vabljava.

Začeli so se sukati na desno.

»Ti, Jorgl, drži zvezo na levo!« je poveljeval Anderle in šel naprej.

»Bom!« je zamomljaj Jorgl.

Potem so šli dalje po cesti, drug za drugim, na čelu Anderle, zadnji Jorgl. Toda pot je bila naporna, kljub temu, da se je skoraj vodoravno vlekla v gozd. Bila je vsa porasla s koreninami in ker je povsod vladala nepredirna tema, so se Granictalerji pošteno prekopicavali in se butali z glavami, preden so se poti privadili. Ko so hodili kake četrt ure, se je Anderle spomnil zveze s volkswehrovci.

»Čujem jih!« je Jorgl pomirjevalno sporočil naprej.

»Jaz tudi!« je trdil Miha, ki je hodil pred njim.

V resnici pa niso čuli nič drugega kakor razločno šumenje vode, ki je prihajala iz globače pod njimi.

¹ svodom nad odprtim ognjiščem

² pospraviti

BESEDO IN SLIKO O NEPOZABNO LEPI PARTIZANSKI SPOMINSKI PRIREDITVI V MEŽICI BO OBJAVIL »GLAS MEŽIŠKE DOLINE«

Granictalerji so šli dalje, kmalu pa se je začela pot spakovati. Zdaj je zavila skoraj navpično navzdol, potem se je obrnila spet navkreber, nato se je zdelo, da se suče tja, od koder so pravkar prišli. Čez dobro uro je bilo njihove potrpežljivosti konec.

»Kam le rinemo?« je vprašal Tiče.

»Sam bog vedi!« je vzdihnil Anderle.

»Meni se zdi, da smo že spet skupaj...« je strahoma priznal Jorgl in neopaženo odstopil Mihi zadnje mesto v vrsti. Na zvezo z levim krilom je bil že davno pozabil.

»S kom? ... S patrom Teofilom...?«

Tam, kjer je menda stal Johan, so se začele okorne kretnje in nato dolgo lokanje. Ta odmev pa ni izzval običajnega razburjenja, temveč odobravanje konjarja Greglna:

»To je pametna stvar!«

Sedli so in zaporedoma pili, nato so se vdali v usodo in spet šli dalje, kamor je peljala cesta, prisluskujoč v gluhi gozd. Toda razen oddaljenega, vedno redkejšega topovskega bobnenja niso slišali ničesar, še voda v globači je utihnila... Čez kake pol ure so vendar prišli na svetlo; bili so na robu polja, ki se je razprostiralo po lagodnem bregu, od koder so s težavo, a vendarle imeli nekaj razgleda. Pred seboj so videli položno gričevje, padajoče v nižavo in na njem so mogli spoznati več kmetij. V jami na desni, nekaj streljavev od njih, je bila grmada drevja in zdelo se jim je, da se skozi noč svetlika belo zidovje.

»Tam doli je že Ruda!« je počasi dejal Miha.

Tiho so strmeli nekaj časa v nižavo, kjer je tam daleč zdaj pa zdaj švignila iz teme kaka raketa v zrak, da je njen odsev tresnil visoko pod nebo in tja do samih Karavank, ki so kot temen strah metale svoje sence do njih. Tistim hlapcem, ki vojne še niso doživeli, se je ob tej prikazni krčilo srce. Oni pa, ki jim je bilo to znano, so si na tihem mislili: »Vojna — da, prava vojna...«

Toda tukaj na njihovem sektorju ni bilo slišati nobenega vojnega hrupa...

Sklenili so, da ne gredo dalje, temveč da pogledajo h kmetu, ki so ga opazili v jami.

Tam jih je čakalo prijetno presenečenje. Anderle in Tiče sta se neopaženo priplazila do hiše. Na prvi pogled ni bilo žive duše pokonci, ko sta pa malo natančneje oprezala, sta ugotovila, da je dvojce oken zastrtih in da se izza špranj sveti luč. Priplazila sta se do samih oken in s še večjo radostjo ugotovila, da notri govore laboško nemško narečje; čula sta tudi čudne udarce, kakor bi kdo igral na karte...

»Haj!« je zaklical Anderle in potrkal z bajonetom na okno.

To se je takoj na stečaj odprlo, ven je pogledal širok obraz civilista in povsem mirno vprašal:

»Kdo pa je?«

»Volkswehr iz Granictala.«

»A! — Pozdravljeni! Pojdite noter!«

Granictalerji so našli v sobi štiri civiliste, ki so res igrali karte. Za vrati so slonele štiri puške, na klopi pri peči so ležali nahrbtniki, a pasovi z bajoneti so viseli na šprinklah nad pečjo, kjer se sicer sušijo cunje. V kotu je bila ozka postelja, na nji je nekdo spal. Ob steni med mizo in posteljo je in razveženem skobeljniku stala mevtra,¹ skoraj polna rumenkastega, svetlega mošta, v katerem je plavala velika kositrna ponovca.

»Kaj pa delate tukaj?« so vprašali Granictalerji.

»To, kar vi...!« so odgovorili s hudo-mušnim nasmehom. Možak s tolsto glavo je pomešal karte, kot bi se ne bilo nič zgodilo, in prvi od njega, kateremu jih je vrgel, je rekel »Pik as!«

»Mi smo iz Granictala in gremo na čuše.«

»Mi smo iz Sirnice in smo tudi zaradi čušev tukaj.«

Granictalerjem se je ta hladnokrvna brezbriznost zdela malo čudna, zato je Tiče pobaral:

»Kje pa je fronta?«

Tolsti igralec kart, ki je očitno imel prvo besedo, je z malomarnim glasom, ne da bi se ozrl, rekel:

»Kaj nas to briga!... Tukaj je ni...«

Drugi, ki je sedel njemu nasproti, pa je pristavil: »Tam v mevtri je mošt! Gotovo ste ga potrebni...«

Samostanski hlapci, od katerih je še curljal znoj, so ga bili res potrebni; spravili so se nad mevtrino in v dušku je vsak zлил vase svojo ponovco, ki je držala liter. Nikdar bi Granictalerji ne verjeli, da je na tej strani tako dobra sadna pijača.

Kvartopirci so opazili, da se prišleci nikakor ne morejo znajti.

»Kaj pa zijate? Tukaj ste brez skrbi, nobenega zlodeja se vam ni bati. Če hočete, pa lahko greste dalje...«

Zdaj so šele drug za drugim odložili nahrbtnike na klop, a puške so prislonili k onim za vrati.

Ura na steni je že kazala polnoč in začutili so pekočo glad. Spravili so se nad vsebino nahrbtnikov in njihovi noži so se zarezali v debele kose slanine...

Tedaj so postali pozorni tudi oni pri kartah; kateri Labočan je še ostal ravnodušen ob tleskanju slanine...

»Slanina se ne zdi slaba!«

Granictalerji so vrgli na mizo celo platišče s hlebom kruha, igrači pa karte v kot.

»Slanina je izvrstna!«

»Taka je samo na pristavi!« se je pohvalil Jorgl.

»A — vi ste iz kloštra?«

»Kakopa!« so ponovno dejali hlapci.

Medtem se je izpraznila tudi mevtra in Johan, ki ni mogel napolniti ponovce, je zgrabil posodo za ušesa, jo poveznil in postavil mirno nazaj na skobeljnik.

»Toda notri je bilo še za dobre tri ponovce!« je zatarnal Sirničar Gravp, ki je mislil piti za njim.

»Vi še ne poznate našega Johana!« so se režali Johanovi tovariši.

Sirničar Rebernik je pristopil k postelji in sunil spečega.

»Po mošt!«

Iz postelje je vstal mlad, petnajstleten fant, si pomencal oči ter prijel za vedro.

»To je četrta?« je dejal Rebernik.

»Ne, to je petal!« je trdil fant.

»Mi smo že od včeraj tu!« je pojasnjeval Rebernik.

»Sodim, da drži mevtra najmanj petnajst litrov...« je menil Gregl.

Ko so čakali na mošt, so drug drugemu pripovedovali, kako so prišli sem. Sirničani so se dvignili že pred tremi dnevi; mobiliziral jih je z drugimi rojaki lokalni Heimatschutz; dva sta bila kmečka sinova, dva pa hlapca, a vsi štirje so bili bivši avstrijski soldati. Dva dni so potrebovali, da so prišli do meje, včeraj so se pod noč izgubili in s težavo našli to zavetišče.

»Ali ste šli mimo Birnparmarja?« je vprašal Anderle.

»Šli!« so pritrdili Sirničani.

»Ste morda videli patra Lobisserja?«

Medtem se je fant vrnil z moštom, postavil mevtrino na skobeljnik, napravil s kredno petris na črna vrata, se zvrnil nazaj na ležišče in takoj zasmrčal.

»Ali ste tam videli patra Lobisserja in njegovo kompanijo?« je hotel vedeti skrbni Anderle, ko so že vsi odpili. Toda zdaj so se Sirničani razhudili.

»Kaj toliko vrtate za tem Lobisserjem? Ali vam je morda tukaj slabo? Mošta imate kolikor hočete... z gospodarjem smo se zmenili za mevtrino — kolikor jih popijemo, toliko jih plačamo... in reči moramo, da je cena krščanska, čeprav je gospodar vindišar...«

Hlapci iz Granictala se niso mogli znebiti nekega začudenja.

»Kaj pa tako debelo gledate... Ali mislite, da bomo nosili tja glave na prodaj?...«

Osem svetlih oči je lokavo zrllo v granictalerske hlapce...

»Jaz tudi tako mislim!... se je oglasil Gregl in se spodbudno ozrl po svojih tovariših.

Takoj nato je napolnil nizko izbo košat smeh, ki je privrel iz vseh dvanajstih grl hkrati:

»Ha, ha, ha, ha, ha...«

Zdaj so se šele razumeli...

»Pred tremi dnevi nas je poklical župan in nam rekel: — Domovina je v nevarnosti, čuši se pripravljajo, da osvojijo Celovec. Treba jih je nagnati iz dežele. Vi itak nimate pravega dela in namesto, da kradete po Henkel-Donnersmarkovem revirju divjačino — kolikor je je sploh še ostalo — vzemite rajši puške, pa pojdite na fronto. — Ta kanalja je štiri leta smrdela doma, rekvirirala živež in se zredila za dvajset kil — ko smo se mi pobijali po frontah! — Zakaj pa ti ne greš na fronto — lepo te prosim! Da! — Mi smo si mislili: dobro, gremo, toda naj nas strela zadene, če bomo videli le enega čuša... Kaj pa nas čuši sploh brigajo? Če hočejo biti vindišarji sami svoji ali če hočejo s Srbi ali s komer koli — kaj nam to mar... Naj gredo z vragom...«

»Mi smo... ravno tako mislili!« se je odkril Anderle. »Kaj bi se pobijali med seboj — za prazen nič...«

Potem so skoraj do svita pili in jedli in si na dolgo pripovedovali svoje doživljaje; dve novi mevtri sta še priromali iz kleti, poleg tega so izpili tudi žganje, ki so ga kloštrski hlapci imeli s seboj. Ob svitu pa so zaporedoma umolkli. Nekateri so obležali na klopeh, večina se je privlekla do gumna in brez življenja popadala po kupih sena in slame...

Ko so naslednjega dne vstali, se je sonce že spet nagnilo čez Uršljo goro. Naprosili so gospodinjo, naj jim skuha žgancev; potem so takoj načeli osmo mevtrino. Nista minili dve uri in že so bili zopet pijani. Miha in Johan sta najprej omagala. Padla sta za plot, kamor sta prej hodila vsake pol ure, in zaspala kot ubita.

Sirničani so se razburili.

»Ta nas bosta še izdala! Zakaj ne gresta na gumno? Ce bi ju kdo opazil?...«

Tiče, Gregl in Jorgl so nezavestna tovariša spravili pod hlevski kap na kup smrekove stelje, kjer sta spala dalje. Motl je obležal na postelji v izbi, a drugi so žulili dalje.

Zunaj je bil spet lep sončen dan, še lepši kakor prejšnji. Ozračje je bilo skoraj soparno, kljub zgodnji vigredi, in na ozorju se je nabirala modrikasta tančica. Toda vroče je bilo tudi sicer... Spodaj iz velikovške kotline je neprestano vrelo, že od ranega jutra se je stopnjeval boj med obema sovražnikoma. Topovski ogenj je bil sicer redkejši kakor prejšnji dan, zato so se pa bolj oglašale puške. Neprestano so regljale tudi strojnice. Iz daljave je bilo ob belem dnevu težko uganiti, kod se vleče bojna črta. Po tem pa, da je bilo ropotanje strojníc vedno razločnejše, so celo pijani volksherovcí mogli uganiti, da se bojna črta premika. Nekako ob štirih popoldne sta Anderle in Folt, ki sta bila spet zunaj za plotom, zapazila, da obstreljujemo most čez Dravo pod Velikovcem; malo pozneje sta se dva druga vrnila z novico, da je pod topovskim ognjem tudi brod pri lipškem grabnu.

»Zdi se, da potiskajo naši čuše nazaj!«

»Naj jih le, prav se jim godi!« so hladnokrvno odvrnili tisti, ki so bili v hiši.

Medtem ko se je slovenska fronta spodaj že rušila in so slovenske čete začele v pravem pomenu besede bežati pred sovražnikom, ki ni bil močnejši od njih, in so že vrele proti prehodom čez Dravo, so naši junaki pili dalje. Proti večeru se je iz doline začel pravi pekel.

Rebernik, ki je sedel nasproti Greglu in Jorglu, da je bil s hrbtom obrnjen proti dolini, je pokazal s palcem dvignjene leve roke nazaj čez ramo ter skrivnostno menil:

»He, he! — Zdolaj je zdaj vroče...«

¹ vedro

UPRAVA METALURŠKE INDUSTRIJSKE ŠOLE ŽELEZARNE
RAVNE NA KOROŠKEM

razpisuje

sprejem učencev v metalurško industrijsko šolo za izučitev livarskega, ključavničarskega, strugarskega, rezkarskega in kovaškega poklica.

Pravico do vpisa imajo državljani FLRJ, stari 14 let, a ne starejši od 17 let, ki so uspešno dokončali 3 razrede gimnazije ali 7 razredov osnovne šole ter zadostili šolski obveznosti.

Prijave sprejema uprava šole osebno ali po pošti od 1. junija do 1. septembra.

Kandidati morajo predložiti upravi šole sledeče listine:

1. Lastnoročno pisano prošnjo (kolkovano s 30 din) z navedbo točnega naslova pošte;
2. zadnje šolsko spričevalo;
3. izpisek iz rojstne matične knjige;
4. zdravniško spričevalo z rentgenskim pregledom pljuč v protituberkuloznem disperzerju;
5. življenjepis.

Pouk se prične 15. septembra. Učna doba traja tri leta. V času šolanja prejema učenci nagrado po uredbi. Učenci izven Raven, ki želijo stanovati v domu šole, naj to navedejo v prošnji. Vzdrževalnina v domu šole znaša cca 3400 din.

»Zdi se, da se res dajejo...« sta odvrnila oba in se zadovoljno režala.

Gravp, ki je to slišal, se je vmešal:

»Zmeraj sem trdil, da jih bomo...«

Nato je vsa izba prisluškovala bojnemu metežu; pri tem se je natančno poznalo, kdo je bil na vojni, ker so tistim igrate kostnice na licih.

»Čuši ne zaslužijo nič drugega! Zakaj so pa začeli!« se je razkošatil eden Sirničanov.

»Da! To je salamensko smetje, ti čuši...!« je pripovedoval Anderle. »Izkusil sem jih ob demobilizaciji v Ljubljani. Ko je na Piavi začelo iti narobe, smo pri našem bataljonu malo počakali, potem pa smo odšli nazaj. Hipoma se je etapa spremenila in ljudje niso hoteli brez denarja ničesar dati, denarja pa nismo imeli, ker je bataljonski kasir pobegnul s kaso. Jaz in še nekaj drugih smo hodili svojo pot. S seboj smo gonili osla, ki nam je nosil tornistre. Pa veste, kako smo delali? Razdelili smo se: trije smo šli z oslom naprej, ostali pa zadaj. Mi smo osla prodajali kmetom, ali za nami pa so ga istim kmetom rekvirirali kot cesarsko blago. Tako smo prodali tega osla dvajsetkrat do Ljubljane. Imeli smo denarja, pa še osla povrhu. — Ko smo prišli v Ljubljano, so nam čuši vzeli osla in denar... Vse je bilo v njihovih zastavah, nas so pa prazne pognali naprej... Ali niso seme, ti čuši, kaj...?«

»Ha, ha, ha! Pa še kakšno!« so se režali ostali.

»Ampak salamensko dober tobak imajo!« je hitro dodal Gravp.

»Tobak jim je dober, res...«

»In to rečem, če si hotel kupiti dobrega konja, si moral na Spodnje Stajersko.«

»In njihovi jezerski ovni!«

»Škoda, res škoda, če bi tu potegnili mejo,« je skušal biti pameten Anderle.

Eden Sirničanov pa je pri teh besedah z vso silo lopnil po mizi.

»Zakaj pa potrebujemo mejo? Proč z mejami!«

Iz hiše se je ves čas razlegalo vpitje in petje. Volkswehrovci so venomer začenjali znano laboško himno:

»Granicto!, o Granicto-o-ol...«

Zdaj jo je zatulil spet Gregl. Ko mu je pa pritegnil Tiče s silnim basom in ga prevpil, je Gregl razkačen skočil pokonci in zavpil:

»Kaj pa ti tukaj delaš? Ti si vendar čuš!...«

Pijani Tiče ga je pogledal kakor zaboden vol, ostali so pozorno utihnili.

»Ti nimaš kaj iskati tu! Moral bi biti tam na drugi strani, Heil Kärnt-e-e-n...«

»Kaj si rekel?« ga je zdaj mirno pobaral Tiče in počasi vstajal...

»Ti si čuš!« je tulil Gregl kakor obseden. »Kaj delaš tukaj?...«

»Ti bom dal čuša!« je zarjovel Tiče, zgrabil Gregla pod vratom in stresel, da mu je glava zamahedrila na volovskem vratu kakor suha kvoca v vetru. Tiče je imel pesti kot klešče. Preden je tovariša izpustil, ga je malo zagugal, a to je povzročilo, da se je Gregl zavalil po tleh kakor klada.

Sedaj so skočili ostali.

»Tepli se pa ne boste!« sta vpila Gravp in Anderle.

Tiče je bil ves srdit in je še dalje vpil:

»Lahko se ti zgodi, da bom tam na oni strani, lahko se ti zgodi. Toda takrat ti pa bog na strani stoj...!«

»Mir!« so vpili Sirničani, Jorgl in Folt sta pa vzdigovala Gregla s tal. Toda Tiče se še ni dal pomiriti.

»Slovenec sem, kakor si ti Nемеc, ali čuš si ne dam reči... ne od tebe, ne od nikogar!«

»Tiho! Kdo ti pa kaj pravi!« Anderle je potlačil Tičeta nazaj na klop, medtem ko sta tovariša pobrala Gregla.

»Pijmo rajši in pojmo!«

In spet je zavrelo po sobi:

»Granic-to-o-l, o-o-o — Gra-nic-to-o-ol...«

Tako je šlo, dokler niso pozno v noč zadnji volkswehrovci omagali in se zvrnili v nezavestno spanje...

Še preden so se drugi dan popolnoma naspali, jih je začel buditi hišni gospodar:

»Gor! Pokonci!... Slovenci so čez Dravo, volkswehr je že na Rudi...«

Očividno je storil to zadelj tega, ker bi se bil gostov rad iznebil.

Labočani še niso prespali težke pijanosti.

»Kaj pa zdaj?...« so na pol v kvami izpraševali drug drugega. Spoznavali so, da je prišel konec njihovega vojskovanja.

»Treba bo iti!« je menil Anderle čemerno.

»Pojdimo na Rudo, bomo videli, kaj je tam novega?« so predlagali Sirničani.

Začeli so se odpravljati.

»Koliko mevter pa je?« je pobaral Reber-nig gospodarja, ko si je nekaj časa zaman brisal oči, da bi mogel sešteti vrsto risov na vratih.

»Dvajset!« je dejal gospodar.

»Dvajset!« so dahnil volkswehrovci; »to je več kot polovnjak...«

»Seveda!...«

»Ali nisi kaj zraven pridejal?...«

»Bog me kaznuj!« se je branil gospodar.

Jorgl se je takoj nečesa domislil in nabral obraz v grozeče poteze:

»Pazi se! — Ti si čuš, a tukaj smo zdaj mi gospodarji...«

Pri tem je skrivaj pogledal po tovariših.

Gospodarju ni ušel ta pogled in se je zbal za račun.

»Verjemite mi, da nisem ničesar pridral! Saj me vendar vidite, da sem siromak in da imam veliko družino!«

Toda čut pravičnosti je zmagal. Anderle je prvi rekel:

»Tako bo! Johan je sam popil pet mevter!«

Labočani so si še v naglici dali natočiti prazne puče, nato so plačali vse, pobrali stvari in se zagnali proti Rudi. Pred vasjo so stopili v dvored, na čelo se je vstopil Anderle in vod je zmagoslavno vkorakal v Rudo, nabito z najraznovrstnejšimi avstrijskimi četami.

Prvo avstrijsko vojaštvo, ki so naleteli nanj, je bila patrolja dunajskega volkswehra, pri kateri je bil tudi Rožej Klemen...

»Heil Kärnten!«

„LJUDSKA PRAVICA“

bo izhajala od 1. junija 1953 dalje

zopet kot

dnevnik,

in sicer kot slovenska izdaja

»BORBE«

List bo izhajal dnevno na 8 do 16 straneh z zanimivo vsebino, ki jo dobiva obsežni uredniški aparat »BORBE« doma in v inozemstvu.

Naročila naslavljajte na upravo »LJUD-SKE PRAVICE«, Ljubljana, Kopitarjeva ulica števil. 2, poštni predal števil. 42.